

Bilaga 2 Bolagsbeskattningens verkningar

av *Jan Södersten*

Innehåll

1	<i>Syfte och problemställningar</i>	111
2	<i>Den svenska bolagsskatten</i>	115
2.1	Bolagsskattens utformning	115
2.2	Associationsformer i olika näringsgrenar	118
2.3	Motiveringar för bolagsskatten	120
3	<i>Bolagsskattens incidens</i>	125
3.1	Begreppen	125
3.2	Anpassningen på kort sikt	126
3.3	Empiriska undersökningar	128
3.4	Arbetshypotesen	129
4	<i>Den långsiktiga incidensen</i>	131
4.1	Problemet	131
4.2	Investeringsbesluten	131
4.3	Förräntningskravet	132
4.4	Incidensen i en sluten ekonomi	134
4.5	Incidensen i en öppen ekonomi	137
4.6	Vinstskatten och sparandet	139
4.7	Slutsatsernas relevans	142
4.8	Bolagsskatten och den personliga inkomstfördelningen	144
5	<i>Bolagsbeskattning och vinstutveckling i svensk industri</i>	147
5.1	Inledning	147
5.2	Vinster, sparande och skatter	147
5.3	Skatternas utveckling – en förklaring	150
6	<i>Bolagsskattens räntabilitetseffekter</i>	157
6.1	Problemen	157
6.2	Jämförelsenormen	157
6.3	Skattekrediter	158
6.4	Räntabilitetseffekter	159
6.5	Skatten och företagets kapitalkostnad	161
6.6	Bolagsvinstens dubbelbeskattning	164
6.7	Lättnader i dubbelbeskattningen	166

7	<i>Bolagsskattens likviditetsverkningar</i>	171
7.1	Inledning	171
7.2	Skattekreditens tillväxt	171
7.3	Företagets effektiva skattebelastning – en teoretisk analys	173
7.4	Skattebelastning och expansionstakt – en tolkning	175
7.5	Något om skattetrycket vid inflation	176
8	<i>Räntabilitet, expansionstakt och skattebelastning</i>	179
8.1	Inledning	179
8.2	Den empiriska bilden	179
8.3	Utdelningar, vinstutrymme och skattebelastning	182
9	<i>Likviditet, kapitalkostnad och tillväxteffekter – några sammanfattande slutsatser</i>	187
	<i>Referenser</i>	191

1 Syfte och problemställningar

Det totala skattetrycket i den svenska ekonomin ökade från drygt 20 procent av bruttonationalprodukten 1950 till drygt 45 procent 1975. Parallellt med denna skärpning av skattetrycket har det inträffat stora förändringar i skattesystemets struktur, innebärande bl. a. en omfördelning av skattebördan från företagen till hushållen. Företagens betalningar av vinstskatt har sålunda minskat från 12 procent av de totala skatteintäkterna 1950 till 3 procent 1975.

Förskjutningen av det relativa skattetrycket från företagen till hushållen avspeglar finanspolitikens ändrade inriktning under 1960- och 1970-talen jämfört med 1950-talet. Under 1950-talet var stabiliseringspolitiken i tider med efterfrågeöverskott i stor utsträckning inriktad på att hålla tillbaka privata investeringar. Medlen härför var bl. a. investeringsskatter, ett successivt avskaffande av den fria avskrivningsrätten för maskiner och inventarier och gradvisa höjningar av bolagens vinstskattesats.

Mot slutet av 1950-talet övergavs successivt denna inriktning av finanspolitiken, i takt med att ekonomisk tillväxt mer än tidigare kom att bli ett mål för den ekonomiska politiken. Genom bl. a. aktiveringen av investeringsfondssystemet under decenniets sista år och införandet av omsättningsskatt från 1960 kom bördan av den stabiliseringspolitiska anpassningen att förskjutas från företagens investeringar till privat konsumtion. Inför hotande underskott i de utrikes betalningarna från mitten av 1960-talet blev statsmakternas strävan att gynna industrins investeringar särskilt tydlig genom bl. a. ett allt frekventare frisläppande av investeringsfonderna.

Utnyttjande av bolagsskatten som ett medel för den ekonomiska politiken – för att hålla tillbaka investeringarna under 1950-talet och för att stimulera den industriella kapitalbildningen under 1960- och 1970-talen – aktualiserar en rad frågor om skattens verkningar som är relativt ofullständigt behandlade i svensk litteratur. Det gäller såväl vilken inverkan den förda politiken faktiskt haft på konjunkturutveckling och samhällsekonomisk balans som bolagsskattens mer långsiktiga verkningar på resursallokering och inkomstfördelning.

Den analys av bolagsbeskattningens¹ verkningar som presenteras i denna bilaga gäller de långsiktiga aspekterna, nämligen skattens effekter på inkomstfördelning, resursallokering och ekonomisk tillväxt. Framställningen är disponerad i 8 kapitel. I det första av dessa, *kapitel 2*, följande en kortfattad redogörelse för bolagsskattens utformning. I kapitlet granskas också olika motiveringar för bolagsskattens existens.

¹ I denna bilaga används termerna bolagsskatt, vinstskatt och nettovinstskatt som synonymer.

Analysen av bolagsskattens verkningar inleds i *kapitel 3* med en diskussion av den fundamentala frågan om skatten verkligen reducerar företagets nettovinst eller om den redan på kort sikt kan övervältras av företagen. Det existerar inga empiriska undersökningar för den svenska ekonomin av företagets kortsiktiga reaktioner inför förändringar i vinstbeskattningen, varför vår bedömning av incidensfrågan måste baseras på ett a priori-resonemang. Som framgår av *kapitel 3* ansluter vi oss till den traditionella uppfattningen i ekonomisk teori, att det är företaget och dess ägare som på kort sikt får bära bördan av bolagsskatten i form av reducerad avkastning på investerat kapital.

En central fråga för studiet av bolagsbeskattningens långsiktiga effekter på inkomstfördelningen i *kapitel 4* gäller sambandet mellan bolagsskatten och kapitalägarnas förräntningsanspråk. I en ekonomi med goda möjligheter för företagen till utlandsinvesteringar finns mycket som talar för att förräntningsanspråken i huvudsak är internationellt bestämda och därför i stor utsträckning oberoende av variationer i den inhemska bolagsbeskattningen. Med den utgångspunkten kan man förvänta sig att förändringar i bolagsskatten kommer att påverka den långsiktiga tillväxten för kapitalstocken inom företagssektorn. Kapitalstockens tillväxt är i sin tur, enligt ett neoklassiskt synsätt, bestämmande för bl. a. reallönernas utveckling och därmed också för inkomstfördelningen. Bördan av bolagsskatten skulle alltså i ett långsiktigt perspektiv komma att delas mellan kapitalägare och löntagare i någon proportion.

För att precisera resonemanget om hur bördan av bolagsskatten fördelas mellan löntagare och kapitalägare anknyter vi i *kapitel 4* till några studier av vinstbeskattningens långsiktiga incidens som framkommit i den internationella litteraturen under de senaste decennierna. Studierna visar klart de mekanismer varigenom en vinstbeskattning som påverkar resursallokering och sparande långsiktigt kan komma att påverka realinkomsterna också för andra grupper än kapitalägarna.

Huvuddelen av diskussionen i *kapitel 4* gäller, som antytts, beskattningens effekter på den s. k. funktionella inkomstfördelningen mellan produktionsfaktorerna arbete och kapital. I ett avslutande avsnitt kompletteras dock denna analys med en presentation av den svenska bolagsskattens inverkan på den vertikala inkomstfördelningen, dvs. fördelningen av inkomster mellan olika personer.

Med *kapitel 5* inleds analysen av bolagsskattens strukturella effekter på resursallokeringen. Den koncentreras till två aspekter, som kan förväntas ha speciell betydelse för företagets investeringsverksamhet. Det gäller dels vinstbeskattningens effekter på räntabilitet och kapitalkostnad vid nyinvesteringar, dels frågan om hur skatten påverkar företagets likviditet och sparande.

Som en empirisk bakgrund jämförs i *kapitel 5* utvecklingen av bruttovinster och bruttosparande inom den svenska industrin sedan början av 1950-talet. Skatternas betydelse för företagssparandet står därvid i centrum för intresset. I kapitlet analyseras också förändringarna i företagets skattebetalningar sedan 1950-talet genom bl. a. beräkningar av det effektiva skatetrycket gentemot ”verklig” vinst inom industrin.

Utgångspunkten för den följande framställningen är en genomgång i *ka-*

pitel 6 av hur den svenska bolagsskatten möjliggör för företagen att uppskjuta sina skattebetalningar och därmed skapa en s. k. skattekredit. Skattekrediten tolkas här som ett räntefritt lån från statsmakterna till företagen och denna tolkning ligger till grund för en teoretisk analys av bolagsskattens effekter på räntabilitet och kapitalkostnad vid nyinvesteringar.

Bolagsskattens likviditetsverkningar behandlas därefter i *kapitel 7* med hjälp av bl. a. en analys av skattekreditens tillväxt och företagets effektiva skattebelastning. I *kapitel 7* demonstreras också hur reglerna för den svenska bolagsbeskattningen kan resultera i en differentiering i den effektiva skattebelastningen mellan företag med olika expansionstakt, räntabilitet och sammansättning av realkapitalet.

I *kapitel 8* sammanfattas därefter en empirisk undersökning av den effektiva skattebelastningen för enskilda företag. Resultaten av den undersökningen jämförs sedan med olika hypoteser för företagens bokslutsbeteende, varvid särskilt utdelningspolitikens betydelse för företagens skattebelastning kommer att analyseras.

I *kapitel 9*, slutligen, sammanfattas bolagsskattens inverkan på företagens räntabilitet och finansieringsförhållanden och vidare framförs vissa tentativa slutsatser angående effekterna på effektivitet och ekonomisk tillväxt.

2 Den svenska bolagsskatten

2.1 Bolagsskattens utformning

Den svenska bolagsskatten är utformad som en nettovinstbeskattning, där den beskattningsbara vinsten definieras genom vissa avdragsgilla kostnader. Företagen betalar både statlig och kommunal vinstskatt. Den statliga inkomstskatten är för närvarande 40 % av den beskattningsbara vinsten. Den kommunala beskattningen varierar från kommun till kommun men som ett ungefärligt medelvärde för 1977 kan man ange 27 % av den beskattningsbara vinsten. Kommunalskatten är avdragsgill (med ett års fördröjning) vid den statliga taxeringen, vilket innebär att den totala skattebelastningen för aktiebolag blir ungefär 56 %.¹

Skattesatsen vid den statliga taxeringen har både höjts och sänkts under efterkrigstiden. Som ett led i 1947 års stora skattereform höjdes skatteuttaget fr. o. m. 1948 från 32 procent till 40 procent. Åren 1955 och 1956 ökades skattesatsen ytterligare till 45 och 50 procent. Denna förändring motiverades konjunkturpolitiskt och betraktades som temporär. Skattesatsen sänktes till den tidigare nivån från 1960.

För att bedöma företagsbeskattningen räcker det inte att ha kännedom om skattesatsen. Den beskattningsbara vinsten är nämligen också beroende av hur företaget får värdera sina tillgångar, dvs. hur lagervärderings- och avskrivningsreglerna är utformade. Ökar exempelvis avskrivningarna minskar den beskattningsbara vinsten och företaget betalar mindre skatt. Av den anledningen innehåller skattelagstiftningen minimiregler för tillgångarnas värdering. Huvuddragen i dessa är följande.

Företagen får värdera sina lager till lägst 40 procent av anskaffnings- eller återanskaffningsvärdet efter avdrag för inkurans. Denna huvudregel har bl. a. kompletterats med en regel ("suppletärregel I") som möjliggör för företag som säljer ut ett kraftigt nedskrivet lager att undvika att ta fram den dolda reserven till beskattning.

För maskiner och inventarier har företagen rätt att skriva av 30 procent av summan av kostnaden för årets anskaffningar och det värde tillgångarna upptagits till i räkenskaperens ingående balans. Det står vidare företagen fritt att när som helst bokföra tillgångarna till ett värde som motsvarar restvärdet efter en årlig avskrivning av 20 procent på anskaffningsvärdet. Det innebär alltså, att maskiner och inventarier i sin helhet kan skrivas av under en femårsperiod. För byggnader får avskrivningarna ske med en viss procent av anskaffningskostnaderna, s. k. linjär avskrivning, men av-

¹ Ett exempel kan klargöra. Låt den beskattningsbara vinsten vara 100. Kommunalskatten är då $27\% \cdot 100 = 27$. Den beskattningsbara vinsten vid statlig taxering blir $100 - 27 = 73$ och den statliga skatten $40\% \cdot 73 = 29,2$. Den sammanlagda statliga och kommunala skatten blir följaktligen $27 + 29,2$ vilket är 56,2 procent av den beskattningsbara vinsten. I detta sifferexempel bortses från att kommunalskatten är avdragsgill vid den statliga taxeringen med ett års fördröjning.

skrivningstiden är här väsentligt längre, eftersom procentsatsen skall anpassas så att värdeminskingsavdragen fördelas över hela den tid byggnaderna antas kunna användas. I praktiken innebär detta avskrivningstider från 20 till 50 år, allt efter byggnadernas typ och användning. För byggnadsinvesteringar som gjorts fr. o.m. 1970 har företagen dessutom rätt att under 5 år göra årliga extra värdeminskingsavdrag motsvarande 2 procent av anskaffningskostnaden. Därigenom förkortas den totala avskrivningstiden.

De nuvarande lagervärderings- och avskrivningsreglerna är resultatet av en omläggning av företagsbeskattningen från mitten av 1950-talet. Sedan före världskriget hade aktiebolag och ekonomiska föreningar haft s. k. fri avskrivningsrätt för maskiner, apparater och inventarier, vilket innebar att de avskrivningar som gjordes i räkenskaperna också godkändes som avdrag vid inkomsttaxeringen. På så sätt fick företagen stora möjligheter att själva bestämma tempot för avskrivningarna och kunde i princip helt skriva av maskiner och t. o. m. fartyg vid anskaffningstillfället. Enligt praxis hade företagen också en mycket vidsträckt rätt att göra nedskrivningar av lager.¹

Redan i början av 1950-talet infördes vid olika tillfällen temporära inskränkningar i den fria avskrivningsrätten. Den permanenta ändringen av avskrivningsreglerna kom 1955 och från den tidpunkten minskades också möjligheterna att skriva ned lager. Efter en successiv skärpning trädde de nuvarande lagervärderingsreglerna i kraft från 1960.²

Ett väsentligt inslag i företagsbeskattningen är vidare möjligheten att skattefritt göra avsättningar till s. k. investeringsfonder för konjunkturutjämning.³ Tanken bakom investeringsfondssystemet är att företagen i goda tider skall avsätta en del av sina vinster, som sedan i sämre tider kan tas i anspråk för investeringar.

IF-systemet tillkom redan 1938, men först från 1955 kom det att få någon betydelse. För att stimulera företagen att göra avsättningar genomfördes då flera ändringar i tidigare gällande regler. Företagen får skattefritt avsätta högst 40 procent av årsvinsten till en investeringsfond. En förutsättning för detta är dock att 46 procent av avsättningen (före 1 juli 1960 40 procent) inbetalas till ett spärrat räntelöst konto på riksbanken. Jämfört med vinstskatten på ca 56 procent innebär avsättningen till IF med åtföljande deposition hos riksbanken alltså en ökning av företagets likvida medel med ca 10 procentenheter.⁴

¹ SOU 1954:19, kap. 3 och 4.

² Prop. 1951:33, 1952:200, 1954:17, 1955:100.

³ Prop. 1955:100. IF-systemet har också kommit att fungera som ett exportbefrämjande medel och som ett viktigt inslag i regionalpolitiken. För ett tidigt belägg se exempelvis prop. 1959:6, där möjligheter öppnas att utnyttja även ännu ej avsatta fondmedel och utsträcka utnyttjandetiden utöver den vanliga på 1-2 år med det uttalade syftet att underlätta för exportindustrin att genomföra stora och tidskrävande investeringar. Den lokaliseringpolitiska aspekten blev aktuell från 1963 (se prop. 1963:159) och från detta år fick företagen bl. a. viss rätt att efter särskilt tillstånd överföra fondmedel inom en koncern.

⁴ Ett exempel kan klargöra. Låt ett företags vinst efter reguljära skattemässiga avskrivningar och eventuell nedskrivning av varulager vara 250. Härav får högst 40 %, dvs.

Då myndigheterna t. ex. i en konjunktursvacka medger att IF får utnyttjas för investeringar får företagen ta ut ett belopp motsvarande 46 procent av fondutnyttjandet från riksbanken. Till detta likviditetstillskott kommer att företagen då också få göra ett särskilt investeringsavdrag vid taxeringen, motsvarande 10 procent av utnyttjade fondmedel. Mot dessa fördelar står emellertid att en investering som görs med hjälp av investeringsfundsutnyttjande betraktas som helt nedskriven från skattesynpunkt. Det innebär alltså, att företaget går miste om reguljära framtida skatteavskrivningar.

Förutom de investeringsfondsfrisläpp som myndigheterna kan medge, t. ex. i samband med lågkonjunktur, får företagen fritt ta i anspråk 30 procent av avsatta fondmedel efter 5 år. Då denna s. k. fria sektor utnyttjas bortfaller emellertid det 10-procentiga investeringsavdraget.¹

De redovisade bestämmelserna för skattemässiga avskrivningar, lagervärdering och IF-systemet kan sägas innebära en möjlighet för företagen att utjämna sina vinster mellan goda och dåliga år. Fr. o. m. 1961 års taxering infördes också möjlighet till s. k. öppen förlustutjämning, som innebär att en förlust enligt ett års taxering får avräknas mot vinsten under något eller några av de därpå följande sex åren.

De skatteregler som redovisats ovan gäller den nettovinstskatt som erlaggs av företagen. För att bedöma det totala skattetrycket gentemot aktiebolagens vinster måste därutöver hänsyn också tas till skatter som betalas direkt av aktieägarna. Det gäller bl. a. den personliga inkomstskatten på utdelningar och beskattningen av värdestegringar på aktier.

Skatten på värdestegringar är i Sverige utformad som en realisationsvinstbeskattning, vilket innebär att värdestegringar beskattas först då de realiserats. Enligt nu gällande regler är det skattepliktiga beloppet vidare begränsat till 40 % av kursvinsten.

Inkomstbeskattningen skall inte närmare diskuteras här. Det finns dock anledning att notera hur statsmakterna sökt lindra den s. k. dubbelbeskattningen av bolagsvinsten, varmed vanligen förstås just det förhållandet att en intjänad vinstkrona först blir föremål för bolagsskatt och sedan för personlig inkomstskatt i den mån den utdelas.² Enligt regler, som varit i kraft sedan 1963, får företag 10 gånger under loppet av 15 år göra avdrag

100, skattefritt avsätts till IF. Skatten blir därmed 84 ($56\% \times 150$). Företaget måste samtidigt deponera 46 ($46\% \times 100$) hos riksbanken, varför dess likvida medel sammanlagt minskar med 130 ($84 + 46$).

I jämförelsefallet utan IF-avsättning utgår 56 % skatt på hela vinsten. Det blir 140 ($56\% \times 250$). IF-avsättningen med åtföljande deposition hos riksbanken innebär således en likviditetsförbättring på 10.

Det kan påpekas att likviditetsvinsten under andra hälften av 1950-talet var 16–17 procentenheter genom att bolagsskatten under denna period var 56–57 % (se diagram 5.1, s. 152) och endast 40 % av en fondavsättning behövde deponeras hos riksbanken.

¹ För en utförlig behandling av investeringsfondssystemet se Johansson-Edenhammar [1968] och Matthiessen [1973]. AMS:s verksamhetsberättelser innehåller för varje år statistik över kvarstående IF-avsättningar, nyavsättningar och ianspråktaganden. Empiriska undersökningar av IF-systemets verkningar har genomförts av Eliasson [1965] och Rudberg-Öhman [1971].

² För en omfattande analys av dubbelbeskattningen se Mutén [1968]. Se också kapitel 6, s. 157 ff.

för utdelningar på aktiekapital, som inbetalats efter 30/6 1966. Avdraget är dock begränsat till 5 % av emissionsbeloppet. Meningen är, att dessa regler skall gynna nya, expanderande företag, som ofta behöver vända sig till aktieägarna för att täcka sitt kapitalbehov. Kapitalkostnaderna vid en nyemission hålls därmed nere, eftersom en utdelad vinstkrona utan dessa avdragsrätter "kostar" drygt två kronor i vinst före skatt.

Som framgår närmare i nästa avsnitt existerar andra företagsformer än aktiebolag. Enskilda kapitalägare kan också välja mellan enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag och kommanditbolag som associationsform. Ytterligare en företagsform är den ekonomiska föreningen. Varken enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag eller kommanditbolag taxeras, utan företagets resultat fördelas direkt på delägarna. Någon dubbelbeskattning av företagsvinsten i ovan angiven bemärkelse existerar således inte. Ovan nämnda regler för värderingen av lager, maskiner och byggnader gäller också för dessa företagsformer, medan däremot avsättningar till investeringsfonder inte medges. För ekonomiska föreningar är skattereglerna likartade dem som gäller för aktiebolagen. Två skillnader förtjänar dock att framhållas: skattesatsen vid den statliga taxeringen är 32 % jämfört med 40 % för aktiebolagen, och vinstmedel kan med avdragsrätt delas ut till medlemmarna i form av återbäring. I denna bemärkelse är ekonomiska föreningar alltså inte dubbelbeskattade.¹

2.2 Associationsformer i olika näringsgrenar

En väsentlig fråga för bedömningen av aktiebolagsbeskattningens verkningar på samhällsekonomin gäller den betydelse aktiebolaget har som associationsform inom företagssektorn. I tabell 2.1, som bygger på 1972 års företagsräkning, redovisas en uppdelning av företagen med hänsyn till deras omsättning på fem grupper, nämligen aktiebolag, enskild firma och enkelt bolag, handels- och kommanditbolag, ekonomisk förening samt en restgrupp, benämnd stiftelse och annan juridisk form.

Tabellen ger en klar bild av aktiebolaget som den dominerande associationsformen inom näringslivet. Vissa skillnader mellan näringsgrenarna kan dock noteras. Inom näringsgrenen banker etc. (SNI 8) hänför sig sålunda drygt en fjärdedel av omsättningen till gruppen stiftelse och annan juridisk form. Gruppen består bl. a. av sparbanker och föreningsbanker. För varuhandeln etc. (SNI 6), som också har en i förhållande till totalgenomsnittet låg andel aktiebolag, kan man istället peka på ett relativt stort inslag av ekonomisk förening, enskild firma och enkelt bolag.

De största andelarna för ekonomisk förening förekommer inom varuhandel etc. och inom tillverkningsindustri, medan för enskild firma och enkelt bolag samfärdsel, varuhandel och byggnadsindustri representerar de tre viktigaste näringsgrenarna.

Inom just varuhandel, byggnadsindustri och samfärdsel svarar de minsta företagen för en särskilt stor andel av den totala omsättningen – 20 till 27 % för företag med 0 till 9 anställda, jämfört med t. ex. knappt 5 % av omsättningen för motsvarande företag inom industrin – och det är denna

¹För en närmare redogörelse för innebörden av olika associationsformer se Glader [1976].

Tabell 2.1 Företagens fördelning efter associationsform inom näringslivet (SNI-grupperna 2-8) 1972

Näringsgren	SNI	Andel i procent av näringsgrenens omsättning				
		Aktiebolag	Enskild firma och enkelt bolag	Handels- och kommanditbolag	Ekonomisk förening	Stiftelse och annan juridisk form
Gruvor och mineralbrott	(2)	94,4	2,5	2,1	0,9	0,0
Tillverkningsindustri	(3)	85,0	1,7	1,3	11,9	0,1
El-, gas- och vattenverk	(4)	92,1	0,1	0,1	7,7	-
Byggnadsindustri	(5)	87,8	8,5	3,2	0,4	0,1
Varuhandel, hotell och restaurantrörelse	(6)	70,5	9,9	2,9	16,5	0,1
Samfärdsl	(7)	76,3	15,7	2,0	5,5	0,5
Banker och försäkringsinstitut, fastighetsförvaltning, uppdragsverksamhet	(8)	58,6	2,3	1,2	9,6	28,4
Totalt	(2-8)	77,2	6,2	2,2	12,0	2,8

Anm.: Offentlig myndighet och institution har exkluderats. För näringsgrenarna jord- och skogsbruk saknas uppgifter i Företagsräkningen.

Källa: *Företagsräkningen 1972*, del I, tabell 4.

omständighet som betingar den relativt höga andelen i dessa näringsgrenar för de "småföretagsspecifika" associationsformerna enskild firma och enkelt bolag.

Den fråga som antyds här, nämligen valet av associationsform i olika storleksklasser av företag, kan bara grovt belysas med hjälp av tillgänglig statistik. Tabell 2.2, som avser de näringsgrenar som inkluderats i tabell 2.1 (SNI 2-8), inskränker sig till tre grupper av associationsformer, nämligen aktiebolag, enskild firma och enkelt bolag samt övriga juridiska former. Den gäller vidare den relativa fördelningen av *antalet* företag inom respektive storleksklass.

Tabellen visar att enskild firma och enkelt bolag spelar en stor roll som associationsform för de minsta företagen för att sedan minska kraftigt i betydelse med ökande företagsstorlek. För aktiebolagens del ökar andelen markant mellan de två första storleksklasserna för att sedan stabiliseras på hög nivå.

Tabell 2.2 Företagens fördelning efter associationsform i olika storleksklasser 1973

Antal anställda	Andel i procent av antalet företag i respektive storleksklass		
	Aktiebolag	Enskild firma och enkelt bolag	Övriga juridiska former
0- 9	41,4	41,1	17,5
10-19	83,3	7,6	9,1
20-49	88,7	3,5	7,8
50-99	91,1	1,1	7,8
100-	87,5	0,1	12,4

Källa: Företag med anställda, *Statistiska meddelanden* N 1975:35.

2.3 Motiveringar för bolagsskatten

Som framgår av föregående avsnitt är aktiebolaget den visserligen dominerande men ändå inte enda associationsformen inom näringslivet. Enskilda kapitalägare bedriver ekonomisk verksamhet också i form av enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag och kommanditbolag. I sistnämnda företagsformer beskattas uppkomna vinster som personlig inkomst direkt hos delägarna. Det är därmed klart att aktiebolagens nettovinstbeskattning inte kan rubriceras som en generell skatt på kapitalavkastningen i ekonomin. Detta i och för sig triviala konstaterande aktualiserar i sin tur frågan vad det kan finnas för skäl att tillämpa en separat beskattning för just aktiebolagens vinster utöver den som gäller för bolagens ägare i samband med vinstutdelning o. d. I det följande kommer några av de i litteraturen vanligaste argumenten till förmån för bolagsskatten att redovisas.¹

Principiella argument

Den finasteoretiska litteraturen har tidigare ofta haft en normativ prägel. Den innehåller exempelvis en omfattande diskussion om principerna för hur skattebördan bör fördelas mellan olika subjekt. Det är två principer för skattetryckets fördelning som är särskilt kända från den diskussionen, nämligen *förmågeprincipen* (ability-to-pay principle) och *intresseprincipen* (benefit principle).

Förmågeprincipen säger, som namnet anger, att var och en skall betala skatt i förhållande till sin förmåga. Det behöver knappast påpekas att uppfattningen om vad som bestämmer en individs skatteförmåga varierar starkt och att principens värde som underlag för en i någon mening objektiv fördelning av skattebördan därför är mycket begränsat. Vad som är av intresse i detta sammanhang är emellertid att förmågeprincipen också utnyttjats i argumentationen för bolagsbeskattningen. Tanken är helt enkelt att aktiebolagen på samma sätt som fysiska personer besitter en förmåga att betala skatt, alltså en egen skatteförmåga utöver den som gäller för bolagets ägare.

Denna uppfattning underbyggs ofta med ett resonemang kring det förhållandet att i åtskilliga stora bolag företagsledning och ägande alltmer kommit att representera skilda funktioner med kanske delvis olika intressen. Företagsledningens och därmed företagets självständighet gentemot ägarna tas till intäkt för att beskattningen av själva företaget – bolaget – kan ordnas utan närmare hänsyn till skatteförhållandena för ägarna.²

Det är inte lätt att omedelbart se varför existensen av vad som kommit att kallas "direktörernas revolution" också skulle implicera en självständig skatteförmåga för bolaget, åtskild från aktieägarnas. Resonemanget måste dock rimligen bygga på föreställningen att företagsledningen agerar på ett sådant sätt att förändringar i bolagsskatten inte återverkar på aktieägarnas inkomst- och förmögenhetssituation.

Några empiriska undersökningar som bekräftar en sådan hypotes om oberoende mellan bolagets skattesituation och kapitalägarnas avkastning existerar emellertid ej. Det vanliga i ekonomiska analyser är tvärtom att utgå från att företagsledningen genom bl. a. investeringspolitiken strävar efter att maximera företagets värde i aktieägarnas händer och att detta värde

Det berättigade i en separat bolagsskatt diskuteras i bl. a. Mutén [1968] och Lindencrona [1974]. Av den utländska litteraturen kan vi hänvisa till Goode [1951] och Musgrave & Musgrave [1973].

¹Se t. ex. Lindencrona [1974].

bestäms av bl. a. nettovinstbeskattningens utformning och höjd. Ett sådant synsätt anläggs också här. Vi avvisar därmed den refererade föreställningen om en separat skatteförmåga för bolaget.

I debatten om det berättigade i en särskild bolagsskatt återkommer också den andra huvudprincipen för skattetryckets fördelning, den s. k. intresseprincipen, som säger att beskattningen bör bäras av skattesubjekten efter det intresse eller den nytta dessa kan ha av den offentliga verksamheten.

Uppenbart har aktiebolagen, liksom andra typer av företag, nytta av de tjänster i olika avseenden som den offentliga sektorn producerar, och detta förhållande kan vara ett argument för en särskild skatt. Men nästa problem blir då att bestämma efter vilka kriterier en sådan beskattning borde utformas. Varierar nyttan av de offentliga tjänsterna med företagets omsättning, lönesumma, kapitalstock eller nettovinst? Det är svårt att se varför just nettovinsten skulle vara att föredra i detta avseende. Tesen om bolagsskatten som en beskattning enligt intresseprincipen för ju bl. a. med sig den orimliga slutsatsen att de vinstlösa företagen – som inte betalar någon bolagsskatt – skulle sakna intresse för den offentliga sektorns verksamhet.

En näraliggande motivering för bolagsskatten tar fasta på att själva aktiebolagsformen skulle ge företagen och deras ägare speciella förmåner, för vilka det offentliga kan ha anledning att kräva ersättning. Det skulle bl. a. gälla friheten från personligt ansvar för bolagets skulder och möjligheten att samla ihop kapital i större omfattning än enskilda personer kan åstadkomma. Men inte heller på denna punkt är argumentationen särskilt stark. Värdet av ett begränsat personligt ansvar borde ju rimligen variera i omvänd proportion till företagets räntabilitet, medan gällande bolagsskatt tvärtom undantar de vinstlösa företagen.

Praktiska argument

I litteraturen anförs också rent praktiska omständigheter som skäl för en separat bolagsbeskattning.

En återkommande tanke är att bolagsskatten skulle fylla en finansieringsfunktion: Stat och kommun behöver skatteintäkter för att finansiera sin verksamhet och det är då rimligt att också bolagen får bidra med en del av dessa.¹

En sådan syn på skattepolitikens uppgift är emellertid inte hållbar. För en modern finanspolitik, där något särskilt mål inte knyts till statens förmögenhetsställning (och till budgetbalansen), finns inget behov av att i privatekonomisk mening finansiera det offentliga verksamheten. Skattepolitiken ingår bland den uppsättning medel det offentliga har till sitt förfogande för att säkerställa samhällsekonomisk balans, styra resursallokeringen och utjämna inkomstfördelningen. I denna funktion för skattepolitiken kommer avkastningen i kronor räknat från skattesystemet – och än mer från enstaka skatter – att sakna egenvärde.

Det är inte heller rimligt att betrakta *storleken* på skatteuttaget – vare sig från skattesystemet i dess helhet eller från bolagsskatten – som ett medel för den ekonomiska politiken eller som en indikator på skattepolitikens verkningar. Ett och samma skattebelopp kan nämligen genereras genom

¹ Se t. ex. Welinder [1976], s. 151.

många olika kombinationer av skattepolitiska åtgärder och dessa åtgärder kan i sin tur ha sinsemellan mycket olika verkningar på centrala målvariabler som total efterfrågan och sysselsättning.^{1, 2}

För en rationell finanspolitik där bolagsskatten – genom förändringar i skattesatser och vinstberäkningsregler – utnyttjas för att styra företagens investeringsverksamhet efter konjunktur- och strukturpolitiska målsättningar är skattens avkastning i kronor räknat således en ovidkommande fråga.

Att statsmakterna genom bolagsbeskattningen faktiskt kan påverka investeringarnas konjunkturutveckling är relativt väl belagt i litteraturen.³ Det är också sannolikt, som bl. a. kommer att framgå i det följande, att bolagsskatten har långsiktiga strukturella effekter på resursallokering och tillväxtbetingelser inom företagssektorn.

Vid en diskussion om det berättigade i bolagsskatten gäller problemet emellertid inte om skatten faktiskt har effekter på t. ex. konjunkturutvecklingen utan om dessa effekter inte lika gärna skulle kunna uppnås med hjälp av andra finans- och penningpolitiska medel. Är med andra ord förekomsten av vissa konjunktur-, regional- och strukturpolitiska målsättningar också ett argument för en särskild bolagsskatt?

Ett alldeles definitivt svar på den frågan kan knappast ges utan en detaljerad genomgång av bolagsbeskattningens verkningar och hur dessa verkningar förhåller sig till statsmakternas målsättningar. Det är dock omedelbart klart att en strävan att begränsa företagets investeringsverksamhet som kan vara aktuell i vissa faser av konjunkturcykeln och för vissa regioner mycket väl kan tillgodoses utan hjälp av bolagsskatten. Vi kan här peka på svenska erfarenheter med såväl generella som selektiva investerings-skatter under 1950- och 1960-talen.⁴

Det erbjuder sannolikt större svårigheter att åstadkomma en positiv investeringsstimulans utom ramen för bolagsbeskattningen. Ett system med direkta investeringsbidrag ställer rimligen större krav på en utbyggd kontrollapparat för att förhindra missbruk, genom att stödet inte begränsas till företag som kanske kan sägas ha skapat en viss presumtion för en kontinuerlig och seriös verksamhet genom sin förmåga att i det föregående generera vinster. Bidragsmetoden har dock aktualiserats under senare år som komplement till ett traditionellt investeringsavdrag, och vi kan också erinra om det stöd till industrins lagerinvesteringar som utgätt under recessionen 1975–76.

Som kommer att mera utförligt behandlas i kapitlen 7 och 8, karakteriseras den svenska bolagsbeskattningen av en markant differentiering av det effektiva skattetrycket mellan å ena sidan expansiva, framgångsrika företag, å andra sidan stagnerande företag med dålig lönsamhet. Den omstrukturerande verkan till förmån för den ”expansiva marginalen” av företagssektorn som ligger i denna ”selektivitet” i beskattningen är sannolikt svår att uppnå utan hjälp av en nettovinstbeskattning. Om bolagsskattens effekter i detta avseende verkligen är ett uttryck för en medveten politik från statsmakternas sida är naturligtvis en annan fråga.

Det är givet att bolagsskattens berättigande inte kan bedömas utan att ytterligare ett mål beaktas som hittills varit centralt för statsmakterna, nämligen strävan att åstadkomma en jämnare inkomst- och förmögenhetsfördelning. I en ekonomi, där ägandet till företagskapitalet är ojämnt fördelat,

¹ Jämför Hansen [1955], kapitel II.

² För bolagsskattens del kan vi göra tankeexperimentet att reglerna för lagervärderingen och för investeringsfondssystemet förändras i kompen-serande riktning så att skatteuttaget från bolags-sektorn i kronor räknat blir oförändrat. Det faktum att det offentliga skatteintäkten inte påverkas är då självfallet ingen garanti för att skatteom-läggningen är neutral i sina verkningar på företagens beteende.

³ Se t. ex. Praski [1975].

⁴ För en översikt över utnyttjandet av investerings-skatter se t. ex. Lindbeck [1968].

brukar bolagsskatten traditionellt uppfattas som ett inkomstutjämnande medel.¹

Liksom tidigare vad gäller konjunkturpolitiken måste vi emellertid fråga oss om inte också fördelningsmålet lika bra eller bättre kunde tillgodoses utan hjälp av en särskild bolagsskatt. En skärpt beskattning av aktieägarnas utdelningsinkomster och aktievinster är kanske de viktigaste alternativen, men vi kan också peka på en skattepolitisk innovation av typen progressiv utgiftsskatt.² En närmare analys av de problem – inte minst av engångsnatur – som skulle aktualiseras vid försök att neutralisera de fördelningspolitiska verkningarna av att bolagsskatten reduceras eller avskaffas faller dock utom ramen för denna framställning.

¹Se kapitlen 3 och 4 för en närmare analys av denna syn på bolagsskattens fördelningsverkan.

²Se t. ex. Lodin [1976].

3 Bolagsskattens incidens

3.1 Begreppen

Med bolagsskattens incidens kan man rent allmänt mena skattens inverkan på fördelningen av realinkomsterna i ekonomin och det är detta spörsmål som kommer att behandlas i detta och följande kapitel. För det syftet är det lämpligt att först något närmare precisera det incidensbegrepp som kommer till användning.¹

Det är intuitivt klart att ett *isolerat* införande av en bolagsskatt kan komma att påverka inte bara företagets vinster utan också makrovariabler som total efterfrågan och sysselsättning. Var och en av dessa effekter kommer i sin tur rimligen att inverka på inkomstfördelningen. Bolagsskattens incidens skulle då motsvara det sammanlagda resultatet av dessa förändringars inverkan på realinkomsternas fördelning.

Det säger sig emellertid självt att ett sådant incidensbegrepp genom sin komplexitet är föga användbart, åtminstone för empiriskt inriktade undersökningar. Därtill kommer att det inte alltid är just dessa sammantagna verkningar man frågar efter i den ekonomisk-politiska debatten, utan snarare fördelningseffekterna av bolagsskatten vid *given* total efterfrågan och sysselsättning. Med en dylik restriktion kommer man i själva verket att intressera sig för de *förändringar* i inkomstfördelningen som skulle uppkomma om bolagsskatten infördes som ersättning för någon annan skatt med samma effekt på total efterfrågan och sysselsättning. Problemet har då omformulerats till att gälla vad Musgrave kallar skattens *differentialincidens*.²

Bolagsskattens differentialincidens kommer självfallet att variera beroende på valet av *jämförelsenorm*, dvs. vilken annan skatt (eller allmänna, vilka offentliga parametrar) bolagsskatten tänks ersätta. Det vanligaste i incidens-teoretiska undersökningar är att en proportionell personlig inkomstskatt används som jämförelsenorm, ofta med motiveringen att en sådan skatt skulle vara neutral i förhållande till inkomstfördelningen.³ Utan närmare diskussion kommer en sådan jämförelsenorm implicit att tillämpas också i de analyser som redovisas i detta och följande kapitel. Med bolagsskattens incidens kommer vi alltså att förstå skillnaden i inkomstfördelningen mellan en situation med bolagsskatt och en annan tänkt situation, där bolagsskatten ersatts med en proportionell personlig inkomstskatt med samma effekt på total efterfrågan och sysselsättning.

Genomgången av incidensproblemet inleds i detta kapitel med att vi på

¹ För en utförligare analys av olika incidensbegrepp hänvisas till Hansen [1955], kap V, och Musgrave [1967], kap 10. Jämför också bilaga 1.

² Musgrave [1967], kap. 1

³ Jfr Johansen [1967], s 303 f.

traditionellt sätt tar upp de kortsiktiga effekterna, som sammanhänger med frågan om företagets anpassning till beskattningen när kapitalstocken är given. Analysen av bolagsskattens långsiktiga incidens följer sedan i kapitel 4 och gäller de effekter på inkomstfördelningen som kan uppkomma via skattens eventuella inverkan på kapitalbildningens inriktning och omfattning.

3.2 Anpassningen på kort sikt

Den första och alldeles fundamentala fråga man måste ställa sig vid en analys av bolagets nettovinstbeskattning är om skatten verkligen reducerar nettovinsten för företaget och dess ägare eller om skatten redan på kort sikt kan övervältras genom olika anpassningar från företagets sida. Kort sikt betyder som sagt en tidsperiod som är så kort, att företaget inte hinner ändra sin produktionskapacitet i form av byggnader, maskiner etc.

Den traditionella uppfattningen inom ekonomisk teori är att företaget med given kapitalutrustning – ”på kort sikt” – inför en höjd vinstbeskattning väljer att hålla sin produktion och sina produktpriser oförändrade och låter anpassningen ske genom reduktion av utdelning och företagssparande. Argumentet för denna ståndpunkt är i korthet följande: I ett läge utan vinstbeskattning blir företagets vinst den största möjliga om det – vid given kapitalstock – utökar sin produktion till den volym där intäkten från den sist producerade enheten, marginalintäkten, precis täcker den rörliga kostnaden för denna, marginalkostnaden. Införandet av en vinstbeskattning påverkar inte detta vinstmaximeringsvillkor. Det beslut om pris och produktionsvolym som ger den största vinsten före skatt måste nämligen innebära att också vinsten efter skatt blir den största möjliga, då skatten svarar mot en viss bråkdel av vinsten före skatt.¹ Om pris och produktionsvolym inte påverkas, blir slutsatsen alltså att det är företaget och dess ägare som på kort sikt drabbas av en vinstbeskattning i form av minskad avkastning på investerat kapital.

Den traditionella uppfattningen om företagsbeskattningens incidens – refererad ovan – har ifrågasatts från flera utgångspunkter. Man har t. ex. pekat på möjligheten att företag, som har en monopolställning på sin avsättningsmarknad, av olika skäl kan välja att avstå från att maximera sin vinst och i stället nöjer sig med vad som uppfattas som en ”tillfredsställande” avkastning på investerat kapital. Sådana skäl skulle kunna vara rädsla för att ett fullständigt utnyttjande av vinstmöjligheterna kunde locka andra företag att bryta monopolställningen eller föranleda samhällsingripanden av olika slag i branschen.

Om i ett sådant fall en vinstbeskattning införs, eller en redan existerande skatt höjs, är det tänkbart att företaget genom prishöjningar anpassar sig i riktning mot den kombination av pris- och produktionsvolym som ger maximal vinst. Genom en sådan övervältring av skatten kan den tidigare som ”tillfredsställande” uppfattade kapitalavkastningen efter skatt bibehållas. Tanken är här alltså att det är enbart i fråga om vinsten efter skatt som företaget visar återhållsamhet och att det faktum att skatteövervält-

¹ Låt π vara företagets vinst före skatt och T vara bolagsskattesatsen. Det pris och den produktionsvolym som maximerar π måste uppenbart maximera också $\pi(1-T)$.

ringen resulterar i ökade vinster före skatt, enligt företagets bedömning, inte ökar risken för statsingripanden eller för förlust av monopolställningen.

En näraliggande argumentation för att vinstbeskattningen kan övervältras på kort sikt tar sin utgångspunkt i det faktum att många företag verkar i en oligopolistisk marknadssituation. Det är tänkbart – menar man – att samtliga företag i en bransch tar ut lägre priser på sina produkter än som skulle vara förenligt med maximal vinst för hela branschen, helt enkelt därför att de enskilda företagen är osäkra om konkurrenterna skulle följa med vid en prishöjning. I en sådan situation kan en skattehöjning verka som en signal till samtliga företag att priserna kan höjas utan risk för priskrig företagen emellan. Tanken är alltså att en branschöverenskommelse, syftande till ett mera fullständigt utnyttjande av marknadssituationen, av någon anledning inte kan komma till stånd men att skattehöjningen fungerar som ett substitut för en sådan.

De argument som anförts ovan för att företagen på kort sikt kan övervältra vinstbeskattningen genom prishöjningar är formulerade i termer av traditionell pristeori. Den uppfattningen framförs dock ibland att den ekonomiska teoriens marginalkostnadsresonemang skulle sakna relevans. Företagen sätter sina priser, heter det, inte utifrån överväganden om marginalkostnader och marginalintäkter utan med hjälp av enkla tumregler. En sådan kan vara att priset skall täcka den genomsnittliga styckkostnaden, inklusive därpå beräknad vinstskatt plus påslag för att uppnå en viss vinstmarginal. Då vinstskatten ingår som ett led i kostnadskalkylen, åtföljs skattes kärpningar av höjda priser. Enligt detta resonemang skulle dessa prishöjningar vara ett tecken på att företagen redan på kort sikt kan övervältra vinstbeskattningen.

Återhållsamhet vid monopolprissättning, oförmåga att genom branschöverenskommelser utnyttja en oligopolistisk marknadssituation och marginalkostnadsresonemangets irrelevans för företagets prisbeslut har ovan anförts som argument mot den traditionella uppfattningen att en skatt på företagets vinst inte kan övervältras på kort sikt. Argumenten har det gemensamt att de utgår från att företagen inte har valt den kombination av pris och produktionsvolym som ger störst vinst. Men de går längre än så och bygger i själva verket på föreställningen att produktpriser alltid hålls på *lägre* nivå än som svarar mot största möjliga vinst. Det bör understrykas att om det tvärtom förhåller sig så att företagets priser ligger över denna vinstmaximerande nivå, skulle ytterligare prishöjningar som en reaktion på en skattes kärpning resultera i minskande vinster och sänkt avkastning på investerat kapital. I denna mening skulle försöken att övervältra vinstbeskattningen misslyckas.

Frågan om företagets möjligheter att övervältra vinstbeskattningen genom prishöjningar har spelat en viss roll i den svenska debatten om bolagsbeskattningens verkningar.¹ Under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet framfördes bl. a. från LO-håll den uppfattningen att gällande vinstbeskattning skulle missgynna de mest kapitalintensiva och vinstgivande företagen. Eftersom dessa i praktiken var identiska med de ledande exportföretagen skulle vinstbeskattningen ha en hämmande inverkan på den svenska exporten.

Kritiken underbyggdes med statistiska beräkningar, där företagets skat-

¹ Se Sandberg [1963], Ekström [1957, 1958] och Samordnad Näringspolitik [1961].

tebetalningar relaterades till förädlingsvärde och omsättning. Utgångspunkten för dessa beräkningar tycks vara föreställningen att det inte finns några nämnvärda skillnader i fråga om övervältringsmöjligheterna mellan vinstbeskattningen och skatter som direkt påläggs företagens produktionskostnader. Företagen betraktar vinstskatten som en kostnad, som inkluderas i det pris som tas ut.

Med detta synsätt uppfattas konstaterade skillnader i fråga om skatternas andel av omsättningen mellan olika branscher som indikatorer på att priserna måste höjas i starkt varierande utsträckning för att övervältra skatten. För malmbrytning och metallindustri, skogs- och träindustri med de högsta skatteandelarna av omsättningen blir de nödvändiga prishöjningarna särskilt stora, och det är just företagen i dessa branscher som enligt detta resonemang får sina expansionsmöjligheter begränsade genom "onödigt hög prissättning på sina produkter".¹

3.3 Empiriska undersökningar

Flera försök har gjorts att empiriskt bestämma företagens *kortsiktiga* reaktioner inför ändringar i vinstbeskattningen. Det mest kända genomfördes av Krzyzaniak och Musgrave [1963] (hädanefter förkortat K & M) i början av 1960-talet på amerikanskt material. Undersökningen har fått flera efterföljare och har blivit föremål för en livlig debatt.²

K & M analyserar vinstbeskattningens kortsiktiga inverkan på räntabiliteten före skatt på investerat kapital inom den amerikanska industrin. Tanken är alltså att utvärdera om företagen vid en skattehöjning genom t. ex. prishöjningar kan öka avkastningen före skatt för att neutralisera verkningarna på räntabiliteten efter skatt. Problemet med en sådan undersökning är att isolera skattens inflytande från alla övriga faktorer, som också bestämmer utvecklingen av företagens räntabilitet före skatt. Författarna söker lösa den uppgiften genom att konstruera en ekonometrisk modell, där kortsiktiga förändringar i räntabiliteten förklaras av ett antal – som författarna förutsätter – oberoende variabler, däribland vinstbeskattningen. Från denna modell kan man – om den är riktig – ange de förändringar som skulle ha inträffat i räntabiliteten före skatt under den studerade perioden, för den händelse vinstbeskattningen inte ändrats. Skillnaderna mellan de sålunda beräknade och de faktiska förändringarna i företagens räntabilitet för olika år tillskrivs helt enkelt de inträffade ändringarna i vinstbeskattningen.

K & M kommer till det dramatiska resultatet att företagen på kort sikt genom prishöjningar mer än väl lyckats kompensera sig för de skattehöjningar som från tid till annan vidtagits gentemot den amerikanska industrin sedan mitten av 1930-talet. Räntabiliteten *efter* skatt har genom skattehöjningarna t. o. m. ökat i förhållande till den avkastning företagen skulle ha uppnått utan de successiva skärpningarna i vinstbeskattningen. Det är alltså fråga om en övervältring till mer än 100 %.

K & M:s resultat angående företagens anpassning strider mot den traditionella uppfattningen om den kortsiktiga incidensen av vinstbeskattningen som refererats ovan och som bygger på antagandet att företagen på kort

¹ Samordnad Näringspolitik [1961], s. 103.

² Översikter över debatten återfinns bl. a. i Mieszkowski [1969] och Brown [1974].

sikt maximerar sina vinster genom att välja den kombination av pris- och produktionsvolym där marginalintäkten precis täcker marginalkostnaden. Undersökningen stöder i stället föreställningen att företagen ständigt har marginaler i form av outnyttjade vinstmöjligheter, som tas till vara vid skattehöjningar.

K & M:s analys har gett upphov till en omfattande kontrovers om bolagsskattens incidens.¹ Kritiken har framför allt inriktat sig på författarnas sätt att genom sin ekonometriska modell söka bestämma hur vinsterna före skatt skulle ha utvecklats vid frånvaro av skattehöjningar. Enligt denna kritik har flera faktorer – däribland förändringarna i det totala efterfrågetrycket i ekonomin – som i verkligheten både kan ha varit bestämmande för variationerna i räntabiliteten före skatt och från tid till annan föranlett statsmakterna till justeringar i vinstbeskattningen inte fått en tillfredsställande behandling i vinstmodellen. Som ett resultat av detta skulle skattevariabelns värde som förklaringsfaktor till de kortsiktiga variationerna i vinsten före skatt ha kommit att starkt överdrivas. Det kan noteras att bl. a. Cragg-Harberger-Mieszkowski [1967] sökt vederlägga övervältringsen genom att vidta olika förändringar i K & M:s vinstmodell. Genom att addera en särskild konjunkturvariabel och exkludera vissa från konjunktursynpunkt extrema år (främst Koreakrigsåren) kan dessa kritiker sålunda reducera K & M:s mått på skatteövervältring från över 100 % till nära noll. K & M:s långtgående slutsats om bolagsskattens incidens tycks alltså i hög grad vara avhängig av den exakta utformningen av deras ekonometriska vinstmodell.²

3.4 Arbetshypotesen

Antagandena om företagens kortsiktiga reaktion inför förändringar i bolagsskatten är av avgörande betydelse för en undersökning av sambandet mellan bolagsskatten och inkomstfördelningen. I en ekonomi, där ägandet till företagskapitalet är ojämnt fördelat, brukar bolagsbeskattningen ofta uppfattas som ett medel till att åstadkomma inkomstutjämning. Men om företagen kan övervältra skatteskärpningar genom att höja sina priser håller inte den uppfattningen. Bolagsskatten får då i själva verket samma regressiva verkan som t. ex. mervärdeskatten.

Vilka förutsättningar som görs beträffande företagens kortsiktiga beteende är också betydelsefullt för en analys av skattens långsiktiga verkningar på kapitalbildningens inriktning och omfattning. Om man accepterar K & M:s slutsats att företagen redan på kort sikt kan kompensera sig för skatteskärpningar genom prishöjningar, kan bolagsbeskattningen helt enkelt jämföras med en skatt på företagens omsättning eller förädlingsvärde. Vi behöver då inte räkna med några *direkta* effekter på räntabiliteten efter skatt och företagssparande. I den mån lönsamheten efter skatt och finansieringsmöjligheterna är avgörande för företagens investeringsbeslut, bortfaller därmed också det direkta samband man traditionellt räknar med mellan vinstbeskattningen och investeringsverksamheten.

Det existerar inga empiriska undersökningar för den svenska ekonomin

¹Utförlig kritik återfinns bl. a. i Goode [1966] och Siitor [1966].

²Cragg-Harberger-Mieszkowski använder sysselsättningsgraden som förklaringsfaktor till förändringarna i vinsten före skatt.

av bolagsskattens incidens och vårt ställningstagande måste därför baseras på en utvärdering av de a priori-resonemang som här har redovisats och på en bedömning av K & M:s undersökning och dennas eventuella relevans för svenskt vidkommande.

Vad gäller det sistnämnda problemet finns det anledning att fråga sig vilka möjligheter svenska företag över huvud taget skulle ha att genom prishöjningar kompensera sig för eventuella skärpningar i bolagsskatten. Man får här lämpligen skilja mellan å ena sidan de företag som arbetar på exportmarknader eller som genom importen är utsatta för internationell konkurrens på hemmamarknaden (K-sektorn) och å andra sidan de företag som är skyddade från utländsk konkurrens (S-sektorn). Enligt en vanlig uppfattning kan företagen i den skyddade S-sektorn i stort sett själva bestämma prisutvecklingen, medan inom K-sektorn beroendet av världsmarknaden gör att företagen vid fasta växelkurser bara har en begränsad handelsfrihet vid prissättningen. Om denna bedömning är riktig skulle K-sektorns företag – i huvudsak industriföretag – ha relativt små möjligheter att övervältra bolagsskatten framåt på det sätt som K & M förutsätter, medan en sådan övervältring åtminstone i princip skulle vara tänkbar inom S-sektorn.

Om företagen inom S-sektorn också i praktiken skulle komma att förändra sina produktpriser efter variationer i bolagsskatten är naturligtvis en annan fråga. I brist på empiriska undersökningar kommer vi i själva verket också för S-sektorns del helt enkelt att utgå ifrån att företagen är vinstmaximerande och alltså inte på kort sikt kompenserar sig för bolagsskatten genom prishöjningar.

Förändringar i bolagsbeskattningen kan naturligtvis – allt annat lika – komma att inverka också på arbetslösheten genom att påverka företagens investeringsefterfrågan och därmed sysselsättning och löneutveckling inom bl.a. kapitalvaruproducerande industrier. Här kommer vi emellertid att utelåta en sådan övervältring "bakåt" av beskattningen. Problemet gäller nämligen bolagsskattens differentialincidens, vilket enligt ovan innebär att förändringar i skatten tänks bli åtföljda av proportionella justeringar i den personliga inkomstskatten som utformas så att total efterfrågan och sysselsättning inte påverkas.

För att sammanfatta kommer vi alltså för den fortsatta framställningen i denna bilaga att hålla fast vid den traditionella föreställningen att bolagsskatten inte övervältras på kort sikt. Det kortsiktiga resultatet av en skärpt vinstbeskattning förutsätts helt enkelt bli en minskad avkastning efter skatt på investerat kapital, vilket får bäras av företagets sparande och/eller utdelning.

4 Den långsiktiga incidensen

4.1 Problemet

Efter analysen av bolagsskattens kortsiktiga incidens i kapitel 3 kommer vi i det följande att utgå ifrån att företagen inför en skattehöjning varken kompenserar sig genom att höja priserna eller genom att betala mindre för arbetskraft och insatsvaror. Skattehöjningen får helt enkelt bäras av företagen och deras ägare i form av minskad avkastning på investerat kapital.

En skatt som reducerar kapitalavkastningen kan emellertid under vissa förutsättningar komma att påverka investeringsverksamheten inom företagssektorn. Genom långsiktiga förändringar i kapitalbildningens inriktning och omfattning kan också andra grupper än kapitalägarna komma att beröras av vinstbeskattningen. Det är dessa långsiktiga fördelningsverkningar som behandlas i detta kapitel.

4.2 Investeringsbesluten

För diskussionen om den långsiktiga incidensen behöver vi en modell för företagets investeringsbeteende och utgångspunkten för den modellen blir den traditionella föreställningen att företaget har som mål att maximera vinsten. Då man ser till företagets verksamhet över en längre tidsperiod brukar vinstmaximeringshypotesen formuleras så att det gäller att maximera företagets värde, uttryckt som den diskonterade summan av alla framtida utdelningar. Konkret innebär detta att ett företag, som genom sin investeringspolitik söker maximera sitt värde i ägarnas händer, måste genomföra alla de investeringsprojekt, där avkastningen (internräntan) på det egna kapitalet i investeringarnas finansiering överstiger ägarnas förräntningsanspråk.

För resonemangets skull skall vi här anta att avkastningen på företagets investeringar genom bolagsskatten reduceras i proportion till skattesatsen. Avgörande för om och i vilken utsträckning beskattningen påverkar investeringsverksamheten blir då vad som händer med kapitalägarnas förräntningskrav. Blir förräntningsanspråket från aktieägarnas sida – räknat netto efter bolagsskatt – oförändrat eller lägre då en vinstskatt införs? För att besvara den frågan måste vi veta något om hur förräntningsanspråket bestäms.¹

Det är en fundamental sats i den ekonomiska teorin att kostnaden för

¹ Bolagsskattens räntabilitetseffekter diskuteras närmare i kapitel 6.

att utnyttja en resurs bestäms av den avkastning resursen som mest kan ge vid alternativ användning. Ur ett enskilt företags synpunkt innebär detta att kostnaden för det egna kapitalet, dvs. aktieägarnas förräntningsanspråk, bestäms av de alternativ ägarna kan ha till att placera pengar i företaget. Vilka är då dessa alternativ? Utan anspråk på att vara fullständiga kan vi förmoda att dit måste höra köp av aktier i andra företag, köp av obligationer, banksparande och en ökad konsumtion.

Låt oss emellertid för resonemangets skull först anta att den enda existerande användningen av sparmedel utgörs av aktieköp och vidare att införandet (eller en höjning) av nettovinstbeskattningen inte påverkar sparandevolymen i ekonomin. Med denna utgångspunkt är det förräntningskrav aktieägarna ställer på det egna kapitalet i ett enskilt företag knutet till de avkastningsmöjligheter som aktiemarknaden ger. Om då vinstbeskattningen är generell i den meningen att den gäller lika för alla företag, är det rimligt att räkna med att förräntningsanspråket faller i proportion till vinstskattesatsen. Genom vinstbeskattningen reduceras nämligen räntabiliteten på eget kapital och på aktieplaceringar i proportion till beskattningen, och då kapitalägarna inte har något alternativ till sitt förfogande, återstår bara att dra ner förräntningsanspråket.

Vi förutsatte ovan att företaget strävar efter att maximera sitt värde i ägarnas händer och för det syftet genomför alla investeringsprojekt med en avkastning som minst motsvarar förräntningsanspråket. Den omständigheten, att aktieägarnas förräntningskrav faller i samma proportion som avkastningen på det egna kapitalet, innebär då att den för företaget optimala investeringspolitiken inte påverkas av nettovinstbeskattningen.

Som påpekades inledningsvis är den långsiktiga incidensen av vinstbeskattningen beroende av de effekter beskattningen kan ha på företagens investeringsverksamhet. Utsträcks resultatet från det enkla resonemanget ovan till att gälla samtliga företag, blir slutsatsen att vinstbeskattningen *inte* påverkar kapitalstockens långsiktiga tillväxt inom företagssektorn. Kapitalstockens tillväxt är i sin tur, vid full sysselsättning, bestämmande för arbetsproduktiviteten, och därmed också enligt den neoklassiska teori vi här diskuterar för utvecklingen av arbetslönen. Vid oförändrad kapitalstock berörs alltså inte arbetskraften. Hela bördan av skatten faller därmed, både på kort och lång sikt, på ägarna till företagskapitalet genom att de får en sänkt avkastning efter skatt.

4.3 Förräntningskravet

En avgörande punkt i ovanstående resonemang är antagandet att aktieägarnas förräntningsanspråk på de medel som genom uteblivna utdelningar eller deltagande i nyemissioner ställs till företagets förfogande som eget kapital faller i proportion till skattesatsen, då en vinstskatt införs eller ändras. Det behöver knappast påpekas, att detta är en mycket speciell förutsättning. Innebörden är ju att kapitalägarnas benägenhet att placera sitt sparande i aktier skulle vara helt oberoende av den avkastning som aktieinnehavet ger.

Som redan har påpekats kan i verkligheten bl. a. obligationsköp, bank-sparande och egen konsumtion för kapitalägarna framstå som alternativ till aktieplaceringar. Vilken exakt betydelse som dessa konkurrerande användningar av sparmedel kan ha för det förräntningskrav företagen ställs inför från ägarnas sida kan inte bestämmas utifrån något enkelt a priori-resonemang. Men det är rimligt att utgå från att sambandet mellan bolagsbeskattningen och kapitalägarnas avkastningsanspråk i verkligheten inte är av det enkla slag som antagits ovan och att avkastningskravet vid en skattehöjning i varje fall inte faller fullt i proportion till skattesatsen.

Som vi skall utveckla i det följande kan det i själva verket finnas goda skäl att t. o. m. helt avvisa föreställningen att det skulle finnas ett samband mellan å ena sidan bolagsskattens höjd och å andra sidan förräntningsanspråket netto efter bolagsskatt. Avgörande för den ståndpunkten är det faktum att den svenska ekonomin utmärks av en hög grad av utlandsberoende. Det gäller framför allt industrin, som arbetar på exportmarknader och som genom importen är utsatt för internationell konkurrens på hemmamarknaden. Vad som är intressant i detta sammanhang är att det enligt många bedömare krävs att avkastningen på *nyinvesteringar* hålles uppe i närheten av internationell standard för att uppnå en kapitalbildning och tillväxt av industriproduktionen som, med våra ambitioner för den ekonomiska politiken i övrigt, behövs för att upprätthålla balans i de utrikes betalningarna. Föreställningen att företagen kräver en räntabilitet netto efter skatt på sina nyinvesteringar i Sverige, som i stort sett motsvarar den avkastning som gäller i andra västländer, kan ju lätt tolkas så att kapitalägarnas förräntningsanspråk är oberoende av variationer i den svenska bolagsskatten.

Vi borde kunna pröva rimligheten i en sådan hypotes genom att fråga oss på vilket sätt utlandet kan vara bestämmande för det förräntningskrav som ställs på investeringar i Sverige. Vårt problem gäller här förekomsten av eller snarare möjligheten till internationella kapitalrörelser och deras betydelse för utjämningen av räntabilitetskravet mellan länderna.

Man brukar traditionellt skilja mellan två typer av utlandsinvesteringar, portföljinvesteringar och direktinvesteringar. Avgörande för den uppdelningen är om investeringen i fråga ger ett kontrollerande inflytande över ett utländskt företag. Om så är fallet räknas investeringen som direktinvestering, i annat fall som portföljinvestering.¹

Det är en allmän uppfattning att *portföljinvesteringar*, som inte syftar till kontroll över företag, till sin inriktning är särskilt känsliga för skillnader i avkastning. Vi kan se det så att kapitalet rör sig från länder, där det är rikligt förekommande, till länder där tillgången är knapp, vilket bör innebära en tendens till utjämning av avkastningen på värdepapper mellan olika länder.

Det internationella mönstret av direktinvesteringar är mer komplicerat än det som enligt ovan gäller för portföljinvesteringar. Åtskilliga länder, däribland Sverige, är t. ex. både ursprungsland och mottagare för investeringarna i fråga. Direktinvesteringar äger vidare ofta rum utan några nettokapitalrörelser mellan länderna. Vad som är väsentligt i detta sammanhang är emellertid, att vi sannolikt kan utgå ifrån att de internationella koncernerna genom sin investeringspolitik syftar till att maximera sin globala vinst. Med det målet måste företagen kräva en räntabilitet på sina nyinvesteringar,

¹ Se t. ex. B. Södersten [1969], kap. 23.

som efter det att hänsyn tagits till eventuella skillnader i vinstbeskattning och övriga institutionella förhållanden, i stort sett är densamma i olika länder.¹

För Sveriges del gäller att företags och enskilda personers möjligheter till portföljinvesteringar är hårt beskurna genom gällande valutareglering, som på detta område bl. a. syftar till att det svenska innehavet av utländska värdepapper i placeringssyfte inte skall öka.² Också direktinvesteringar är underkastade valutamyndigheternas kontroll, men tillståndsgivningen har här under senare år blivit så liberal att investeringarna i praktiken är fria.³

Myndigheternas praxis är alltså sådan att företagen för sina investeringsbeslut har anledning jämföra avkastningen på nyinvesteringar i Sverige efter bolagsskatt med den som gäller för direktinvesteringar i andra delar av västvärlden. Genom kapitalägarnas möjligheter till omdisponeringar av sina portföljer på den svenska aktiemarknaden tvingas ett sådant hänsynstagande till räntabilitetsutsikterna utomlands sannolikt fram också för företag som själva enbart investerar i Sverige. För att inte riskera sänka sina börskurser måste dessa företag få en avkastning efter skatt som inte understiger den som andra företag kan få genom direktinvesteringar i utlandet.

I termer av vår tidigare diskussion kan de institutionella förhållanden som anförts här uppenbart tolkas som ett stöd för antagandet att kapitalägarnas förräntningskrav i huvudsak är internationellt bestämt. Vår arbetshypotes blir därmed att räntabilitetskravet netto efter skatt vid nyinvesteringar i stor utsträckning är oberoende av variationer i den svenska bolagsbeskattningen.

4.4 Incidensen i en sluten ekonomi

Om det inte finns något samband mellan bolagsskattens höjd och aktieägarnas förräntningskrav netto efter bolagsskatt eller om förräntningsanspråket åtminstone inte faller i proportion till skattesatsen måste vi räkna med att vinstbeskattningen påverkar företagets investeringsverksamhet. I och för sig är detta en ganska trivial slutsats. Men vad som är viktigt i det här sammanhanget är att en vinstbeskattning, som påverkar kapitalbildningen vid full sysselsättning, får effekter på kapitalintensitetens utveckling. Förändringen i kapitalintensitet, dvs. mängden kapital per sysselsatt (eller per arbetad timme), är en av faktorerna bakom arbetsproduktivitets långsiktiga tillväxt, vilken i sin tur enligt såväl neoklassisk ekonomisk teori som empiriska undersökningar visar sig vara en väsentlig bestämningfaktor till *reallönernas* utveckling.

Vi är därmed framme vid det egentliga syftet med detta kapitel, nämligen att söka bestämma vinstbeskattningens långsiktiga fördelningsverkan. Som framgått av ovanstående enkla resonemang måste vi, vid rådande institutionella förhållanden, räkna med att förändringar i bolagsskatten kommer att påverka kapitalbildningstakten i ekonomin och därmed också reallönernas utveckling. Det betyder helt enkelt, att bördan av bolagsskatten på lång sikt i någon proportion skulle komma att delas mellan kapitalägare och löntagare.

¹ Jämför här diskussionen i Caves [1971], s. 84 och 102.

² Se t. ex. Lindencrona [1972], s. 154.

³ Se t. ex. Lundgren [1975].

I det följande kommer vi att söka precisera hur bördan av bolagsskatten fördelas mellan kapitalägare och löntagare. För att ge stadga åt framställningen skall vi därvid anknyta till några teoretiska studier över vinstbeskattningens långsiktiga incidens, som framkommit i amerikansk litteratur under de senaste decennierna.

Vår utgångspunkt blir en för den vetenskapliga diskussionen mycket inflytelserik uppsats av Arnold Harberger från början av 1960-talet, som gäller fördelningsverkningsarna av den amerikanska bolagsskatten.¹ Harberger konstruerar en allmän jämviktsmodell för en sluten ekonomi, dvs. en ekonomi som saknar utrikeshandel och där produktionsfaktorernas rörlighet är begränsad till det egna landet. Allmän jämvikt är här en term som betecknar det faktum att "allt hänger samman" i samhällsekonomin. Analysen bygger vidare på den för den ekonomiska teorin väsentliga föreställningen att ekonomin efter en yttre störning (i form av t. ex. ändrade skatter) tenderar att anpassa sig till ett nytt jämviktsläge med bestämda relationer mellan varupriser, löner, kapitalavkastning etc.

Harbergers analys utgår från att vinstbeskattningen – i detta fall den amerikanska bolagsskatten – bara gäller för en del av hela företagssektorn. Man kan naturligtvis diskutera vilken relevans en sådan uppdelning av företagssektorn på en beskattad och en obeskattad del kan ha för svenskt vidkommande. Av tabell 2.1 (s. 119) framgår sålunda att aktiebolagen svarar för drygt 3/4 av den totala omsättningen inom näringslivet och 85 % av omsättningen inom tillverkningsindustrin. Oberoende av hur dessa relationstal uppfattas finns det anledning att här gå in på Harbergers analys, bl. a. därför att den klart visar de mekanismer, varigenom bördan av bolagsskatten på lång sikt kan komma att omfördelas från kapitalägarna till andra grupper i samhället. Den ger också en god utgångspunkt för en senare diskussion av andra ekonomiska modeller med kanske mer omedelbar relevans för svenskt vidkommande.

Ett avgörande inslag i Harbergers modell är antagandet att företagssektorns totala kapitalstock är given och opåverkad av att en skatt införs eller ändras. I och för sig behöver detta antagande inte uppfattas alldeles bokstavligt. Vi kan se det så att kapitalstocken växer över tiden genom nettoinvesteringar men att skatten inte inverkar på investeringsverksamhetens totala omfattning. Detta kan i sin tur tolkas som ett antagande att sparbenägenheten i ekonomin är okänslig för förändringar i kapitalavkastningen, dvs. att inkomsttagarnas val mellan konsumtion och sparande inte påverkas av den avkastning som sparandet ger och vidare att sparbenägenheten är densamma för löne- och kapitalinkomster och för olika grupper av inkomsttagare.

Harberger utgår i sin analys från att sparandet måste placeras antingen i bolagsinvesteringar eller i de företag som ligger utanför bolagssektorn. Möjligheter till finansiella placeringar av typ obligationsköp och banksparrande beaktas inte, inte heller utlandsinvesteringar.²

Då en vinstbeskattning införs eller höjs i bolagssektorn, reduceras avkastningen på aktiebolagens nyinvesteringar. Eftersom kapitalägarna har alternativa placeringar att tillgå i den obeskattade sektorn, kan vi räkna med att deras avkastningsanspråk gentemot bolagsinvesteringar åtminstone inte faller i samma proportion som investeringarnas avkastning. Som ett resultat kommer investeringsverksamheten inom bolagssektorn att minska. Vi kan

¹ Harberger [1962]. För en översikt över försöken till vidareutveckling av den ursprungliga Harbergermodellen se McLure [1975].

² Man kan se det så att finansiella placeringar enbart skulle avspegla realkapitalets avkastning.

uttrycka det så att kapitalägarna får ett incitament till att omdisponera sparandets fördelning mellan sektorerna för att öka sin totala avkastning.

Med Harbergers antaganden uppkommer en överflyttning av kapital från bolagssektorn till den obeskattade sektorn, vilket betyder en utjämning av räntabiliteten i takt med att allt mindre lönsamma investeringsprojekt genomförs i den obeskattade sektorn. I ett jämviktsläge blir kapitalägarnas avkastning på marginalen, dvs. för den sista investeringen, i den obeskattade sektorn densamma som i bolagssektorn efter skatt. (Räntabiliteten *före* skatt för den marginella investeringen blir emellertid högre i bolagssektorn.)

I termer av vårt tidigare resonemang är det därmed klart att kapitalägarnas förräntningsanspråk gentemot bolagsinvesteringar faktiskt måste komma att falla genom beskattningen. Överströmningen av kapital leder ju till en lägre räntabilitet också i den obeskattade sektorn, vilket betyder en minskad avkastning i för aktieägarna alternativa placeringsmöjligheter.

Enligt Harbergers förutsättningar påverkar alltså bolagsskatten kapitalets fördelning mellan de beskattade och obeskattade delarna av ekonomin och därmed också sysselsättningens fördelning. Det är denna omfördelning av produktionsresurser, vid given total sysselsättning och kapitalstock, som bestämmer vinstbeskattningens långsiktiga incidens. Genom den förändrade resursallokeringen påverkas inte bara kapitalavkastningen. Vi måste också räkna med förändrade relationer mellan varupriserna för de olika sektorerna i riktning mot en relativ fördyring av "aktiebolagsprodukter".¹ Det visar sig vidare att också arbetslönen kan komma att påverkas.

En undersökning av vinstbeskattningens långsiktiga incidens måste gälla hur alla dessa förändringar sammantagna påverkar realinkomsterna för kapitalägare och löntagare. Den moderna incidensläran behandlar just frågan om hur beskattningen inverkar på *real*inkomsten för olika grupper i samhället. Man brukar skilja mellan inkomstförändringar från *källsidan* och från *användningssidan*.² Om en skatt förändrar en individs intjänade inkomst – det kan gälla inkomst av kapital eller av arbete – talar man om en verkan från *källsidan*. Med en skatts verkan på användningssidan betecknas de förändringar i konsumtionsval som kan uppkomma via förskjutningar i olika varors relativa priser.

I sin analys bortser emellertid Harberger från fördelningsverkningarna från inkomstanvändningssidan. Han kan göra detta genom att förutsätta att olika grupper av inkomsttagare i genomsnitt och på marginalen använder sina inkomster på samma sätt. Detta antagande gäller också statens användning av skatteintäkterna. Vinstbeskattningens långsiktiga incidens bestäms därmed enbart i termer av dess inverkan på arbetslönen och kapitalavkastning.

Fördelningsverkningarna av en icke-generell vinstbeskattning visar sig på ett komplicerat sätt bero av både utbuds- och efterfrågeförhållandena i ekonomin. Strategiska faktorer är därvid kapitalintensiteten i de båda sektorerna, möjligheterna att ersätta kapital med arbetskraft och vidare efterfrågans känslighet för förskjutningar i prisförhållandet mellan varorna från de båda sektorerna. Rent teoretiskt kan man med olika antaganden beträffande dessa grundläggande förhållanden komma fram till helt olika resultat för skattens incidens.

Om t. ex. både kapitalintensiteten och möjligheterna att substituera ar-

¹Termen återfinns i Myrdal [1934].

²Se Musgrave [1967].

betskraft med kapital (substitutionselasticiteten) är lika i båda sektorerna, kommer hela bördan av beskattningen att ligga på kapitalägarna. Är bolagssektorn däremot starkt arbetsintensiv relativt den obeskattade delen av ekonomin och vidare möjligheterna att ersätta kapital med arbetskraft små i båda sektorerna, kommer vinstbeskattningen i särskilt hög grad att drabba arbetskraften i form av reducerad arbetslön. Under angivna förutsättningar leder nämligen vinstbeskattningen till en kraftigare sysselsättningsminskning i bolagssektorn än som kan absorberas av den obeskattade sektorn vid given arbetslön. Endast genom en kraftig reduktion i arbetslönen kan full sysselsättning upprätthållas.

På motsvarande sätt är det möjligt att konstruera ytterligare exempel där den långsiktiga bördan av bolagsskatten, allt efter de förutsättningar som väljs, i varierande grad kommer att delas mellan arbetskraften och kapitalägarna. Vilken av dessa skilda teoretiska slutsatser som har mest fog för sig är naturligtvis en empirisk fråga.

Som vi sett utgår Harberger från att bolagsskatten i USA bara berör en del av ekonomin. De obeskattade sektorerna svarar i själva verket för kapitalinkomster av nästan samma storlek som bolagssektorn. Det gäller främst jordbruk och fastighetsförvaltning, men också vissa andra tjänster. För att nå ett entydigt omdöme om bolagsskattens incidens utnyttjar Harberger information om bl. a. substitutions- och efterfrågeelasticiteter och kapitalintensitet för de beskattade och obeskattade delarna av ekonomin. Han kommer därvid fram till att kapitalägarna på lång sikt skulle bära i det närmaste hela bördan av bolagsskatten. Det intressanta är därvid, som vi redan tidigare antytt, att skatten inte bara drabbar ägarna till bolagskapitalet utan också ägarna till det kapital som investerats i den obeskattade sektorn. I denna senare sektor sjunker nämligen, som nyss har diskuterats, räntabiliteten genom tillströmningen av kapital från bolagssektorn.

4.5 Incidensen i en öppen ekonomi

Den teoretiska modell för vinstbeskattningens långsiktiga incidens, som refererats ovan, bygger på ett flertal restriktiva antaganden. Ett av dessa gäller förutsättningen om en sluten ekonomi, dvs. en ekonomi utan utrikeshandel, och där produktionsfaktorernas rörlighet är begränsad till det egna landet. Genom de försök till vidareutveckling av Harbergers ursprungliga modell som gjorts under det senaste decenniet har det emellertid varit möjligt att lätta på just denna förutsättning.¹ Det innebär att den teoretiska modellens värde för en diskussion av vinstbeskattningens incidens i en ekonomi av svensk typ ökar högst väsentligt.

I den modell vi här skall diskutera, som har utarbetats av McLure [1969], uppfattas Harbergers två sektorer (bolagssektorn och den obeskattade sektorn) som två regioner eller länder. McLures analys kommer därmed att gälla den interregionala incidensen av en generell vinstskatt, som införs i en region eller ett land.

McLure konstruerar närmare bestämt en modell med två länder – som vi kan kalla X och Y – där den sammanlagda kapitalstocken är given och

¹ Se McLure [1975].

opåverkad av att en skatt införs eller ändras i något av länderna. Kapitalet förutsätts vara fullt rörligt mellan länderna, medan däremot arbetskraftens rörlighet är begränsad till det egna landet.

Antagandena om produktionsfaktorernas rörlighet innebär att kapitalet (på marginalen) ger samma avkastning i land X som i land Y, medan däremot arbetslönerna kan vara olika. Genom utrikeshandeln kommer vidare alla varor att betinga samma pris i båda länderna.

McLures modell uppvisar i viktiga avseenden drag som ter sig realistiska för svenskt vidkommande. Vi kan nämligen utgå från att land X är mycket litet i förhållande till land Y – vi kan föreställa oss att det gäller ett litet land i relation till resten av världen. Föreställningen att kapitalet (på marginalen) ger samma avkastning i båda länderna kan då uppfattas som ett antagande om att det förräntningsanspråk företagen i land X står inför från kapitalägarnas sida bestäms av avkastningsmöjligheterna i resten av världen. Tidigare i detta kapitel har vi argumenterat för att ett sådant antagande inte behöver vara orealistiskt för svenska förhållanden.

Om nu en vinstskatt införs i land X blir förräntningen efter skatt (på marginalen) därigenom lägre än i resten av världen och vid givet förräntningsanspråk från kapitalägarnas sida får företagen ett incitament att flytta ut kapital för att öka sin totala avkastning. Med McLures förutsättningar fortgår denna utflyttning tills ett nytt jämviktsläge inträder, där avkastningen för den marginella investeringen i land X efter skatt motsvarar den avkastning företagen kan få genom utlandsinvesteringar.

Men om förräntningskravet bestäms av räntabiliteten på nyinvesteringar i utlandet innebär anpassningen mot ett långsiktigt jämviktsläge i själva verket att kapitalägarnas avkastning inte kan påverkas genom en vinstbeskattning i land X (Sverige). Oavsett vinstbeskattningen kommer nämligen räntabiliteten på investerat kapital (efter skatt) på lång sikt att tendera mot den nivå som motsvarar det internationellt bestämda förräntningsanspråket. Mer tekniskt kan vi uttrycka det så att ersättningen till produktionsfaktorn kapital inte kan nedbringas genom en vinstbeskattning, då utbudet av kapital till landet genom den fria rörligheten och genom landets litenhet i förhållande till omvärlden är fullständigt elastiskt.

Ersättningen till den andra produktionsfaktorn, arbetskraften, kommer emellertid att påverkas. Genom utflyttningen av kapital från land X minskar kapitalintensiteten i produktionen vid oförändrad sysselsättning i relation till vad som skulle vara fallet utan eller vid en lägre nivå för vinstbeskattningen. Det innebär att arbetskraftens gränsproduktivitet faller i fysiska termer, och om vi samtidigt utgår från att priset på landets produkter är internationellt bestämt minskar därmed också gränsproduktivitetens värde. Genom denna verkan av beskattningen får vi räkna med en långsammare ökningstakt för reallönerna.

Här sträcker vi oss i själva verket utanför den teoretiska modellen. McLure utgår nämligen från två länder, som är fullständigt specialiserade i produktionen av sin egen exportvara. Vi kan då strängt taget inte förutsätta att priset på varorna från land X är internationellt bestämt. Vi får i stället utgå ifrån att det minskade produktionsutbudet från land X – som en följd av att kapital flyttar ut ur landet – åtföljs av ett ökat pris. Eftersom värdet av arbetskraftens gränsproduktivitet bestäms av den fysiska gränsproduktiviteten – som faller – multiplicerat med varans pris,

har vi tydligen både en tendens till sänkt arbetslön och en tendens till ökad arbetslön. Vilken av dessa båda motstridiga tendenser som överväger bestäms av de tekniska produktions sambanden i ekonomin, och vidare av varuprisets känslighet för utbudsförändringar. Om exempelvis substitutionsmöjligheterna i produktionen mellan kapital och arbetskraft är små innebär upprätthållandet av full sysselsättning att arbetskraftens fysiska gränsproduktivitet faller särskilt starkt vid en given utflyttning av kapital. Är efterfrågeförhållandena dessutom sådana att utbudsminskningen resulterar i endast en liten prisförändring kommer då gränsproduktivitetens värde och därmed arbetslönen uppenbart att sjunka.

I tekniska termer gäller närmare bestämt att arbetslönen faller som ett resultat av vinstbeskattningen om substitutionselasticiteten i produktionen är mindre än efterfrågeelasticiteten, och vice versa. Empiriska undersökningar brukar ge värden på substitutionselasticiteten som endast i undantagsfall överstiger ett. Det ligger vidare nära till hands att förutsätta att varorna från de båda länderna är någorlunda nära substitut, och att efterfrågeelasticiteten för varan X därför är hög. Det skulle alltså vara rimligt att utgå ifrån att substitutionselasticiteten är lägre än efterfrågeelasticiteten, vilket betyder att arbetslönen faller som ett resultat av vinstbeskattningen.

Det något paradoxala resultatet av ovanstående analys är alltså att vinstbeskattningen i en öppen ekonomi med fri rörlighet för varor och kapital, men inte för arbetskraft, skulle ha en regressiv fördelningsverkan. Kapitalägarna kan nämligen – förutsatt att det är ett litet land vi resonerar om – få samma avkastning som tidigare genom att flytta en del av sitt kapital utomlands. Arbetskraften däremot drabbas genom att den i ett långsiktigt perspektiv får en mindre mängd kapital att arbeta med och därför måste räkna med en långsammare stegringsstakt för arbetsproduktiviteten.

4.6 Vinstskatten och sparandet

Vi har hittills i vår diskussion utgått från att den totala kapitalstocken är given men att nettovinstbeskattningen inverkar på dess fördelning, antingen mellan bolagssektorn och den obeskattade sektorn, som i Harbergers ursprungliga modell, eller mellan två regioner eller länder, som i McLures nyss behandlade version. Vi har uppfattat detta så att det totala sparandet inte påverkas av att en vinstskatt införs eller ändras.

Frågan är nu hur vår bedömning av incidensfrågan skulle behöva modifieras om vi släpper denna förutsättning.

Vi skall först diskutera möjligheten att det i verkligheten kan föreligga ett samband mellan bolagsskatten och sparandet i ekonomin.

Som vi tidigare har påpekat krävs det en jämförelsenorm för att kunna undersöka bolagsskattens verkan. Denna jämförelsenorm kan t. ex. innebära att statsmakterna genomför en proportionell sänkning av inkomstskatten för att hålla de totala skatteintäkterna oförändrade då en vinstskatt införs eller ändras. Då en inkomstskatt gäller både löne- och kapitalinkomster, medan vinstbeskattningen direkt endast berör kapitalinkomster, innebär en sådan skatteomläggning på kort sikt för det första en lättnad i beskattningen för löneinkomster och en skärpning för kapitalinkomster. För det andra kan det också bli fråga om en omfördelning av skattetrycket från låg- till höginkomsttagare, eftersom inslaget av kapitalinkomster ofta ökar med stigande inkomst.

Om nu den marginella sparbenägenheten för kapitalinkomster skiljer sig från den som gäller för löneinkomster och/eller om höginkomsttagare på marginalen spar en större andel av sina inkomster än låginkomsttagare är det tydligt att skatteomläggningen också kommer att förändra sparandet i ekonomin.

Till denna s. k. inkomsteffekt av beskattningen kommer den inverkan på sparandet som följer om själva valet mellan konsumtion och sparande är beroende av den avkastning sparandet ger, räknat netto efter skatt. Tekniskt kan det uttryckas så att den marginella sparbenägenheten är en funktion av kapitalavkastningen eller så att sparandet är elastiskt med avseende på förändringar i kapitalavkastningen. Med traditionell terminologi gäller detta skattens substitutionseffekt.¹

De hypoteser om sparandets elasticitet och skillnader i marginell sparbenägenhet mellan olika inkomstslag och grupper av inkomsttagare som refererats ovan vilar inte på någon särskilt fast empirisk grund. Det är sålunda väl belagt hur den genomsnittliga sparbenägenheten för ett tvärsnitt av inkomsttagare ökar med stigande inkomst. Enligt de flesta undersökningar tycks den marginella sparbenägenheten i olika inkomstskikt dock vara mera stabil. Frågan om sparandets räntelasticitet har inte empiriskt prövats på svenskt material. Internationellt kan vi också bara peka på ett fåtal studier med något varierande resultat.²

I den internationella litteraturen har vinstbeskattningens långsiktiga incidens också studerats med utgångspunkt i föreställningen att sparandet kan komma att influeras av beskattningen. Den teoribildning detta gäller, den s. k. neoklassiska tillväxtanalysen, är förenklad så tillvida att den utgår från en sluten ekonomi med full sysselsättning där investeringsverksamheten automatiskt anpassar sig efter tillgången på sparande.³

Med dessa premisser ger en analys av vinstbeskattningens inflytande på sparandet också information om effekterna på kapitalintensitetens utveckling i ekonomin, vid given tillväxt för arbetskraften. Kapitalintensiteten är i sin tur, enligt den neoklassiska teori vi här diskuterar, bestämmande för kapitalets och arbetskraftens gränsproduktivitet och därmed också bl. a. för inkomstfördelningen.

Då man öppnar möjligheten för skatten att påverka sparandet och därmed indirekt både den totala kapitalstockens och de totala inkomsternas storlek i ekonomin, är det inte längre självklart hur man skall uttrycka bolagsskattens incidens. Det skulle t. ex. vara tänkbart att bestämma verkningarna i termer av kapital- och löneinkomsternas absoluta storlek, fördelningen dem emellan eller kapitalförräntningen och arbetslönen. Men problemet är här – som kommer att framgå nedan – att dessa variabler genom beskattningen i vissa fall kan komma att förändras i olika riktning så att "bördan" för t. ex. kapitalet, sett utifrån en variabel, ej motsvarar "bördan", mätt på annat sätt. Något entydigt omdöme om bolagsskattens incidens kan således inte alltid avges med mindre man är beredd att tillmäta någon viss variabel en avgörande betydelse för incidensfrågan. På denna punkt finns ingen enig uppfattning i litteraturen.⁴

I det följande skall vi något beröra ett arbete av Feldstein,⁵ där vinstbeskattningens långsiktiga incidens undersöks inom ramen för en neoklassisk tillväxtmodell med en sektor. Studien gäller därmed effekterna av en

¹ För en diskussion om olika skatters inverkan på sparandet i termer av inkomst- och substitutionseffekter se Musgrave [1967], kap. 12.

² Se Normann [1976], kap. 7 för en närmare diskussion med utförliga referenser.

³ Se t. ex. Feldstein [1974], Krzyzaniak [1966], Sato & Hoffman [1974].

⁴ Jämför bl. a. Mieszkowski [1969] och Krzyzaniak [1966].

⁵ Feldstein [1974].

generell vinstskatt. Jämförelsenormen utgörs här av en proportionell löneskatt, till skillnad från vad vi förutsatt ovan. Feldstein antar närmare bestämt att det gäller att sänka eller avskaffa denna löneskatt och att vinstbeskattningens höjd anpassas så att de totala skatteintäkterna inte påverkas.

Modellen gör det möjligt att belysa vinstbeskattningens verkan på bl. a. kapitalförräntningen och på fördelningen mellan kapital- och löneinkomster efter skatt. Strategiska faktorer därvid är just sparandets ränteelasticitet och de marginella sparbenägenheterna för löne- och kapitalinkomster. Några specialfall får demonstrera karaktären av de resultat som kan nås med Feldsteins upplägning.

Om t. ex. sparbenägenheterna är lika för löne- och kapitalinkomster och dessa sparbenägenheter är okänsliga för variationer i sparandets avkastning blir, som antytts ovan, det totala sparandet opåverkat av vinstbeskattningen. Då förändras inte kapitalintensiteten i ekonomin och inte heller kapitalets förräntning före skatt. Men det betyder helt enkelt att kapitalavkastningen efter skatt kommer att sjunka i proportion till vinstskattesatsen och vidare att relationen mellan kapitalinkomster och löneinkomster efter skatt förskjuts till kapitalinkomsternas nackdel.

För det extremfall sparbenägenheten är noll för löneinkomster och kapitalägarna ensam svarar för det privata sparandet i ekonomin medför övergången från en löneskatt till en vinstbeskattning en särskilt kraftig nedgång i sparande och kapitalintensitet. Med Feldsteins antaganden innebär den lägre kapitalintensiteten i själva verket en så mycket högre gränsproduktivitet för kapitalet att förräntningen efter skatt blir oförändrad. Också arbetslönen netto efter skatt blir oförändrad. Visserligen sänks löneskatten, men den tendens till ökande löneinkomster som samtidigt uppstår kommer i detta fall precis att uppvägas av att arbetsproduktiviteten faller genom den sänkta kapitalintensiteten.¹ Det kan också noteras att de totala inkomsterna i samhället blir lägre, eftersom skatteomläggningen genom att reducera sparandet resulterar i en mindre kapitalstock. Fördelningen mellan kapitalinkomster och löneinkomster efter skatt förändras vidare till kapitalägarnas nackdel.

Skatteomläggningen kan innebära ett minskat sparande och lägre kapitalintensitet också om sparbenägenheten är positiv för löneinkomster. Villkoret för detta är bara att det är en större andel av kapitalinkomsterna än av löneinkomsterna som sparas (och/eller att sparbenägenheterna sjunker vid reducerad kapitalavkastning). Med dessa premisser visar det sig att kapitalförräntningen efter skatt kommer att sjunka. Nedgången i räntabilitet står emellertid inte i proportion till vinstskattesatsen, eftersom den lägre kapitalintensiteten är förknippad med en högre gränsproduktivitet för kapitalet och därmed högre kapitalavkastning före skatt.

I detta fall kommer vidare arbetslönerna efter skatt att stiga åtminstone något. Sänkningen av arbetsproduktiviteten via den sänkta kapitalintensiteten kommer nämligen att uppvägas av reduktionen i löneskatten. Som en ytterligare aspekt av skatteomläggningen kan vi också i detta fall notera att relationen mellan kapitalinkomster och löneinkomster efter skatt förändras till nackdel för kapitalinkomsterna.

¹Slutsatserna gäller då produktionsfunktionen i homogen av första grad och är inte begränsad till Cobb-Douglas-fallet.

4.7 Slutsatsernas relevans

De modeller för vinstbeskattnings långsiktiga incidens som diskuterats i avsnitten 4.5 och 4.6 innehåller drag som ter sig realistiska för svenskt vidkommande. Ett centralt moment i den svenska ekonomins utlandsberoende, nämligen kopplingen mellan räntabilitetskravet för nyinvesteringar i Sverige och avkastningsmöjligheterna utomlands, kan fångas in och preciseras till sin fördelningspolitiska innebörd. Detta gäller också för sambandet mellan bolagsskatten och sparandet i ekonomin, liksom för hypotesen att kapitalägarnas förräntningskrav skulle avspegla deras val mellan sparande och konsumtion.

Resultaten från de teoretiska modellerna pekar i ett väsentligt avseende i samma riktning, nämligen att en skatt på företagets nettovinster i det långa loppet kommer att påverka arbetsproduktiviteten och därmed inverka menligt på bruttoersättningen till arbetskraften. Slutsatserna varierar något då det gäller beskattnings inverkan på kapitalavkastningen och på fördelningen mellan kapital- och löneinkomster.

McLures analys är extrem i detta senare avseende. Om vi i hans modell inför förutsättningar som förefaller relevanta för den svenska ekonomin finner vi att kapitalägarnas avkastning inte kan påverkas genom en skatt på företagets vinster. Oavsett vinstbeskattningen kommer nämligen räntabiliteten på eget kapital på lång sikt att tendera mot den nivå som motsvarar det internationellt bestämda förräntningsanspråket.

Implikationerna för fördelningspolitiken av detta resultat kan sägas vara paradoxala. Med hänsyn till statsmakternas uttalade målsättning att uppnå en jämnare inkomst- och förmögenhetsfördelning skulle det nämligen vara rationellt att helt avskaffa vinstbeskattningen. Genom en sådan skattepolitik förändras inte kapitalägarnas avkastning, medan däremot arbetslönerna kommer att öka!

Resultaten från de teoretiska analyserna kan emellertid behöva nyanseras i väsentliga avseenden innan vi vågar ett mera definitivt omdöme om bolagsskattens incidens. De diskuterade verkningarna gäller nämligen endast sedan ekonomin via kapitalbildningen anpassat sig till de störningar som förändringar i vinstbeskattningen innebär. Det är en svår fråga hur snabbt denna anpassning kan komma till stånd. Vad först beträffar de neoklassiska tillväxtmodeller som utnyttjats för att analysera beskattnings inverkan på sparandet, brukar de flesta ekonomer räkna med extremt långa anpassningstider, på ett halvt sekel eller mer.¹ Men det betyder att också de initiella verkningarna måste få spela in vid bedömningen av strukturella förändringar i skattesystemet. De initiella effekterna av en *sänkt* vinstbeskattning i kombination med exempelvis en höjd löneskatt innefattar närmare bestämt en ökad kapitalförräntning och en reducerad arbetslön. Över en tidsperiod av kanske flera decennier är alltså fördelningsverkan av en sådan skatteomläggning regressiv.

Just i samband med den långa tid som kan komma att krävas för samhällsekonomin att anpassa sig till förändringar i investeringskvoten har det påpekats att strukturella förändringar i skattesystemet i riktning mot en lägre beskattnings av inkomstslag och grupper av inkomsttagare med hög sparbenägenhet *inte* utgör något nödvändigt villkor för att uppnå en större

¹Se t. ex. Mieszkowski [1969], Sato [1963] och Krzyzaniak [1966].

kapitalstock och en högre total inkomst. Om ökad kapitalbildning som i de neoklassiska tillväxtmodellerna bara är en fråga om den totala tillgången på sparande i ekonomin, har det offentliga många alternativ till sitt förfogande. Ett sådant är att ersätta privat med offentligt sparande i form av budgetöverskott, som kan ställas till förfogande för privata investeringar via minskad offentlig upplåning på kapitalmarknaden. Det innebär att det offentligas uppgift blir att vid given struktur i skattesystemet välja lämplig nivå för det totala skattetrycket snarare än att vid givet skattetryck anpassa skattesystemets struktur så att önskat sparande uppnås.¹ Vi kan här erinra om att statsmakterna i Sverige valt att söka lösa kapitalbildningsproblemet via ett kraftigt ökat offentligt sparande parallellt med strukturella skattereformer innebärande bl. a. en omfördelning av skattetrycket från företagssektorn till hushållen. Det offentliga, dvs. stat och kommun och AP-fonden, svarade sålunda för ca 70 % av nettosparandet i ekonomin vid slutet av 1960-talet, jämfört med ca 1/3 under 1950-talet.

Det existerar, för det andra, inga undersökningar som direkt gäller anpassningstidens längd för den typ av allmänna jämviktsmodeller som tillämpas av Harberger & McLure. Bara i mer partiella analyser, inom ramen för den neoklassiska investeringsteori som utvecklats av Jorgenson och hans efterföljare, har anpassningshastigheten varit föremål för ett närmare intresse. Vi kan t. ex. peka på en studie av Coen & Hickman [1970], som bl. a. berör frågan hur snabbt ett uppkommet gap mellan den faktiska och önskade kapitalstocken inom den amerikanska industrin sluts genom nettoinvesteringar. Enligt nämnda författare skulle, grovt räknat, halva anpassningen av kapitalstocken till en yttre störning i form av t. ex. en skattesänkning vara avklarad på fem år.

Det finns dessvärre, varken teoretiskt eller empiriskt, något underlag för att bedöma vilken relevans dessa resultat kan ha för vårt problem om anpassningstidens längd i modeller av Harberger-typ. Vi kan sålunda inte utesluta möjligheten att anpassningen för hela ekonomin vad gäller kapitalstockens fördelning, kapitalintensiteten och kapitalets och arbetskraftens marginella produktiviteter är väsentligt mer tidskrävande än vad som framkommer ur Coens & Hickmans partiella analys av kapitalstockens anpassning i en begränsad sektor. Just denna möjlighet kan naturligtvis vara ett argument för att ge särskild tyngd åt de *kortsiktiga* verkningarna på kapitalägarnas avkastning av ändringar i beskattningen vid den fördelningspolitiska bedömningen.

Vår bedömning av incidensfrågan kompliceras inte bara av att anpassningen efter en ändring i vinstbeskattningen från ett jämviktsläge i ekonomin till ett annat kan ta tid, utan också av att själva anpassningsprocessen i verkligheten är utsatt för ständiga störningar. Genom den tekniska utvecklingen, och genom förändringar i efterfrågan och i företagens möjligheter att på olika sätt dominera sin marknad, sker det fortgående omfördelningar av vinsterna mellan företagen. Nya investeringsmöjligheter uppkommer med en avkastning som för en längre eller kortare tid överstiger förräntningsanspråket, samtidigt som lönsamheten kan försämrats i existerande anläggningar. Genom fortlöpande förändringar i betingelserna för jämvikt kommer alltså i verkligheten det långsiktiga jämviktsläget ständigt att förskjutas. I praktiken kommer vi aldrig att uppnå den situation där "över"- och "un-

¹Jämför Musgrave [1963], Mieszkowski [1969] och McLure [1973].

dervinster” eliminerats så att räntabiliteten på investerat kapital netto efter bolagsskatt motsvarar kapitalägarnas förräntningsanspråk.

De relationer mellan varupriser, löner och kapitalförräntning som kan bestämmas ur modeller för allmän jämvikt har i själva verket sitt intresse som *riktpunkter* för de förändringar som alltid pågår i en marknadsekonomi, snarare än som beskrivning av det faktiska utfallet av den ekonomiska verksamheten för en viss period. McLures resultat att kapitalägarnas avkastning i jämvikt i en ekonomi av svensk typ med internationell rörlighet för varor och kapital är oberoende av förändringar i vinstbeskattningen måste också uppfattas i sådana termer. En reduktion i vinstbeskattningen ökar momentant kapitalägarnas avkastning. Men genom att företagets investeringsincitament vid oförändrat förräntningskrav samtidigt ökar utlöses också en anpassningsprocess som tenderar att återföra kapitalavkastningen netto efter bolagsskatt mot den långsiktiga jämviktsnivån.

4.8 Bolagsskatten och den personliga inkomstfördelningen

I tidigare avsnitt har vi utifrån några teoretiska modeller diskuterat vinstbeskattningens långsiktiga inverkan på inkomsternas fördelning mellan produktionsfaktorerna arbete och kapital. Denna sk funktionella inkomstfördelning har i alla tider rönt ett stort intresse bland ekonomer och politiker, vilket bl. a. sammanhänger med att den identifierats med inkomsternas fördelning mellan olika samhällsklasser.

I den moderna fördelningspolitiska debatten har intresset också i hög grad kommit att direkt knytas till frågan om olika skatters effekter på den vertikala inkomstfördelningen, dvs. fördelningen av inkomster mellan olika personer.

Under de senaste 25 åren har det presenterats ett antal *empiriska* undersökningar i den internationella litteraturen, gällande hela skattesystemets fördelningsverkningar.¹ Också för svenskt vidkommande har sådana undersökningar genomförts av Hellström för 1966 och Franzén-Lövgren-Rosenberg för 1970.² Gemensamt för de nämnda undersökningarna är att en proportionell inkomstskatt används som jämförelsenorm. Man antar närmare bestämt att statsmakterna skulle kunna upprätthålla samma skattetryck som det nuvarande genom en proportionell beskattning av alla inkomster. Med det existerande skattesystemets fördelningsverkan menas då helt enkelt de förändringar i inkomstfördelningen som skulle uppkomma genom en övergång från gällande skattesystem till den nämnda proportionella beskattningen.

I det följande skall vi redovisa kalkyler av den svenska bolagsskattens fördelningseffekter som gjorts av Franzén-Lövgren-Rosenberg (FLR) som ett led i deras undersökning av det svenska skattesystemet för 1970. De explicita och implicita antaganden som ligger till grund för deras beräkningar kommer därefter att kritiskt granskas mot bakgrund av vår tidigare teoretiska analys av vinstbeskattningens långsiktiga incidens.

FLR gör det tankeexperimentet att vinstbeskattningen avskaffas och att företagen därvid ökar sina utdelningar till ägarna med ett belopp som svarar

¹ Se Pechman-Okner [1974] för utförliga referenser.

² Hellström [1967] och Franzén-Lövgren-Rosenberg [1975].

mot de uteblivna skattebetalningarna. Samtidigt införs en proportionell skatt på alla inkomster (inklusive bolagsvinsten), som anpassas så att det offentliga intäkter blir oförändrade. För 1970 innebar detta att den proportionella skatten måste ge en avkastning på ca 2,6 mdr kr, vilket motsvarar bolagens skattebetalningar till stat och kommun.

Fördelningseffekterna av en sådan skatteomläggning preciseras i tabell 4.1. Tabellen visar förändringen i realinkomst för de olika inkomstklasserna, uttryckt som procent av den sammanräknade nettoinkomsten, då gällande bolagsskatt ersätts med en proportionell skatt på alla inkomster (inklusive bolagsvinster).

Tabellen visar att ett avskaffande av bolagsskatten – i stort sett – skulle innebära en inkomstomfördelning från låg- och medelinkomsttagare till de högsta inkomsttagarna. Vi ser att personer med en sammanräknad nettoinkomst på t. ex. 30 000 kr, skulle få en skatteökning av storleken 150 kr genom skatteomläggningen. Samtidigt skulle realinkomsten för den mest gynnade gruppen – ogifta utan barn med inkomster över 100 000 kr – förbättras med minst 16 000 kr.

Det är givet att alla försök att kvantitativt precisera olika skatters inverkan på den personliga inkomstfördelningen måste bygga på en rad förenklande antaganden, och att resultaten därför också måste tolkas med försiktighet. Detta gäller i särskilt hög grad för bolagsskatten. Frågan är bara om de förutsättningar FLR – i likhet med andra författare – tvingas tillgripa är av sådan karaktär att kalkylerna åtminstone i grova drag ger en rättvisande bild av vinstbeskattningens fördelningseffekt.

De grundläggande antagandena för beräkningarna är att företagens vinster före skatt inte förändras då bolagsskatten avskaffas, och vidare att utdelningarna ökar med ett belopp som svarar mot de uteblivna skattebetalningarna. FLR ger inga närmare upplysningar om hur dessa förutsättningar bör uppfattas, men det förefaller klart att de i ett långsiktigt perspektiv måste implicera ett antagande om att skatteomläggningen inte påverkar företagens investeringsverksamhet. Detta kräver i sin tur, som vi redan visat, ganska speciella antaganden om bestämningsfaktorerna för kapitalägarnas förräntningsanspråk. Förräntningsanspråket måste t. ex. förutsättas stiga i samma proportion som avkastningen på bolagens nyinvesteringar förbättras då gällande vinstbeskattning avskaffas. Vidare måste bolagens skattebetalningar i utgångsläget ha baserats på den ekonomiskt riktiga vinsten. Om dessa starka förutsättningar är uppfyllda kan man visa, att bolagsskatten i själva verket blir neutral i sina verkningar på investerings-tillväxten.¹

¹ Se Södersten [1975].

Tabell 4.1 Förändringen i realinkomst i procent av sammanräknad nettoinkomst då bolagsskatten avskaffas för 1970

Kategori	Inkomstklass					
	– 10 000	10 000 – 25 000	25 000 – 40 000	40 000 – 60 000	60 000 – 100 000	100 000 –
Ogifta utan barn	-0,4	-0,4	-0,5	0,1	4,2	16,4
Ogifta med barn	-0,7	-0,7	-0,7	-0,2	0,7	2,1
Gifta	0,2	-0,6	-0,5	-0,3	0,3	4,5

Vi har här tidigare, med hänvisning till rådande institutionella förhållanden, i stället drivit tesen att kapitalägarnas förräntningsanspråk i huvudsak är internationellt bestämt och därför i stor utsträckning oberoende av variationer i den svenska bolagsskatten. Med detta synsätt förväntar vi oss att bolagsskatten faktiskt påverkar företagets investeringsverksamhet. Det betyder i sin tur att företagets vinster före skatt inte kan förutsättas vara oförändrade då bolagsskatten avskaffas. Vi måste också räkna med indirekta effekter på arbetslönernas utveckling då kapitalstockens tillväxt vid full sysselsättning påverkas av vinstbeskattningen.

Med dessa invändningar blir det osäkert om de beräkningar som presenterats ovan verkligen kan ge någon meningsfull bild av vinstbeskattningens inverkan på den personliga inkomstfördelningen. Vad gäller det långsiktiga problemet kan vi i själva verket hävda att de komplicerade anpassningsprocesser med återverkningar på kapitalförräntningen (före skatt) och arbetslöner som utlöses vid så genomgripande förändringar i vinstbeskattningen som det här gäller knappast kan fångas in i enkla kalkyler av detta slag.

Det finns också skäl att här jämföra FLR:s förutsättningar och resultat med de slutsatser som kommer att presenteras i kapitel 5 beträffande utvecklingen av industriföretagens effektiva skattebelastning. Sedan mitten av 1950-talet har det faktiska skatteuttaget inom industrin minskat från ca 47 % till ca 18 % av "verklig" vinst för åren 1973–75. Det ligger nära till hands att uppfatta den utvecklingen som ett uttryck för statsmakternas strävan att upprätthålla en snabb tillväxt för industriinvesteringarna, med hänsyn till att företagen kräver en räntabilitet på sina nyinvesteringar i Sverige som motsvarar avkastningsmöjligheterna utomlands. Med FLR:s implicita antaganden om företagets beteende vid en skattesänkning blir det minskade skattetrycket däremot enbart en fråga om en regressiv fördelningspolitik.

Den kritik vi framfört ovan kan riktas mot de flesta existerande undersökningar av vinstbeskattningens inverkan på den personliga inkomstfördelningen. Av många skäl tillgrips schablonmässiga och ganska tvivelaktiga antaganden om företagets reaktioner vid förändringar i vinstbeskattningen.

De resultat som redovisas i dessa undersökningar saknar ändå inte intresse. Våra invändningar har nämligen främst gällt möjligheterna att tolka beräkningarna som ett uttryck för vinstbeskattningens *långsiktiga* fördelningsverkan. Som utvecklades i ett tidigare avsnitt kan emellertid ekonomins anpassning till ett ändrat skatteuttag gentemot företagets vinster vara en mycket långsam process, som kan spänna över flera decennier. Det betyder att också de initiella effekterna måste få spela en stor roll vid bedömningen av olika förändringar i bolagsskatten. Just som ett uttryck för vinstbeskattningens kortsiktiga fördelningsverkan – utan beaktande av de långsiktiga, dynamiska effekterna – har beräkningarna i t. ex. tabell 4.1 ett uppenbart intresse. De ger oss en gripbar uppfattning om storleksordningen av den målkonflikt – med hänsyn till statsmakternas uttalade önskemål att uppnå en jämnare fördelning av inkomster och förmögenheter – som aktualiseras av en politik syftande till att upprätthålla en snabb investeringstillväxt genom reduktioner av den effektiva skattebelastningen.

5 Bolagsbeskattning och vinstutveckling i svensk industri

5.1 Inledning

Vi lämnar nu incidensproblemen och övergår till att behandla frågor som gäller bolagsskattens inverkan på resursallokering och ekonomisk tillväxt. Som en utgångspunkt redovisas här en del empiriskt material angående utvecklingen av bruttovinster, bruttosparande och skatter för svensk industri sedan början av 1950-talet. I detta kapitel analyseras också förändringarna i företagens skattebetalningar under nämnda period genom bl. a. beräkningar av skattetrycket gentemot ”verklig” vinst. Resultaten ligger sedan till grund för en mer ingående teoretisk och empirisk analys av olika aspekter av bolagsskattens verkan i kapitlen 6–9.

5.2 Vinster, sparande och skatter

I tabell 5.1 redovisas vinstutvecklingen inom svensk industri sedan början av 1950-talet för företag i olika storleksklasser. Antalet anställda har utgjort indelningsgrund.¹

Som framgår av tabellen minskade bruttovinstmarginalen – mätt som bruttovinstens andel av förädlingsvärdet – för hela industrins del med nästan 1/3 från början av 1950-talet till början av 1970-talet (1969/73). Den vinstboom som inleddes 1973 höjde sedan vinstmarginalen med knappt 1/6 för perioden 1973/75. Vinstutvecklingen har varit påfallande ojämn mellan företagen i de olika storleksgrupperna och det är tydligt att det främst är storföretagen som dominerat utvecklingen för hela aggregatet av företag. Genom att vinstmarginalen varit i stort sett oförändrad för de minsta företagen (50–200 anställda) till början av 1970-talet har spridningen mellan

¹Underlaget för de tabeller som redovisas i detta kapitel är de sammanställningar av industriföretagens resultaträkningar som årligen redovisas i SOS Företagen.

Tabell 5.1 Bruttovinst i procent av förädlingsvärdet

Antal anställda	1953–57	1957–61	1961–65	1965–69	1969–73	1973–75
Samtliga	33,6	32,0	29,0	26,0	24,4	28,1
> 1 000	39,5	36,3	32,5	28,4	25,5	29,3
500–1 000	31,8	30,6	26,2	23,2	23,6	26,6
200– 500	26,6	26,5	23,8	22,5	24,7	29,1
50– 200	19,7	21,7	21,1	19,8	20,4	23,6

de största och minsta företagen ifråga om bruttovinstens andel av förädlingsvärdet reducerats från 19,8 till endast 5,7 procentenheter 1973/75.

Att bruttovinstmarginalen varierar mellan företag i olika storleksklasser behöver i och för sig inte innebära att det skulle föreligga några motsvarande skillnader ifråga om räntabilitet på investerat kapital. Skillnaden kan helt eller delvis vara ett uttryck för att kapitalutrustningen per krona förädlingsvärde växer med företagets storlek. Större företag måste då anslå en större andel av bruttovinsterna till avskrivningar än mindre företag.

Vid en bedömning av vinstutvecklingen kan det vidare vara missvisande att se enbart på bruttovinstmarginalen. Kapitalutrustningen per krona förädlingsvärde i de olika storleksgrupperna och kapitalföremålens genomsnittliga ekonomiska livslängd kan nämligen ha förändrats. En ökande eller minskande andel av bruttovinsterna måste då gå till avskrivningar med följd att nettovinsterna får en helt annan utveckling än bruttovinsterna. Dessa tolkningsproblem bör hållas i minnet i det fortsatta resonemanget.

Tillgången på sparande, dvs. internt genererade medel, brukar tillmätas en speciell betydelse för företagets investeringsbeslut. Det hävdas t. ex. att företagen är obenäga att finansiera riskfyllda projekt med upplånade medel. Man möter vidare ofta den uppfattningen att sparandet skulle vara ett särskilt "billigt" kapital och att övergången till låne- eller aktiefinansiering medför en snabb och kraftig stegring i (de marginella) kapitalkostnaderna.

De finansiella resurser företagen har tillgängliga för investeringsverksamhet och expansion bestäms i hög grad av bruttovinsternas storlek. Men med bruttovinsterna betalar företagen också räntor, skatter och utdelningar och först genom att subtrahera dessa poster kan vi få ett mått på företagets sparande. I tabell 5.2 sätts företagets sparande i relation till förädlingsvärdet.

Som framgår av tabellen är sparandets utveckling en helt annan än bruttovinsternas. Sparandets andel av förädlingsvärdet ökade i slutet av 1950-talet i samtliga storleksgrupper och för de större företagen (> 500 anställda) har utvecklingen till början av 1970-talet (1969/73) inneburit en återgång till en något lägre nivå än som rådde vid mitten av 1950-talet. I de mindre och medelstora företagen (< 500 anställda) har sparandet ökat över nämnda period.

De redovisade siffrorna tyder på att företagen kunnat behålla en ökad andel av sina bruttovinster. Skillnaden mellan bruttovinst och bruttosparande utgörs av bolagsskatt, utdelning och nettot av olika finansiella kostnader och intäkter, och det är genom kompenserande förändringar i dessa poster sparandet har kunnat hållas någorlunda intakt under den analyserade

Tabell 5.2 Bruttosparande i procent av förädlingsvärdet

Antal anställda	1953-57	1957-61	1961-65	1965-69	1969-73	1973-75
Samtliga	18,4	21,9	20,3	18,8	18,1	23,0
> 1 000	20,7	24,1	22,2	21,1	19,3	24,6
500-1 000	18,1	20,7	19,7	16,9	17,2	21,3
200- 500	15,3	17,8	16,5	15,6	17,3	21,8
50- 200	11,6	14,2	14,7	14,3	15,0	18,7

Tabell 5.3 Skatt i procent av förädlingsvärdet

Antal anställda	1953-57	1957-61	1961-65	1965-69	1969-73	1973-75
Samtliga	10,4	7,4	5,8	4,5	2,9	2,4
> 1 000	13,5	9,2	7,3	5,7	3,0	2,3
500-1 000	8,5	5,9	4,3	3,2	3,0	2,9
200- 500	7,4	5,4	4,0	3,1	2,8	2,9
50- 200	4,7	4,3	3,6	2,8	2,3	2,4

perioden. Hur denna anpassning från företagens sida gått till belyses närmare i tabellerna 5.3 och 5.4.

I tabell 5.3 har företagens skattebetalningar relaterats till deras förädlingsvärde.

Det framgår att skattebetalningarna minskat markant sedan början av 1950-talet. Jämförs perioden 1953/57 med perioden 1973/75 visar det sig att skattebetalningarnas andel av förädlingsvärdet sjunkit med mellan 50 och 80 %, med den lägsta siffran för de minsta företagen (50-200 anställda). Spännvidden mellan de största och de minsta företagen har därmed reducerats från 8,8 till -0,1 procentenheter.

Också här finns det anledning att betona vissa tolkningsproblem. Det förhållandet att skatternas andel varierar mellan storleksgrupperna behöver inte innebära att skattebelastningen uttryckt som skatternas andel av de "verkliga" nettovinsterna skulle variera på motsvarande sätt. Skillnaderna kan i stället, helt eller delvis, vara ett uttryck för skillnader mellan företagen i fråga om kapitalinsats per krona förädlingsvärde och/eller räntabilitet på investerat kapital.

Tabell 5.4 visar hur förändringarna i sparandet mellan perioderna 1953/57 och 1969/73 - då vinstmarginalerna minskade successivt för hela industrins del - kan återföras på förändringar i bruttovinst, vinstskatt, utdelning och finansiellt netto.

Tabell 5.4 Uppdelning av sparandeförändringar 1953/57-1969/73 Procentenheter

Antal anställda	Förändring i				
	$\frac{S^B}{Q}$	$\frac{BV}{Q}$	$\frac{T}{Q}$	$\frac{U}{Q}$	$\frac{F}{Q}$
Samtliga	-0,3=	- 9,2	+ 7,5	+2,9	-1,5
> 1 000	-1,4=	-14,0	+10,5	+3,5	-1,4
500-1 000	-0,9=	- 8,2	+ 5,5	+3,0	-1,2
200- 500	+2,0=	- 1,9	+ 4,6	+2,2	-2,9
50- 200	+3,4=	+ 0,7	+ 2,4	+1,7	-1,4

Beteckningar: Q = förädlingsvärde, S^B = bruttosparande, BV = bruttovinst, T = skatter, U = utdelningar, F = finansiella kostnader och intäkter netto.

Anm. Plustecken anger att skatt resp. utdelning *minskar* i förhållande till förädlingsvärdet och att det finansiella nettot förbättrats.

Vid en jämförelse mellan kolumnerna framgår det klart hur den markanta förändringen över tiden i skatternas andel av industriföretagens förädlingsvärde haft en avgörande betydelse för sparandets utveckling mellan 1953/57 och 1969/73. För hela aggregatet av industriföretag minskade bruttovinstmarginalen med 9,2 procentenheter och samtidigt försämrades det finansiella nettot med 1,5 procentenheter. Under samma period föll skattebetalningarna med 7,5 procentenheter i förhållande till förädlingsvärdet. Vi kan uppfatta detta så att de minskade skattebetalningarna från likviditetssynpunkt kompenserat företagen för 70 %, dvs. $7,5/(9,2+1,5)$, av de minskade vinsterna. Samma andel gäller för de största företagen (> 1000 anställda), medan för företagen med mellan 200 och 1 000 anställda nedgången i skattebetalningarna motsvarar mellan 60 och 95 % av den sammanlagda försämringen i bruttovinst och finansiellt netto. För de minsta företagen uppvägs försämringen i finansiellt netto delvis av att bruttovinstmarginalen ökat mellan perioderna. Genom att skatternas andel av förädlingsvärdet samtidigt reducerats kraftigt har sparandet kommit att öka för dessa företag.

Våra beräkningar visar alltså att gällande skattesystem i väsentlig utsträckning bidragit till att hålla företagens finansiella resurser någorlunda intakta, trots att vinsterna minskade successivt från 1950-talet till början av 1970-talet. Den utvecklingen hänger nära samman med bolagsskattens karaktär av nettovinstbeskattning som gör att bruttosparandet inte sjunker lika snabbt som vinsterna om inte företagen minskar sina avskrivningar i takt med vinstnedgången. Det måste emellertid understrykas att diskussionen här gäller sparandets utveckling i relation till förädlingsvärdet. Om utvecklingen av de relativa faktorpriserna gjort det lönsamt att göra produktionen mera kapitalintensiv, dvs. ersätta arbetskraft med maskiner, behövs det helt enkelt ett större sparande om företagen i oförändrad utsträckning skall kunna självfinansiera sina investeringar. Det förhåller sig också så att det skett en neddragning av självfinansieringsgraden, dvs. kvoten mellan bruttosparande och bruttoinvesteringar, från 1950- till 60-talet inom samtliga storleksgrupper, trots en svag investeringsutveckling under 1960-talet. I den meningen har alltså företagens finansiella situation försämrats.

5.3 Skatternas utveckling – en förklaring

Den markanta förändringen av skattebetalningarnas andel av industriföretagens förädlingsvärde sedan början och mitten av 1950-talet hänger självfallet samman med att bruttovinstmarginalerna sjunkit kraftigt, åtminstone för de större företagens del, och att det finansiella nettot försämrats som följd av en ökande lånefinansiering. Då vinsterna minskar, minskar också skatterna i ett system med nettovinstbeskattning.

Företagens skattebetalningar påverkas emellertid också av en rad andra faktorer som förändringar i rådande skattesatser, reglerna för den skattemässiga värderingen av maskiner, byggnader och lager och investeringsfondssystemet. Vi kan också peka på de i kapitel 2 beskrivna möjligheterna till förlustutjämning och till s. k. Annell-avdrag vid nyemission, liksom de speciella investeringsavdragen. Som utvecklas närmare i kapitel 6 kan

den beskattningsbara vinsten genom bl. a. gällande värderingsregler komma att avvika från den "verkliga" nettovinsten, sådan den framkommer efter avdrag för s. k. kalkylmässiga avskrivningar på grund av kapitalets förslitning och åldrande. De av- och nedskrivningar som tillåts enligt skattelagarna är i allmänhet större än de som motsvarar den verkliga förslitningen, varigenom den *effektiva* skattebelastningen, uttryckt som det faktiska skatteuttaget i relation till de "verkliga" nettovinsterna, blir lägre än som anges av den nominella skattesatsen.¹

Hur den effektiva skattebelastningen för hela aggregatet av industriföretag har förändrats sedan 1953 framgår av den heldragna kurvan i diagram 5.1. Den effektiva skattebelastningen har där beräknats genom att de faktiska skattebetalningarna satts i relation till "verklig" vinst, definierad som bruttovinst (efter korrigeringslagerreservförändringar), minus finansiellt netto och kalkylmässiga avskrivningar. Den streckade kurvan, som inlagts som jämförelsenorm i diagrammet, visar hur den nominella skattesatsen utvecklats under perioden.²

Det bör understrykas att beräkningar av detta slag är vanskliga, beroende bl. a. på den osäkerhet som alltid är förknippad med försök att uppskatta det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Osäkerheten i beräkningarna gäller främst nivån för den effektiva skattebelastningen, medan däremot skattebelastningens förändring över tiden kan bestämmas med större säkerhet. Dessa reservationer bör hållas i minnet också vid tolkningen av tabell 5.5 nedan.

Som framgår av diagrammet tycks de omläggningar i företagsbeskattningen som genomfördes vid mitten av 1950-talet, innefattande bl. a. ett definitivt avskaffande av den fria avskrivningsrätten, skärpta regler för värdering av lager och höjningar av den nominella skattesatsen, inte ha resulterat i några nämnvärda förändringar i den effektiva skattebelastningen. Då den nominella skattesatsen höjdes, försvarade företagen sina vinster genom framförallt ökade avskrivningar så att den effektiva skattebelastningen kom att ligga på i stort sett samma nivå 1956 som 1953. Efter 1956 däremot sjönk den effektiva skattebelastningen – som framgår av diagrammet – med 37 % fram till 1959 utan någon förändring i den nominella skattesatsen.

Efter den successiva sänkningen under andra hälften av 1950-talet låg industrins effektiva skattebelastning – bortsett från tydliga konjunkturvariationer – på en i stort sett oförändrad nivå fram till slutet av 1960-talet. Under 1970-talets första hälft sjönk sedan skattetrycket ytterligare.

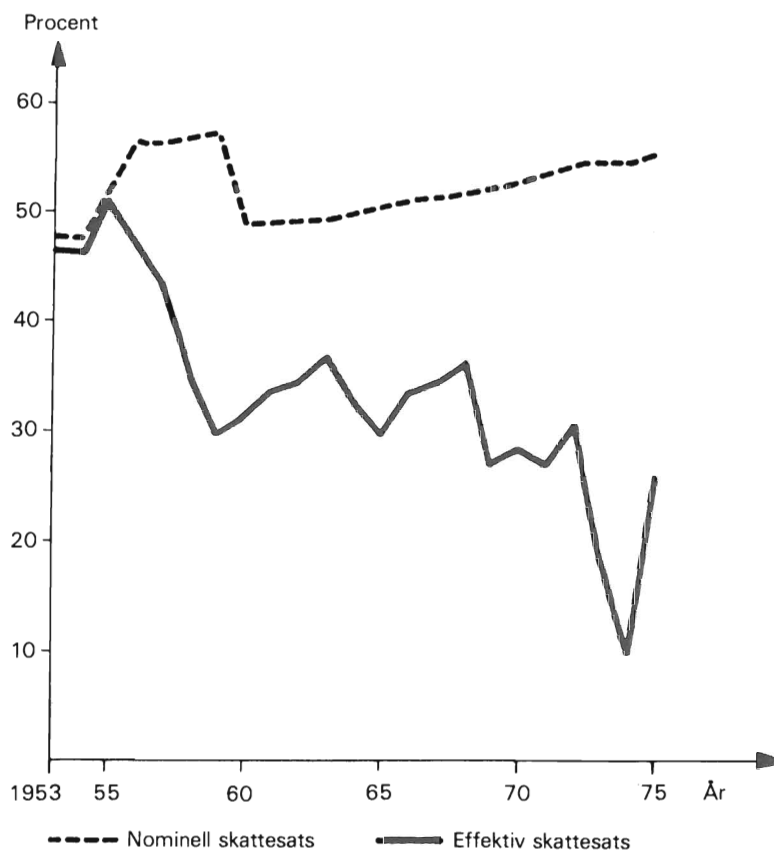
Med reservation för det statistiska materialets osäkerhet visar våra beräkningar en effektiv skattebelastning på i genomsnitt 47 procent av den

¹ Jämför kapitel 6.

² Beräkningarna för diagram 5.1 inkluderar effekterna av alla de faktorer som nämnts i andra stycket ovan.

Vi använder här avskrivningskalkyler från nationalräkenskaperna. Som underlag för dessa har statistiska centralbyrån utfört kapitalstocksberäkningar med den s. k. perpetual-inventory-metoden. Avskrivningarna har för varje år beräknats som skillnaden mellan bruttoinvesteringsutgifterna och förändringen i kapitalstockens nettovärde uttryckt i återanskaffningspriser. Se vidare t. ex. NR 1971:11, sid. 121.

Diagram 5.1
Effektiv och nominell
skattesats för industrin
1953–75

”verkliga” nettovinsten för åren 1953–57 jämfört med 26 procent 1969–73 och 18 procent åren 1973–75.¹

En närmare förklaring till förändringarna i industriföretagens effektiva

Tabell 5.5 ”Överavskrivningar” och avsättningar till investeringsfonder och lagerreserver i procent av ”verklig” vinst

Period	Överavskrivningar	Avsättningar till investeringsfonder	Avsättningar till lagerreserver	Summa vinstreglerande åtgärder
1953/57	9,2	3,3	1,7	14,2
1957/61	15,6	15,1	4,8	35,5
1961/65	17,4	14,3	9,4	41,1
1965/69	15,5	17,6	9,5	42,6
1969/73	8,3	18,1	18,9	45,3
1973/75	3,8	23,4	39,1	66,3

¹ I detta kapitel har intresset varit inriktat på bolagsskattens betydelse för industriföretag. De parametrar i skattesystemet som analyserats gäller emellertid även för aktiebolagen utanför industrin. Det kan därför vara intressant att konstatera att, åtminstone för perioden 1969/73, skattetrycket tycks vara i stort sett detsamma i olika sektorer. För sektorn byggnadsindustri var sålunda den effektiva skattebelastningen 27 % och för varuhandeln 25 %, jämfört med 26 % för industrin.

skattebelastning ges i tabell 5.5, som visar hur ”verklig” vinst disponerats för ”överavskrivning” – bokförd skattemässig avskrivning utöver det kalkylmässiga avskrivningsbehovet – och avsättningar till investeringsfonder och lagerreserver.¹

Tabellen visar hur nedgången i industrins effektiva skattebelastning under andra hälften av 1950-talet hänger nära samman med en kraftig uppgång av investeringsfondsavsättningarna parallellt med en ökning av företagens ”överavskrivningar” i förhållande till ”verklig” vinst.

Den investeringsboom som startade 1957 hade gett företagen ett kraftigt ökat underlag för skattemässiga avskrivningar, samtidigt som incitamentet att utnyttja detta avskrivningsunderlag antagligen hade förstärkts på grund av den tidigare genomförda höjningen av den nominella skattesatsen. Denna höjning innebar nämligen att varje avskrivningskrona blev mera värd genom att den gav upphov till en större skattereduktion än tidigare. Effekten torde ha förstärkts av det faktum att höjningen av bolagsskattesatsen 1955–56 redan från början betecknades som temporär och av att företagen i början av 1958 hade kännedom om en skattesänkning fr. o. m. 1960.

Även när det gäller ökningen av investeringsfondsavsättningarna vid slutet av 1950-talet torde flera faktorer ha samverkat. Man kan peka på de ändringar i investeringsfondssystemet som genomfördes 1955 för att stimulera företagen till avsättningar och det faktum att fonderna började utnyttjas i högre grad för första gången 1958. Vidare medförde höjningen av bolagsskattesatsen, att avsättningarna blev förmånligare från likviditetssynpunkt.

För 1970-talets första hälft noteras ytterligare en markant ökning i andelen vinstreglerande åtgärder med åtföljande sänkning av den effektiva skattebelastningen. Samtidigt förändrades den relativa betydelsen av ”överavskrivningar” och lagerreservavsättningar radikalt. Uppgången i företagens avsättningar till lagerreserver möjliggjordes genom den exceptionella värdemässiga ökningen i industrins lagerkapital under denna period. Lagernedskrivningen kan här sägas ha förhindrat en beskattning av den i viss mening rent fiktiva vinst som uppkommer då inneliggande lager stiger i pris.

Accelerationen i prisstegringarna kan ha bidragit också till nedgången i ”överavskrivningarna” relativt ”verklig” vinst genom att driva upp de kalkylmässiga avskrivningarna – som baseras på kapitalutrustningens återanskaffningsvärde – i snabbare takt än de skattemässiga avskrivningarna – som beräknas på historiska anskaffningsvärden.² Tillväxten i underlaget för reguljära skattemässiga avskrivningar torde vidare också ha hållits tillbaka

¹ Genom en jämförelse mellan tabell 5.5 och diagram 5.1 kan man bestämma vilken betydelse förändringarna i vinstreglerande åtgärder haft för förändringen i effektiv skattebelastning mellan olika tidsperioder. Hela 98 % av minskningen i effektiv skattebelastning mellan 1953/57 och 1973/75 ”förklaras” sålunda av uppgången i andelen vinstreglerande åtgärder. Mellan 1953/57 och 1969/73 är motsvarande siffra 80 %. Resterande 20 % av förändringen i effektiv skattesats hänför sig till investeringsavdrag, utdelningsavdrag etc.

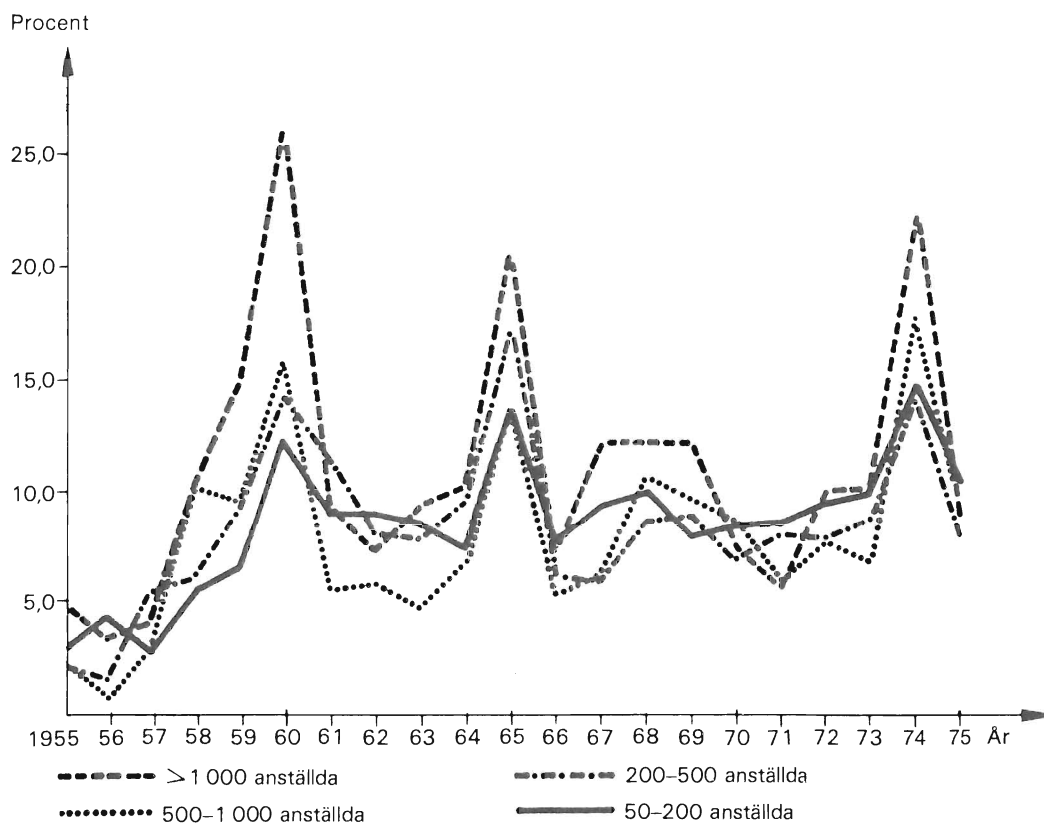
² Se kapitel 7 för en diskussion om inflationens inverkan på effektiv skattebelastning.

genom det omfattande utnyttjandet av investeringsfonderna under 1970-talets första hälft.

Genom analysen i detta avsnitt står det klart att den nedgång i skatternas andel av förädlingsvärdet som konstaterats ovan (se tabell 5.3) har betingats av både krympande vinster och sjunkande effektiv skattebelastning. Mellan perioderna 1953/57 och 1973/75 föll det effektiva skattetrycket med 29 procentenheter. Om den "verkliga" vinstens andel av förädlingsvärdet legat på den nivå som gällde för 1973/75 under hela denna period skulle en sådan reduktion i effektiv skattebelastning ha resulterat i en nedgång i skatternas andel av förädlingsvärdet med 4 procentenheter. Som framgår av tabell 5.3 minskade skatternas andel av förädlingsvärdet för hela gruppen av industriföretag i verkligheten med 8 procentenheter mellan 1953/57 och 1973/75. Denna reduktion skulle alltså till 50 % kunna återföras på en sänkt effektiv skattebelastning, medan återstoden hänför sig till en nedgång i de "verkliga" nettovinsterna.

I avsaknad av uppgifter över det kalkylmässiga avskrivningsbehovet för små och medelstora företag har den effektiva skattesatsen inte kunnat jämföras mellan storleksgrupperna. Eftersom IF-systemet svarat för en väsentlig del av skattereduktionen gentemot hela industrin kan det emellertid vara värt att något närmare jämföra hur möjligheten till fondavsättningar utnyttjades av företag av olika storlek. I diagram 5.2 sätts investeringsfundsavsättningarna i relation till företagens bruttovinster.

Diagram 5.2 Investeringsfundsavsättningar i procent av bruttovinsten åren 1955-72 för företag av olika storlek.

Investeringsfondssystemet blev av någon betydelse först från 1955 då tidigare gällande regler ändrades. Det faktum att investeringsfonderna utnyttjades aktivt för första gången 1958 och att statsmakterna lockade med särskilt förmånliga avsättningsbestämmelser under 1960 torde ha bidragit till den kraftiga uppgången från 1957. Markanta ökningar i fondavsättningarna noteras också för högkonjunkturåren 1965 och 1974. För 1974 gällde speciella omständigheter. Efter den vinstboom som inleddes 1973 beskars nämligen företagens likviditet genom obligatoriska avsättningar till arbetsmiljöfonder och s. k. särskilda investeringsfonder. Dessa avsättningar svarar i stort sett för hela den uppgång som registreras i diagrammet för 1974.

I genomsnitt för perioden 1955–75 har de största företagen (> 1 000 anställda) avsatt 11 % av sina bruttovinster till investeringsfonder. Motsvarande siffra är 8,0 % för företagen med 500–1 000 anställda, 8,4 % för företagen med 200–500 anställda och 8,5 % för de minsta företagen med mellan 50 och 200 anställda.

Vi kan alltså konstatera, att de största företagen (> 1 000 anställda) uppvisar den högsta andelen fondavsättningar. Man kan emellertid inte hävda – vilket förekommer ibland – att investeringsfondssystemet i praktiken skulle vara en angelägenhet endast för storföretagen. Även de minsta företagen, med mellan 50 och 200 anställda, har ju gjort fondavsättningar av ungefär samma storlek som t. ex. de relativt stora företagen med mellan 500 och 1 000 anställda.

6 Bolagsskattens räntabilitetseffekter

6.1 Problemen

I det föregående har vi behandlat frågan om bolagsskattens långsiktiga incidens med utgångspunkt i föreställningen att skatten reducerar kapitalavkastningen inom bolagssektorn. Den utgångspunkten kommer att konkretiseras i detta kapitel, som i huvudsak ägnas åt en analys av hur existerande kombination av skattesats och regler för företagens vinstberäkning i den svenska bolagsbeskattningen påverkar räntabilitet och kapitalkostnad vid nyinvesteringar. I kapitlets avslutande avsnitt vidgas sedan resonemang- et till att gälla inte bara bolagets nettovinstbeskattning utan också aktie- ägarnas personliga inkomstskatt på utdelningar och värdestegringar på aktier. Det är effekten av denna sk dubbelbeskattning av bolagsvinsten på företagets kapitalkostnad som kommer att beröras.

6.2 Jämförelsenormen

Med bolagsskattens (partiella) verkan på företagen kan man rent allmänt mena skillnaden mellan de dispositioner i olika avseenden som företagen vidtar vid gällande skatteregler och de dispositioner som skulle vidtas vid någon annan, som jämförelsenorm vald, utformning av beskattningen. Med en sådan definition avstår vi i de följande kapitlen från att söka analysera effekterna av att en vinstbeskattning införs eller helt avskaffas. Begrän- ningen är för det första en fördel genom att undersökningsuppgiften blir mer hanterlig. Bolagsskatten är för Sveriges del – liksom för andra länder på motsvarande utvecklingsnivå – en del av de institutionella ramar som i olika avseenden är bestämmande för företagens beteende, varför vi med existerande analysmetoder bara i mycket grova drag kan bilda oss en upp- fattning om vilka konsekvenserna skulle bli om skatten helt avskaffades. Inskränkningen av analysuppgiften innebär för det andra inte heller någon större nackdel, eftersom den ekonomisk-politiska debatten om bolagsbe- skattningen främst handlar om effekterna av olika omläggningar i gällande skatteregler. Det är just en sådan omläggning i beskattningen – i preciserad mening – som kommer att behandlas i det följande.

Vår analys av bolagsskattens verkan kräver alltså en jämförelsenorm. Det

ligger nära till hands att knyta den jämförelsenormen till den traditionella föreställningen att den svenska skattelagstiftningen medger en snabbare avskrivning för maskiner och inventarier än som i allmänhet är motiverat med hänsyn till kapitalföremålets åldrande och förslitning, s. k. kalkylmässig avskrivning. Med företagsbeskattningens verkan kommer vi då närmare bestämt att mena de effekter på företagets räntabilitet och finansieringsförhållanden som skulle uppkomma vid en övergång från gällande regler för vinstberäkningen till ett system där skattebetalningarna baseras på företagets "verkliga" vinster beräknade efter avdrag för kalkylmässiga avskrivningar.

Begreppet kalkylmässiga avskrivningar kommer inte att närmare utredas, utan vi hänvisar här till den företagsekonomiska litteraturen.¹ För våra syften är det inte heller nödvändigt att anta, att det i praktiken går att göra några exakta beräkningar av det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Analysen baseras endast på föreställningen att den skattemässiga avskrivningen faktiskt kan göras i *snabbare* takt än som motsvarar den kalkylmässiga avskrivningen – hur än denna skulle beräknas. Det bör vidare påpekas att vi i detta kapitel implicit förutsätter att alla priser är konstanta. Inflationens inverkan på företagets skattebelastning berörs först i kapitel 7.

6.3 Skattecrediter

Enligt svensk skattelagstiftning kan det uppkomma en skillnad mellan företagets "verkliga" vinst, beräknad efter avdrag för kalkylmässiga avskrivningar – vilket är vår jämförelsenorm – och den beskattningsbara vinsten, inte bara genom den reguljära skattemässiga avskrivningen, utan också genom investeringsfondssystemet (IF) och reglerna för värdering av lager- tillgångar. I det följande skall vi helt kort erinra om hur företaget genom IF-systemet och avskrivningsreglerna kan påverka tidsfördelningen av skattebetalningarna i samband med ett enskilt investeringsprojekt.

Låt oss anta, att det är möjligt att bestämma det bruttoöverskott som ett visst kapitalföremål, t. ex. en maskin, genererar för varje år under sin livslängd. En snabb skattemässig avskrivning under t. ex. en 5-årsperiod kan sägas innebära, att den beskattningsbara avkastningen från maskinen blir mindre i början och större i slutet av livslängden än som skulle vara fallet om den skattemässiga avskrivningen hade samma tidsfördelning som det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Det är alltså fråga om en senareläggning av skattebetalningarna, utan att det totala skattebeloppet från investeringsprojektet påverkas. Det brukar uttryckas så att investeraren får en skattekredit.

Skattekreditens storlek vid en viss tidpunkt under kapitalföremålets livslängd kan beräknas som det ackumulerade beloppet av de skatteminskningar som uppnåtts genom skattemässiga avskrivningar utöver det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Om både den skattemässiga och den kalkylmässiga avskrivningen sker exempelvis enligt en linjär metod, kommer skattekrediten att få sin maximala storlek omedelbart efter utgången av den skat-

¹Se t. ex. Edwards [1961].

temässiga avskrivningsperioden, för att sedan reduceras till noll genom ökade skattebetalningar fram till tidpunkten för kapitalföremålets utrangering.

Också IF-systemet kan uppfattas som en möjlighet att ta upp en skattekredit. Vid tidpunkten för fondavsättningen får företaget en skattekredit motsvarande skillnaden mellan det belopp som i jämförelsefallet skulle ha erlagts i skatt och de 46 % av avsättningen som enligt gällande regler måste deponeras på ett räntelöst konto hos riksbanken. Då de avsatta medlen tas i anspråk för en investering, ökar sedan skattekrediten genom att det deponerade beloppet återfås från riksbanken. Denna sammanlagda skattekredit amorteras därefter successivt genom ökade skattebetalningar, eftersom en investering som genomförs med hjälp av IF-medel betraktas som helt avskriven från skattesynpunkt.

Då vi övergår till att resonera om ett *företag*, som bedriver en fortlöpande investeringsverksamhet, blir slutsatsen angående skattekreditens utveckling över tiden i viss mening annorlunda. Återkommande investeringar innebär nämligen möjligheter till ett förnyat upptagande av skattekrediter, varigenom den sammanlagda skattekrediten för företaget till sitt belopp inte behöver få samma temporära karaktär som för ett enskilt investeringsprojekt. Detta kommer att diskuteras utförligt i kapitel 7, som ägnas åt en analys av de likviditetsmässiga aspekterna av skattereglerna.

6.4 Räntabilitetseffekter

Den räntabilitetsmässiga innebörden av att den skattemässiga avskrivningen – antingen genom de reguljära avskrivningsreglerna eller genom IF-systemet – kan göras i snabbare takt än som är motiverat med hänsyn till det kalkylmässiga avskrivningsbehovet kan uttryckas på skilda sätt. Man kan enligt ovan uppfatta gällande regler som en möjlighet att ta upp en skattekredit, och denna kan i sin tur tolkas som ett räntefritt lån från statsmakterna till företaget. Med ett alternativt, men i sak likvärdigt, betraktelsesätt kan vi ta fasta på att skattebetalningarnas nuvärde reduceras. Denna effekt kan preciseras i en investeringskalkyl antingen som en ökning av internräntan efter skatt eller som ett höjt kapitalvärde för investeringsprojektet.

I det följande skall vi med några sifferexempel visa hur internräntan efter skatt för ett enskilt investeringsprojekt påverkas genom dels förändringar i den reguljära skattemässiga avskrivningen, dels investeringsfondssystemet.

För att förenkla utgår vi från att projektet är helt finansierat med eget kapital. Grundinvesteringen förutsätts vara 100 tkr och bruttoöverskottet 20 tkr under vart och ett av de 10 år som är projektets livslängd. Det innebär en internränta före skatt på ca 15 %. Investeringens avkastning (internräntan) efter skatt vid alternativa antaganden för den skattemässiga avskrivningen framgår av tabell 6.1. Den nominella skattesatsen har satts till 55 %.¹

¹ Den skattesats företaget har att räkna med i samband med IF-systemet är strängt taget inte den nominella skattesatsen på ca 55 %. Företaget kan nämligen utnyttja maximalt 4/10 av investeringens bruttoöverskott varje år för en ny IF-avsättning, och härav

Tabell 6.1 Internränta efter skatt för en 10-års investering

Linjär avskrivning (10 år)	Linjär avskrivning (5 år)	IF-systemet (exkl. inv.avdrag)	IF-systemet (inkl. inv.avdrag)
7,4	9,2	12,4	14,9

Som framgår innebär övergången från linjära avskrivningar över 10 år till en 5-årig avskrivningsperiod att internräntan ökar med nästan 1/4. Den ökade avkastningen avspeglar reduktionen i skattebetalningarnas nuvärde då avskrivningstiden avkortas. Tabellen visar vidare att ett utnyttjande av IF-systemet leder till en ännu kraftigare förbättring i investeringens räntabilitet. Särskilt gäller detta för det fall (kolumn 4) då det 10-procentiga investeringsavdraget inkluderas i kalkylen. Internräntan efter skatt blir då obetydligt lägre än före skatt.¹

Vi kan lätt ge en intuitiv förklaring till varför de regler som gäller för investeringsfondssystemet praktiskt taget helt kan eliminera beskattningens inverkan på investeringens avkastning. Då medel avsatta till IF utnyttjas för en investering, får företaget ta ut 46 % av investeringsbeloppet från riksbanken och vidare – i vissa fall – göra ett investeringsavdrag på 10 %.² Sammantaget innebär detta en reduktion i investeringskostnaden med drygt

måste 46 % betalas in till riksbanken. Endast för resterande 6/10 av bruttoöverskottet utgår 55 % skatt. Vi kan därmed teckna den faktiska skattesatsen, T_{IF} ,

$$T_{IF} = (4/10)46 \% + (6/10)55 \% = 51,4 \%$$

¹ Vi kan precisera innebörden av ovanstående kalkyler på följande sätt: Låt B vara grundinvesteringen, ϕB det konstanta bruttoöverskottet, T skattesatsen, d den skattemässiga avskrivningsperioden och n projektets livslängd. Internräntan efter skatt, r , definieras då genom följande samband

$$(1-T)\phi B \sum_{t=1}^n (1+r)^{-t} + T \frac{B}{d} \sum_{t=1}^d (1+r)^{-t} - B = 0.$$

Den första termen ovan betecknar investeringens bruttoöverskott efter skatt men före skattemässiga avskrivningar. Den andra termen motsvarar skattereduktionen genom avskrivningen och den tredje grundinvesteringen.

Enligt not 1 s. 159 kan vi teckna den "skattesats" företaget har att räkna med i samband med IF-systemet

$$T_{IF} = (4/10)f + (6/10)T,$$

där f betecknar den andel av en IF-avsättning som måste deponeras på ett räntelöst konto i riksbanken. Vid ett IF-utnyttjande för en investering, som kostar B tkr, återfår företaget fB från riksbanken och får dessutom – i förekommande fall – göra ett investeringsavdrag med αB (α är för närvarande 10 %). Vidare betraktas investeringen som helt avskriven från skattesynpunkt. Projektets bruttoöverskott kommer därför i sin helhet att drabbas av "skattesatsen" T_{IF} . Med dessa förutsättningar kan vi beräkna investeringens internränta efter skatt, r , enligt

$$(1-T_{IF})\phi B \sum_{t=1}^n (1+r)^{-t} + fB + T_{IF}\alpha B - B = 0.$$

² Se redogörelsen för investeringsfondssystemet i kapitel 2.

50 %. Mot detta står emellertid det faktum att investeringen betraktas som helt avskriven från skattesynpunkt. Det innebär att skatten reducerar brutointäkternas nuvärde med drygt 50 %. Men då såväl investeringskostnaden som intäkterna från projektet faller i ungefär samma proportion genom beskattningen, är det klart att investeringens räntabilitet efter skatt måste förbli praktiskt taget densamma som före skatt.

De relationer mellan avkastningen före och efter skatt som presenterats ovan är i viss mån betingade av de antaganden som gjorts beträffande bl. a. investeringens livslängd och hur bruttoöverskotten utvecklas över tiden för projektet. Beräkningarna bör endast uppfattas som indikationer på *storleksordningen* av de räntabilitetseffekter som uppkommer genom IF-systemet och då avskrivningstiden avkortas på det sätt som anges i tabellen.

6.5 Skatten och företagets kapitalkostnad

Det är intuitivt klart att bolagsskatten genom att påverka den förväntade lönsamheten för planerade investeringsprojekt har betydelse för företagets investeringsbeslut. Vi kan klargöra detta ytterligare genom att i viss mening vända på resonemanget i anslutning till tabell 6.1 och i stället fråga oss vad vinstbeskattningen och de regler som gäller för beräkning av beskattningsbar vinst betyder för företagets kapitalkostnad vid nyinvesteringar.

Vår utgångspunkt blir därvid liksom tidigare den traditionella föreställningen att företaget har som mål att maximera sitt värde i ägarnas händer. I kapitel 4 har detta konkret antagits innebära att företaget genomför alla de investeringsprojekt, där avkastningen (internräntan) på det egna kapitalet i investeringarnas finansiering överstiger ägarnas förräntningsanspråk. Med företagets *kapitalkostnad* skall vi då helt enkelt mena den lägsta förräntning (internränta) före skatt som måste krävas på det totala kapitalet i en investering för att denna skall vara acceptabel i den meningen att internräntan efter skatt på den egna insatsen inte understiger ägarnas förräntningsanspråk. Det kan påpekas, att frågan om beskattningens inverkan på denna kapitalkostnad är central för den neoklassiska investeringsteori som utvecklats och empiriskt prövats av Jorgenson och hans efterföljare under det senaste decenniet. I nämnda analys är kapitalkostnaden en väsentlig bestämmningsfaktor till det "hyrespris" företagen bör räkna med vid utnyttjandet av sitt realkapital. Tanken är att förändringar i "hyrespriset" i sin tur är avgörande för företagets investeringsbeslut och val av kapitalintensitet.¹

¹ Realkapitalets "hyrespris" (vid förväntningar om konstanta priser och skattesatser) kan tecknas

$$c = P_K (\delta + r)$$

där P_K representerar prisindex för investeringsvaror, δ den kalkylmässiga avskrivningstakten för investeringarna och r den (netto)kapitalkostnad som diskuteras i texten. Som utvecklas ovan bestäms kapitalkostnaden r i sin tur av kapitalägarnas förräntningsanspråk netto efter bolagsskatt på den egna kapitalinsatsen, av bolagsskattesystemets utformning och av andelarna eget och främmande kapital i investeringarnas finansiering. Se vidare t. ex. Hall & Jorgenson [1967]. En ingående teoretisk analys av företagets kapitalkostnad finns i Bergström [1976], som också redovisar empiriska beräkningar av kapitalkostnaden för svenska företag.

Låt oss nu anta att kapitalägarna kräver 10 % avkastning efter bolagsskatt på eget kapital och att detta avkastningskrav inte förändras vid variationer i bolagsbeskattningen.¹ För resonemangets skull skall vi vidare utgå från att de investeringsprojekt som övervägs alla ger ett konstant bruttoöverskott under livslängden som är 10 år. Vilken kapitalkostnad måste företaget under dessa förutsättningar räkna med, dvs. vilken internränta före skatt måste krävas av nyinvesteringar för att dessa skall vara acceptabla för kapitalägarna?

I tabell 6.2 preciseras kapitalkostnaden, dels vid alternativa antaganden om den reguljära skattemässiga avskrivningen, dels vid utnyttjande av en befintlig investeringsfond. För att öka realismen införs också ett alternativ där investeringen är lånefinansierad till 30 %. Låneräntan förutsätts vara 8 % (före skatt) och lånet amorteras i sin helhet vid ett enda tillfälle, nämligen vid utgången av investeringens livslängd.²

Tabell 6.2 Kapitalkostnad med hänsyn till skatt
Procent

Andel lånefinansiering	Linjär avskrivning (10 år)	Linjär avskrivning (5 år)	IF-systemet (exkl. inv.-avdrag)	IF-systemet (inkl. inv.-avdrag)
0	20,1	16,5	13,0	10,2
30	14,7	10,8	7,1	4,5

¹ Jämför diskussionen om kapitalägarnas förräntningsanspråk i kapitel 4.

² Låt k vara aktieägarnas förräntningsanspråk på den egna kapitalinsatsen netto efter bolagsskatt, h vara andelen lån i investeringarnas finansiering och i vara låneräntan. Med tidigare införda symboler kan vi då teckna kapitalvärdet efter skatt för det egna kapitalet i ett investeringsprojekt

$$V = \phi(1-T)B \sum_1^n (1+k)^{-t} - i(1-T)hB \sum_1^n (1+k)^{-t} - hB(1+k)^{-n} + (TB/d) \sum_1^d (1+k)^{-t} - (1-h)B. \quad (1)$$

Den första termen representerar här nuvärdet av bruttoöverskotten efter skatt, den andra nuvärdet av räntebetalningarna, den tredje nuvärdet av låneamorteringen och den fjärde nuvärdet av de skattemässiga avskrivningarna. Den femte termen, slutligen, är den egna kapitalinsatsen.

För att investeringen skall vara acceptabel måste $V \geq 0$. Genom att sätta $V = 0$ kan vi bestämma den lägsta acceptabla bruttoavkastningen ϕ^* . Insättning av ϕ^* i ekvationen

$$\phi^* B \sum_1^n (1+r^*)^{-t} - B = 0 \quad (2)$$

ger sedan den lägsta internränta r^* som företaget kan acceptera på det totala kapitalet före skatt. Vid förräntningen r^* får kapitalägarna avkastningen k efter skatt på den egna insatsen. r^* är därmed företagens kapitalkostnad.

Vid IF-systemet modifieras uttrycket (1):

$$V_{IF} = \phi(1-T_{IF})B \sum_1^n (1+k)^{-t} - i(1-T_{IF})hB \sum_1^n (1+k)^{-t} - hB(1+k)^{-n} + fB + T_{IF}\alpha B - (1-h)B \quad (1')$$

För en utförligare härledning av företagens kapitalkostnad r^* hänvisas till Södersten [1975] och till Bergström [1976].

Då investeringen är helt finansierad med eget kapital och avskrivningstiden är så lång som 10 år blir kapitalkostnaden, dvs. den lägsta räntabilitet före skatt som företaget kan acceptera, dubbelt så hög som ägarnas förräntningskrav. Avkortas avskrivningstiden till 5 år minskar denna kapitalkostnad med drygt 1/6. IF-systemet innebär en ännu kraftigare reduktion i kapitalkostnaden. Särskilt gäller detta när det 10-procentiga investeringsavdraget utgår. Med våra förutsättningar kommer då i själva verket kapitalkostnaden i stort sett att sammanfalla med ägarnas förräntningsanspråk. Vi kan jämföra detta resultat med tabell 6.1 som visar hur IF-systemet praktiskt taget helt kan eliminera beskattningens inverkan på investeringens avkastning.

Då en del av investeringskostnaden finansieras med lån kan kapitalkostnaden – i ett tänkt fall utan vinstbeskattning – betraktas som ett slags vägt genomsnitt av ägarnas förräntningskrav och låneräntan, med de genomsnittliga andelarna eget kapital och räntebärande lån som vikter. Införandet av en vinstbeskattning kan från företagets synpunkt uppfattas som en stegring i ägarnas förräntningskrav. Detta förräntningskrav, som svarar mot kostnaden för att utnyttja eget kapital, är nämligen inte avdragsgillt för företaget. Eftersom ränteutgifter får dras av vid beskattningen, påverkas däremot inte den del av kapitalkostnaden som utgörs av låneräntan.

Till dessa effekter av beskattningen kommer vidare att den skattekredit som kan tas upp genom snabb skattemässig avskrivning kan sägas delta i investeringsprojektets finansiering. Vi kan se det så att skattekrediten reducerar den genomsnittliga insatsen av eget kapital vid given andel lån i investeringens finansiering.¹ Härigenom sänks uppenbart företagets kapitalkostnad i relation till ett tänkt fall då någon skattekredit inte medges.

Med den andra raden i tabell 6.2 förutsätts att 30 % av investeringskostnaden finansieras med ett lån som löper med 8 % ränta och som amorteras i sin helhet efter 10 år. Med dessa antaganden kan skattekrediten uppfattas som ett substitut för eget kapital; den egna kapitalinsatsen minskar med andra ord i genomsnitt över projektets livslängd.

Vid en jämförelse mellan de båda raderna i tabellen framgår hur lånefinansieringen resulterar i en kraftig reduktion i kapitalkostnaden vid alla här angivna alternativ för skattemässig avskrivning. Detta sammanhänger med att låneräntan – till skillnad från kostnaden för eget kapital – är avdragsgill vid beskattningen. Då avskrivningstiden halveras – från 10 till 5 år – sjunker kapitalkostnaden vid 30 % lånefinansiering enligt våra antaganden med drygt 1/4. Ännu kraftigare blir denna reduktion då IF-systemet utnyttjas. Det kan då faktiskt vara fördelaktigt för kapitalägarna att företaget genomför investeringsprojekt med en räntabilitet (på hela investeringen) före skatt som understiger ägarnas förräntningsanspråk på eget kapital (räknat netto efter bolagsskatt). Förklaringen är bl. a. den billiga skattekreditfinansieringen, som håller nere insatsen av eget kapital genomsnittligt över projektets livslängd.

¹ Eller alternativt håller nere behovet av reguljär upplåning till gällande marknadsränta, vid given andel eget kapital i investeringens finansiering.

6.6 Bolagsvinstens dubbelbeskattning¹

Resonemanget i det föregående om hur beskattningen inverkar på företagets kapitalkostnad är förenklat såtillvida att ingen hänsyn tagits till aktieägarnas skattesituation. Detta leder bl. a. till den implicita slutsatsen att det sätt på vilket företaget skaffar eget kapital – genom vinstnedplöjning eller genom nyemission – inte skulle ha någon betydelse för dess kapitalkostnad.

Enligt en vanlig uppfattning är det emellertid väsentligt billigare för företaget att utnyttja internt genererade vinstmedel som finansieringskälla än att anskaffa kapital direkt från aktieägarna genom nyemission. I detta avsnitt visar vi att den slutsatsen i själva verket kan återföras på aktieägarnas beskattning av utdelningsinkomster och värdestegringar på aktier.²

Låt oss börja med att diskutera konsekvenserna av att vinstmedel delas ut respektive plöjs ned i företaget. Av en vinstkrona före skatt betalar företaget – om vi nu för enkelhetens skull bortser från möjligheten att bilda skattekrediter – ca 55 % i bolagsskatt. Antag först att återstoden, 45 %, kommer aktieägarna tillgodo i form av utdelning. På denna utdelning utgår personlig inkomstskatt, som vid en marginalsatt på t. ex. 70 % motsvarar ca 31,5 % (70 % av 45 %) av vinstkronan före bolagsskatt. Den sammanlagda skattebelastningen genom denna s. k. dubbelbeskattning för den utdelade vinsten är alltså 86,5 % (55 % plus 31,5 %).

Dessa enkla beräkningar visar alltså att aktieägarna kan tillgodoräkna sig drygt 13 öre av en vinstkrona före skatt. Det betyder i sin tur att varje krona netto efter skatt i aktieägarens hand svarar mot en vinst före skatt hos bolaget på 7,41 kr (1/0,135). Denna relation mellan nettobehållningen för aktieägaren och bolagets vinst före skatt bestämmer i själva verket kostnaden ur företagets synvinkel för att finansiera investeringsverksamheten med hjälp av en nyemission.³ Vid ett avkastningskrav netto efter skatt från aktieägarnas sida på t. ex. 3 % måste nytillskotten alltså förräntas med minst 22,2 % före skatt (7,41x3 %).

Genom det alternativa beslutet att behålla vinstmedel inom företaget för att finansiera investeringsverksamheten kan det andra ledet i nämnda dubbelbeskattning undvikas. För att vara acceptabel från aktieägarnas synpunkt måste vinstnedplöjningen emellertid resultera i en kursstegring för företagets aktier som ett uttryck för en förväntan om framtida utdelningsökningar. Denna kursstegring kommer i sin tur att beskattas hos aktieägarna.

Värdestegringar på aktier är skattepliktiga först då de realiseras, vilket komplicerar en jämförelse med beskattningen av t. ex. löpande utdelningsinkomster. Vidare begränsas det skattepliktiga beloppet enligt nu gällande regler till 40 % av kursvinsten. En viktig fråga är här att bestämma vad denna realisationsvinstbeskattning betyder i termer av *effektiv* beskattning av den *löpande* värdestegringen.⁴ Det är intuitivt klart att aktieägarna gör ett slags räntevinst då skatten på värdestegringen tas ut först vid realisationstillfället. Denna räntevinst varierar bl. a. med den tid som fortgår från det att värdestegringen inträffar till dess att den realiseras och skatten förfaller. Något entydigt omdöme om den effektiva skattebelastningen för värdestegringar kan därför inte ges utan empiriska undersökningar och sådana saknas för svenskt vidkommande. För våra syften är det emellertid tillräckligt att konstatera att det för aktieägarna är fördelaktigare – även

¹ För jämförelse med huvudtexten i betänkandet (avsnitt 8.4) noteras att beräkningarna i detta avsnitt gäller vid 55 % bolagsskatt.

² Se Södersten [1977] för en utförligare behandling av denna frågeställning. Jämför också Bergström & Södersten [1976].

³ Utdelningsavdragets inverkan på kapitalkostnaden behandlas senare.

⁴ Jämför Bailey [1969] och Eriksson [1977].

bortsett från likviditetsaspekten – att ta upp 40 % av den realiserade kursvinsten till beskattning än att för varje år betala skatt för *samma* andel av den *fortlöpande* värdestegringen. För en aktieägare med 70 % marginalskatt blir den effektiva skattebelastningen för värdestegringen alltså lägre än 28 % (0,4x70 %) att jämföra med 70 % skatt på marginalen för utdelningsinkomster.

Låt oss nu se vad ovan berörda omständigheter betyder för företagets kostnad före skatt för att utnyttja internt genererade vinstmedel som finansieringskälla. Beslutet att använda en del av den beskattade vinsten för självfinansiering innebär för det första att en aktieägare med 70 % marginalskatt får en investering i företaget på en krona i utbyte mot att själv få disponera 30 öre netto efter skatt. Denna relation mellan investerat och "uppsparat" belopp innebär, tagen för sig, att företaget skulle kunna nöja sig med en avkastning före skatt på vinstnedplöjningen som är endast 30 % av den som enligt ovan gäller för direkta ägartillskott.

En viktig skillnad mellan självfinansiering och finansiering med nyemission gäller just beskattningen av den värdetillväxt för aktierna som genereras av företagets investeringsverksamhet. Om företaget finansierar sina investeringar genom nyemission får aktieägarna göra avdrag för inbetalat belopp vid realisationsvinstbeskattningen. Någon motsvarande avdragsmöjlighet föreligger inte gentemot den kurstillväxt som betingas av självfinansierade investeringar. Denna skillnad innebär i sin tur att företagen som en kostnad för självfinansieringen måste beakta också beskattningen av aktiernas kapitaltillväxt.

Som vi har sett är den *effektiva* skattebelastningen för värdestegringen mindre än 28 % för aktieägare med 70 % marginalskatt, dvs. mindre än 40 % av marginalskatten. Låt oss emellertid för att förenkla utgå från just 28 % för nämnda grupp av kapitalägare. 72 % av värdestegringen skulle alltså återstå i ägarnas händer netto efter skatt, vilket betyder att varje krona i värdestegringsvinst efter skatt svarar mot en värdestegring före skatt på 1,39 kr (1/0,72). Den omständigheten – också tagen för sig – innebär i sin tur att räntabilitetskravet före skatt för självfinansierade investeringar behöver räknas upp 1,39 gånger jämfört med det ovan angivna förräntningsanspråket vid nyemission.

Det föreligger alltså två motverkande tendenser – den ena från den personliga inkomstskatten på utdelningar, den andra från realisationsvinstbeskattningen – vad gäller kapitalkostnaden vid självfinansiering. Inkomstbeskattningen, tagen för sig, innebär att företagen kan nöja sig med en avkastning före skatt som är endast 30 % av den som krävs för nyemitterat kapital (förutsatt att aktieägarnas marginalskatt är 70 %). Realisationsvinstbeskattningen däremot, också tagen för sig, betyder att förräntningsanspråket före skatt måste räknas upp 1,39 gånger. Kombinerar vi dessa effekter blir resultatet att kostnaden före skatt för att utnyttja kvarhållna vinstmedel uppgår till knappt 42 % (0,3x1,39) av den ovan angivna kostnaden för det nyemitterade kapitalet. Det betyder 9,3 % jämfört med 22,2 %.

Vi har alltså här sett att det vi skulle kunna kalla ojämnheten i dubbelbeskattningens andra led – skillnaden mellan det skattetryck som gäller för utdelningar och det som gäller för värdestegringar – kan tolkas som en differentiering av kostnaden före skatt för de två typerna av eget kapital.

Riktningen av denna differentiering är klar, medan däremot storleken varierar allt efter ägarnas marginalsatt. Detta illustreras i nedanstående tabell, där vi anger kvoten mellan förräntningskravet före skatt för kvarhållna vinstmedel och för nyemitterat kapital vid olika marginalsattesatser under det förenklade antagandet att den effektiva beskattningen av värdestegringar motsvarar 40 % av den personliga marginalsakten.

Tabell 6.3 Relationen mellan förräntningskraven före skatt vid finansiering med kvarhållna vinster och med nyemission

τ (%)	ρ^F/ρ^N
0	1
40	0,71
60	0,53
70	0,42
80	0,29
85	0,23

Anm.: τ är ägarnas marginalsatt, ρ^F och ρ^N förräntningskravet före skatt för kvarhållna vinster respektive nyemitterat kapital. Den effektiva beskattningen av värdestegringar antas motsvara 40 % av den personliga marginalsakten.

Som framgår av tabellen är det endast för företag vars aktieägare varken är skattskyldiga för utdelningar eller för realisationsvinster vid aktieförsäljning ($\tau = 0$), som de båda typerna av eget kapital framstår som likvärdiga från kostnadssynpunkt (vi bortser då från olika kostnader för emissionshanteringen). Det är vidare klart, att självfinansieringen relativt sett blir ett allt förmånligare alternativ ju högre marginalsatt aktieägarna har.

Det är visserligen sant att få företag kan räkna med att dess ägare utgör en homogen grupp med likartade skatteförhållanden. Av det skälet går det inte att för ett enskilt företag exakt ange relationen mellan kostnaden före skatt för de två typerna av eget kapital. Men för våra syften är det fullt tillräckligt att konstatera att den rådande ojämnheten i dubbelbeskattningen faktiskt gör det väsentligt billigare från företagets synpunkt – även bortsett från olika hanteringskostnader – att finansiera investeringsverksamheten med vinstmedel än att lita till direkta tillskott från aktieägarna.

6.7 Lättnader i dubbelbeskattningen

Det system för beskattning av bolagsvinster som diskuterats ovan återfinns till sina huvuddrag även i utlandet. Under senare år har dubbelbeskattningen dock modifierats på olika sätt i många länder. I praktiken har detta inneburit att skillnaden i skattetryck mellan utdelningsinkomster och värdestegringar reducerats.

Det är i huvudsak två olika metoder som kommit till användning. Enligt den ena har det totala skattetrycket gentemot den utdelade vinsten lättats genom ett speciellt avräkningsförfarande vid aktieägarnas inkomstbeskattning, medan enligt den andra metoden den eftersträvade lättnaden i beskattningen i stället åstadkommit genom en differentiering av bolagsskattesatsen till förmån för den utdelade vinsten.¹

¹ Se t. ex. Mutén [1968], Andersson [1974] och Hammer [1975].

Utgångspunkten för ett avräkningssystem kan t. ex. vara önskemålet att låta den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten överensstämma med aktieägarnas marginalskatt. För det syftet gäller det vid inkomstbeskattningen att lyfta av den del av inkomstskatten som redan har betalats av företaget i form av bolagsskatt. Praktiskt kan detta tillgå så att den utdelning aktieägarna mottar räknas upp med hänsyn till den på utdelningen belöpande bolagsskatten, varefter det uppräknade utdelningsbeloppet utgör skattepliktig inkomst för aktieägarna. Från den beräknade skatten på detta belopp dras så den bolagsskatt som redan erlagts av företaget för den utdelade vinsten. Mellanskillnaden motsvarar den skatt på utdelningsinkomsten som aktieägaren netto har att betala.¹

Olika varianter av nämnda avräkningsmetod tillämpas numera allmänt av länderna inom den Europeiska Gemenskapen för att helt eller delvis lyfta av aktiebolagens skatt på den utdelade vinsten. Det franska "avoir fiscal"-systemet innebär att den mottagna utdelningen vid aktieägarnas inkomsttaxering först räknas upp med 50 % från t. ex. 100 till 150. Vid 70 % marginalskatt betyder det en skatt för aktieägaren på 105 (70 % av 150). Detta skattebelopp reduceras sedan med "avoir fiscal"-kredit, som här är 50, till 55 vilket svarar mot den skatt aktieägaren netto får betala. Den totala skattebelastningen blir därmed 155 (100 för bolaget och 55 för aktieägaren), motsvarande 77 % av den utdelade vinsten före skatt.

I förhållande till vår principskiss innebär det franska systemet i realiteten att avräkningsförfarandet begränsas till halva bolagsskatten på utdelad vinst. Alternativt kunde vi uttrycka det så att en avräkning av *hela* bolagsskatten enligt ovan vid 50 % bolagsskatt svarar mot en "avoir fiscal"-kredit på 100 % jämfört med de 50 % som gäller för franska aktieägare.²

Det engelska "imputation"-systemet kan beskrivas i exakt samma termer som det franska och innebär då närmare bestämt en "avoir fiscal"-kredit på 35/65 (ca 53,8 %) av den mottagna utdelningen. Avräkningen motsvarar därmed knappt hälften av bolagsskatten på 52 %, så att den totala skattebelastningen vid vinstutdelning blir ca 78 % för aktieägare med 70 % marginalskatt.

Utgångspunkten för det engelska systemet tycks emellertid i första hand inte vara att lyfta av den del av aktieägarnas inkomstskatt på den utdelade vinsten som redan betalats av företaget i form av bolagsskatt, utan snarare att erbjuda skattefrihet för utdelningsinkomster för den genomsnittlige inkomsttagaren. Avräkningssystemet har nämligen inte knutits till bolagets skattesats utan till den för Storbritannien gällande "standard rate of income

---

¹ Ett exempel kan klargöra: Låt den utdelning som utbetalas från bolaget till en aktieägare vara 100. Vid 50 % bolagsskatt är den uppräknade utdelningen, dvs. den utdelade vinsten före skatt, 200 och det är på detta belopp som den personliga inkomstskatten beräknas. För en aktieägare med 70 % marginalskatt betyder det 140. Från denna summa får aktieägaren sedan räkna av den skatt på den utdelade vinsten som redan betalats av företaget, vilket i detta fall motsvarar 100. Aktieägaren får därmed netto erlagga 40 (140 - 100) i skatt på de 100 han mottagit som utdelning. Det sagda betyder att aktieägaren och bolaget sammanlagt betalat 140 i skatt (40+100), vilket är 70 % av den utdelade vinsten före skatt.

² Se exkursen s. 170 för en precisering.

tax” som är 35 %. Detta är också förklaringen till den till synes egendomliga bråkdelen 35/65 enligt ovan.

I Västtyskland har avräkningsmetoden introducerats fr. o. m. 1977. Det tyska systemet liknar vår principskiss såtillvida att aktieägarna får räkna av hela den skatt på vinstutdelningen som tidigare betalats av aktiebolaget. Genom att bolagsskattesatsen är 36 % betyder detta – med den franska terminologin – att ”avoir fiscal”-krediten satts till 36/64 (ca 56,4 %). Den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten kommer därmed att motsvara aktieägarnas marginalskatt.¹

Som påpekats har dubbelbeskattningen i flera länder i stället lättats genom en differentiering av bolagsskattesatsen till förmån för den utdelade vinsten, det s. k. split-rate-systemet.² Praktiskt kan detta utformas antingen så att hela eller någon del av företagets utdelning görs avdragsgill vid inkomsttaxeringen eller så att skattelagstiftningen faktiskt stadgar om en lägre debiteringsprocent för den del av bolagsvinsten som öronmärkts för utdelning. Den första varianten återfinns i bl. a. Norge och Finland och den andra i bl. a. Västtyskland³ och Japan. Också för svenskt vidkommande existerar de facto en viss skillnad i beskattningen mellan utdelad och innehållen vinst genom att avdrag, som nämnts (avsnitt 2.1), i viss utsträckning medges för utdelning på nyemitterat kapital (Annell-avdrag).

En tentativ jämförelse av de metoder för att lätta dubbelbeskattningen som tillämpas i Storbritannien, Frankrike, Västtyskland och Sverige redovisas i tabell 6.4. Jämförelsen avser kostnaden före skatt från företagets synpunkt för att utnyttja nyemitterat kapital. Utgångspunkten för beräkningarna, som preciseras i exkursen s. 169, är antagandet att kapitalägarna i nämnda länder kräver 10 % avkastning netto efter bolagsskatt, men före personlig inkomstskatt, på sina finansiella investeringar. Förräntningsanspråket netto efter *alla* skatter förutsätts därmed kunna variera mellan olika länder och olika grupper av aktieägare allt efter den personliga inkomstbeskattningen.⁴

Annell-reglernas behandling i kalkylen kräver en närmare kommentar. Enligt gällande bestämmelser får företaget efter en nyemission göra avdrag vid vinstbeskattning med 5 % av inbetalat belopp under 10 år. Den reduktion i företagets skattebetalningar som följer av dessa avdrag kan med vissa förutsättningar visas ha nuvärdet 24 öre per inbetald krona för den ”representative” aktieägaren med 70 % marginalskatt.⁵

Avdraget kan således sägas innebära att företaget efter en nyemission på 1 krona disponerar över ett belopp motsvarande 1,24 kronor. Detta innebär i sin tur att aktieägaren kan nöja sig med en avkastning före skatt på tillskjutna medel som är endast 1/1,24, dvs. ca 81 %, av den avkastning som krävs vid nyemission utan avdrag. Det innebär 17,9 % jämfört med 22,2 % enligt ovan.⁵

De siffror som redovisas i tabellen måste självfallet tolkas med stor försiktighet. Med hänsyn till de förenklade antaganden som tillgripits får beräkningarna i själva verket uppfattas endast som grova indikatorer på storleksordningen av effekterna av olika metoder att lätta dubbelbeskattningen.

¹ Se exkursen s. 169 för en precisering.

² Se t. ex. Hammer [1975].

³ I Västtyskland utnyttjas således både avräkningsmetoden och ”split-rate”-systemet.

⁴ I tidigare sifferexempel utgick vi från 3 % avkastning efter alla skatter för aktieägare med 70 % marginalskatt.

⁵ Se exkursen s. 170.

Tabell 6.4 Förräntningskravet före skatt vid finansiering med nyemission (ρ^N) i några länder
Procent

Land	Bolagsskatt på utdelad vinst	Skatteavräkning ^a	ρ^N
Frankrike	50	50	13,4
Storbritannien	52	49,7	13,5
Västtyskland	36	100	10,0
Sverige (1)	55	–	22,2
Sverige (2)	55	–	17,9

^a Avser den andel av bolagsskatten på utdelad vinst som räknas av vid aktieägarnas inkomstbeskattning. Jfr exkursen, s. 170.

Anm.: (1) Exklusive avdrag för lämnad aktieutdelning
(2) 5 % avdrag under 10 år.

Som framgår av tabellen tycks kapitalkostnaden vid nyemission ligga väsentligt högre i Sverige än i Storbritannien, Frankrike och Västtyskland. För att komma på samma nivå som Storbritannien och Frankrike skulle utdelningsavdraget för svenska företag enligt den använda modellen behöva höjas från 5 % till mellan 13 och 14 % under 10 år, alternativt till 10 % under 15 år.

Exkurs

I det följande preciseras de intuitiva resonemangen i avsnitten 6.6 och 6.7.

Låt k vara aktieägarnas förräntningskrav efter bolagsskatt men före personlig inkomstskatt, τ^m den personliga marginalskatten och T_u^* den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten. Företagets kostnad före skatt för att utnyttja nyemitterat kapital, ρ^N , kan då tecknas

$$\rho^N = \frac{k(1-\tau^m)}{1-T_u^*} \quad (1)$$

ρ^N motsvarar den förräntning före skatt som krävs för att netto efter alla skatter ge aktieägarna avkastningen $k(1-\tau^m)$, med hänsyn till att den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten är T_u^* .

Låt vidare T vara bolagets skattesats och γ den på s. 167 definierade "avoir fiscal"-krediten. T_u^* kan då skrivas

$$T_u^* = T + (1-T) [\tau^m(1+\gamma) - \gamma] \quad (2)$$

Av en vinstkrona före skatt betalas T som bolagsskatt och återstoden, $1-T$, som utdelning till aktieägarna. Denna utdelning räknas upp med γ och på det uppräknade beloppet appliceras aktieägarnas marginalskattesats, τ^m . Den uträknade skatten reduceras sedan med γ gånger mottagen utdelning.

T_u^* kan omformuleras

$$T_u^* = \tau^m + T(1-\tau^m) - \gamma(1-T)(1-\tau^m).$$

Den andra termen i höger led representerar den merbelastning – utöver den personliga marginalskatten – som bolagsskatten medför och den tredje termen reduktionen i total skattebelastning genom avräkningssystemet. Genom att bilda kvoten

$$\frac{\gamma(1-T)(1-\tau^m)}{T(1-\tau^m)}$$

kan man bestämma hur stor andel av den merbelastning som bolagsskatten innebär som lyfts av genom skatteavräkningen (jfr s. 167).

Avräkningssystemets inverkan på kapitalkostnaden ρ^N framkommer efter insättning av (2) i (1).

$$\rho^N = \frac{k}{(1-T)(1+\gamma)}$$

Kapitalkostnaden vid nyemission, ρ^N , bestäms alltså av k , som är aktieägarnas förräntningsanspråk efter bolagsskatt men före personlig inkomstskatt, av bolagsskattesatsen för utdelad vinst, T , och av den ovan definierade "avoir-fiscal"-krediten γ . Aktieägarnas förräntningskrav, k , som satts till 10 % i tabell 6.4, uppfattas här som internationellt bestämt, medan T och γ varierar mellan länderna.

För Sveriges del blir kapitalkostnaden

$$\rho^N = \frac{k(1-\tau^m)}{1-T_u^*} \left[\frac{1}{1+Y} \right] = \frac{k}{1-T} \left[\frac{1}{1+Y} \right],$$

eftersom någon "avoir-fiscal"-kredit inte medges ($\gamma = 0$). Y betecknar nuvärdet för aktieägarna av de skattereduktioner genom Annell-avdrag som följer vid en nyemission på 1 krona. Med den formulering av ρ^N som ges här förutsätts denna skattereduktion bidra till finansieringen av företagets investeringar. För ett investeringsprojekt som finansierats med nyemission sjunker behovet av direkta ägartillskott, i genomsnitt över projektets livslängd, därmed till $1/(1+Y)$ per investerad krona, varvid förräntningsanspråket före skatt för projektet reduceras i motsvarande mån.¹

Om a får beteckna Annell-avdraget och w det antal år avdraget medges blir

$$Y = \int_0^w T a e^{-k(1-\tau^m)t} dt = \frac{Ta[1-e^{-wk(1-\tau^m)}]}{k}$$

För $T = 0,55$, $a = 0,05$, $w = 10$, $k = 0,1$ och $\tau^m = 0,7$ blir $Y \approx 0,24$. Den reduktion av företagets skattebetalningar som följer genom Annell-avdraget har alltså – med angivna förutsättningar – nuvärdet 24 öre per inbetalad krona för den "representative" aktieägaren med 70 % marginalskatt. Den direkta ägarinsatsen begränsas således till ca 81 öre ($1/1,24$) per investerad krona.

¹Jämför tolkningen av skatte-krediterna i avsnitt 6.5

7 Bolagsskattens likviditetsverkningar¹

7.1 Inledning

Bolagsskatten kan allmänt sett förväntas inverka på företagens investeringsverksamhet genom att dels påverka investeringsprojektens förväntade lönsamhet, dels påverka företagets finansieringsmöjligheter.² Den första av dessa aspekter, som berördes i föregående kapitel genom bl. a. en analys av företagets kapitalkostnad, kan sägas vara av relevans främst för frågan om beskattningens inverkan på den långsiktiga kapitaluppbyggnaden för storleken av företagets optimala kapitalstock. Den andra aspekten som något skall behandlas i detta kapitel – bolagsskattens finansierings- eller likviditetseffekter – är i stället av intresse i huvudsak för ett mer kortsiktigt problem, nämligen frågan om hur snabbt företagen kan realisera en önskad utbyggnad av sin realkapitalstock.

Det bör påpekas att framställningen i detta kapitel inte enbart gäller likviditetsverkningar av bolagsskatten. I avsnitten 7.3 och 7.5, där vi diskuterar den effektiva skattebelastningen för olika grupper av företag respektive inflationens inverkan på skattebelastningen, kommer räntabilitetsaspekten sålunda åter in.

7.2 Skattekreditens tillväxt

Vi har tidigare (kapitel 6) visat hur företagen genom den reguljära skattemässiga avskrivningen och genom investeringsfondssystemet kan erhålla skattecredit och hur denna räntabilitetsmässigt kan uppfattas som ett räntefritt lån från statsmakterna till företaget.

Från likviditetssynpunkt innebär den skattecredit som är knuten till ett enskilt investeringsprojekt endast en temporär fördel. De totala skattebetalningarna från investeringsprojektet påverkas nämligen inte utan skattecrediten amorteras genom ökade skattebetalningar då den skattemässiga avskrivningsperioden är slut.

Slutsatsen angående skattekreditens utveckling över tiden och likviditetseffekten blir emellertid annorlunda då vi övergår till att resonera om ett företag som bedriver en fortlöpande investeringsverksamhet.

Återkommande investeringar innebär möjligheter till ett upprepat uppbyggande av nya skattecrediter och dessa kan helt eller delvis uppväga amor-

¹ Framställningen i detta kapitel bygger på kapitlen 4, 6 och 10 i Södersten [1975].

² Se t. ex. Coen [1971] för en distinktion mellan dessa båda aspekter av bolagsskattens verkan.

teringen av skattekrediterna från tidigare gjorda investeringar, för vilka de kalkylmässiga avskrivningarna kommit att överstiga de skattemässiga. Därigenom behöver den sammanlagda skattekrediten för ett företag till sitt belopp inte få samma temporära karaktär som för en enstaka investering utan kan exempelvis vara konstant över tiden eller t. o. m. ständigt växande.

Avgörande för utvecklingen av ett företags sammanlagda skattekredit är alltså relationen mellan å ena sidan tillskottet av skattekrediter från nyligen gjorda investeringar och å andra sidan amorteringen av skattekrediter från de äldre kapitalföremålen. Denna relation bestäms i sin tur inte bara av avskrivningsreglernas utformning utan också av hur företagets investeringar, och därmed avskrivningsunderlaget, utvecklas.

För ett företag med en period för period jämnt växande investeringsvolym kommer den sammanlagda skattekrediten ständigt att växa. Sammanhanget kan uttryckas så att företagets totala skattemässiga avskrivningar ständigt kommer att överstiga det kalkylmässiga avskrivningsbehovet för kapitalstocken. Den skatt som skulle utgå på företagets "överavskrivningar" skjuts på framtiden i form av en växande skattekredit.

För kontinuerligt växande företag innebär alltså möjligheten till snabb, skattemässig avskrivning en varaktig fördel i den meningen att någon "nettoåterbetalning" av den växande skattekrediten aldrig behöver bli aktuell. Därigenom kommer företaget totalt sett att betala mindre skatt jämfört med om skattelagstiftningen inte medgav avskrivningar i snabbare takt än vad som motiveras av hänsyn till kapitalutrustningens åldrande och förslitning.

Om istället investeringarna är konstanta från år till år kommer den sammanlagda skattekrediten att öka endast under en övergångsperiod. Då skattekrediten från den först gjorda investeringen helt amorterats, inträder ett jämviktsläge som innebär att den sammanlagda skattekrediten hålls konstant till sitt belopp. Nyttillskottet av skattekrediter från de senast gjorda investeringarna kommer då nämligen precis att täcka amorteringen av skattekrediterna från de äldre kapitalföremålen. Detta fall kan sägas gälla ett stagnerande företag, som efter en inledande expansionsperiod bara investerar precis så mycket som behövs för att hålla kapitalutrustningen intakt, dvs. bruttoinvesteringarna motsvarar det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Oavsett hur snabbt den skattemässiga avskrivningen får göras kommer därvid den totala skattemässiga avskrivningen att motsvara det kalkylmässiga avskrivningsbehovet.

I verkligheten är det vanligt att ett företags investeringsverksamhet uppvisar starka variationer. Expansiva år åtföljs av år med ingen eller ringa investeringsverksamhet. I sådana fall kan företag, som skriver av sina investeringar så snabbt som skattelagstiftningen medger, tidvis komma i den situationen att tillskott av skattekrediter från de senast genomförda investeringsprojekten inte täcker amorteringen av skattekrediter från de äldre investeringarna. Därigenom kommer den sammanlagda skattekrediten att minska. Det kan också uttryckas så att företagets skattemässiga avskrivningsunderlag blivit så begränsat, att den redovisade beskattningsbara vinsten överstiger den "verkliga" vinsten, varigenom skattebetalningarna blir större än vad som skulle vara fallet om företaget kunde ha gjort skattemässiga avskrivningar och nedskrivningar som motsvarar det kalkylmässiga avskrivningsbehovet för kapitalutrustningen.

Under förutsättning att skattelagstiftningens värderingsregler hålls oförändrade kan emellertid en fullständig amortering av samtliga skattekrediter komma ifråga endast för ett företag som inte gör några bruttoinvesteringar, och där det skattemässiga avskrivningsunderlaget är slut och endast kalkylmässiga avskrivningar återstår. Under

förutsättning att de kalkylmässiga värdeminskningsavdragen är fördelade över hela den tid respektive kapitalföremål beräknas kunna användas, kommer i ett sådant fall företagets samtliga skattekrediter att vara amorterade först i det ögonblick kapitalutrustningen är helt försliten.

Skattekrediter har här definierats som det ackumulerade beloppet av de skattereduktioner som erhålls genom skattemässiga avskrivningar utöver det kalkylmässiga avskrivningsbehovet och genom IF-systemet. Enligt svensk skattelagstiftning kan skattekrediter emellertid skapas också genom avsättningar till lagerreserver. Det innebär att den sammanlagda skattekrediten i ett företag motsvarar summan av de ackumulerade skatteminskningar som åstadkommit genom överavskrivningar, avsättningar till lagerreserver och investeringsfonder.

De skattekrediter som skapas via lagervärderingsreglerna kan förfalla till betalning vid t. ex. lagerminskning. Om lagerminskningen är tillfällig ger skattelagstiftningen dock vissa möjligheter till att balansera över skattekrediten till ett senare år, då lagret åter ökar. Det bör vidare påpekas att återbetalning av skattekrediten helt kan undvikas om lagerreserven återförs till beskattning under förlustår.¹

7.3 Företagets effektiva skattebelastning – en teoretisk analys

Som framgått av det föregående kommer den skattemässiga avskrivningen för ett expanderande företag att överstiga det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Den vinst som tas fram till beskattning blir härigenom mindre än den "verkliga" vinsten. I avsnitt 7.2 tolkades detta som att företagets sammanlagda skattekredit växer över tiden, men vi kan också se det så att den *effektiva* skattesatsen, dvs. den andel av den "verkliga" vinsten som faktiskt betalas i skatt, är lägre än den nominella.

Nivån för den effektiva skattesatsen bestäms bl. a. av förhållandet mellan företagets skattemässiga och kalkylmässiga avskrivningar. Detta förhållande bestäms i sin tur av bl. a. företagets expansionstakt. Ju snabbare investeringstillväxten är, desto större blir den skattemässiga avskrivningen i relation till den kalkylmässiga. Avskrivningsreglernas utformning innebär därmed att det i själva inkomstberäkningen finns inbyggd en konsolideringsmöjlighet som sänker den effektiva skattebelastningen för expanderande företag jämfört med stagnerande.

För ett enstaka kapitalföremål, t. ex. en maskin, medför möjligheten till snabb skattemässig avskrivning att den beskattningsbara avkastningen blir mindre i början och

¹ Beskrivningen ovan kan sägas ge en något överdriven bild av den konsolideringsmöjlighet som lagervärderingsreglerna ger. Lageravskrivning kan nämligen också tjäna syftet att förhindra en beskattning av den i viss mening rent fiktiva vinst som uppkommer då inläggande lager stiger i pris. Se t. ex. Västnäs [1957], s. 65 f.

I det här sammanhanget kan det vara av intresse att konstatera att svenska företag under 1950- och 1960-talen genom snabb skattemässig avskrivning av maskininvesteringar, avsättningar till lagerreserver och investeringsfonder kunnat ackumulera betydande skattekrediter. För industrins del uppgick den sammanlagda skattekredit, som ackumulerats under åren 1953–66, till nästan 15 % av det totala värdet av lager, maskiner och byggnader och 20 % av det egna kapitalet för periodens sista år, 1966. För en närmare analys se Södersten [1975].

större i slutet av livslängden än som skulle vara fallet om de skattemässiga avskrivningarna hade samma tidsfördelning som de kalkylmässiga avskrivningarna. Detta innebär helt enkelt att den effektiva skattebelastningen är lägre för yngre kapitalföremål än för äldre.

Vi kan nu se att företagets effektiva skattebelastning måste minska då expansionstakten ökar. Variationer i tillväxttakten kommer för det första att inverka på åldersfördelningen av de investeringar som tillsammans utgör företagets kapitalstock. Ju snabbare investeringstillväxten är, desto lägre blir den genomsnittliga åldern på kapitalföremålen. Men för det andra gäller, som nyss påpekats, att den effektiva skattesatsen är lägre för yngre kapitalföremål än för äldre. Ju snabbare tillväxten är, desto yngre blir kapitalstocken och desto större "tyngd" får därmed de investeringar, där den effektiva skattesatsen är låg. Härigenom sjunker företagets genomsnittliga effektiva skattebelastning.

Förutsatt att företagen helt utnyttjar de möjligheter som erbjuds i skattelagstiftningen att skära ned den beskattningsbara vinsten kan vi a priori förvänta oss en differentiering i skattetrycket, inte bara mellan snabbt och långsamt växande företag, utan också mellan företag med olika räntabilitet och med olika sammansättning av kapitalstocken.

Företagets effektiva skattebelastning bestäms av hur stora "överavskrivningarna" är i relation till kapitalstocken. Det är då klart, att företagets räntabilitet måste vara avgörande för dess skattebelastning. Stigande vinster påverkar inte direkt vare sig skattemässigt tillåtna avskrivningar eller avskrivningsbehovet. Då räntabiliteten stiger, kommer däremot överavskrivningarna att utgöra en mindre andel av vinsten, vilket innebär att en ökad andel av denna vinst måste tas fram till beskattning. Med andra ord, den effektiva skattebelastningen ökar då räntabiliteten stiger.

Av detta resonemang är det vidare klart att ju lägre företagets kalkylmässiga avskrivningsbehov är, desto större blir – allt annat lika – överavskrivningarna relativt den "verkliga" vinsten. Det kan uttryckas så att företag som har sina investeringar inriktade på kapitalföremål, där de skattemässiga avskrivningsreglerna är förmånliga, kommer att få en lägre skattebelastning än företag som genom sin investeringsinriktning har mindre möjligheter att göra överavskrivningar. I praktiken skulle detta kunna innebära en differentiering i skattebelastningen till förmån för företag, som har en relativt stor del av sina tillgångar i form av maskiner och till nackdel för företag där byggnadskapitalet är relativt sett mer dominerande. Då bortser vi emellertid från möjligheterna att göra avsättningar till investeringsfonder och att det ställer sig väsentligt förmånligare att utnyttja fonderna till byggnads- än till maskininvesteringar. Återvänder vi här till bolagsbeskattningens faktiska utformning bör möjligheterna att göra avsättningar till lagerreserver också framhållas. Normalt kommer en ökning i lagrets omfattning relativt den totala kapitalstocken att innebära en sjunkande skattebelastning. Förutsättningarna är då att den verkliga vinsten beräknas utan några lagerreserver, medan skattelagstiftningens möjligheter till låg lagervärdering helt utnyttjas för beräkning av beskattningsbar vinst.

7.4 Skattebelastning och expansionstakt – en tolkning

Som framgår av det teoretiska resonemanget i detta kapitel och den empiriska analysen i kapitel 5 innebär utformningen av reglerna för beräkningen av beskattningsbar vinst att det totala skattetrycket gentemot bolagssektorn hålls på lägre nivå än vad som skulle vara fallet, om företagens skattebetalningar beräknats på vad jag här kallat de verkliga vinsterna efter gällande nominell skattesats. För statsmakterna vore det naturligtvis också möjligt att upprätthålla samma skattetryck som det nuvarande genom att i stället tillämpa en lägre, men enhetlig, skattesats på företagens "verkliga" vinster.

En sådan alternativ utformning av nettovinstbeskattningen skulle emellertid medföra att skattetryckets relativa fördelning mellan företagen blev en annan än den som nu gäller. För snabbt växande företag med förhållandevis stor andel "nya" kapitalföremål medför nuvarande skatteregler lägre skattetryck jämfört med den norm som anges ovan. Långsamt växande eller stagnerande företag däremot har en högre skattebelastning. Det är alltså fråga om en förskjutning av skattetrycket inom bolagssektorn från snabbt växande till stagnerande företag och från den expansiva till den stagnerande utvecklingsfasen för ett och samma företag i förhållande till vår jämförelsenorm med skattebetalningarna baserade på "verklig" vinst.

Differentieringen av skattetrycket mellan företag med olika expansionstakt avspeglar avskrivningsreglernas likviditetsverkningar. Dessa verkningar illustreras närmare i nedanstående diagram, som visar hur *självfinansierings-*

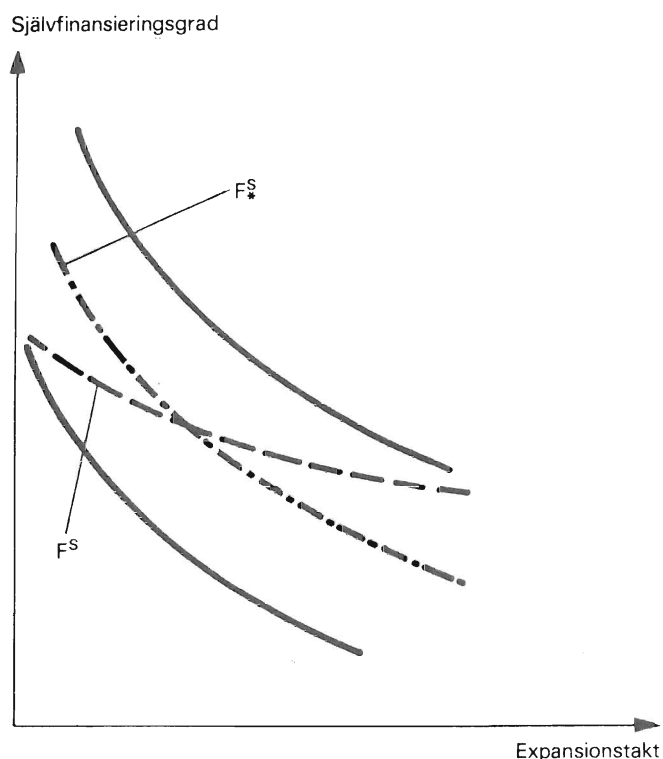

Diagram 7.1. Självfinsieringsgraden vid olika expansionstakt

graden varierar mellan företag, vars investeringar tillväxer olika snabbt. Självfinansieringsgraden uttrycks som kvoten mellan bruttosparande och bruttoinvestering, där bruttosparandet motsvarar bruttovinsten minus faktiska skattebetalningar. För att förenkla har vi då bortsett från finansiella kostnader etc. och från utdelningar. I syfte att framhäva avskrivningsreglernas verkan jämförs tänkta företag som har samma avkastning före skatt, men som skiljer sig åt genom att investeringarna växer med olika, över tiden konstanta, hastigheter.

Den översta heldragna kurvan visar hur självfinansieringsgraden varierar mellan företagen för ett tänkt fall utan vinstbeskattning. Då kapitalavkastningen före skatt är densamma för jämförda företag, finner vi som väntat en lägre självfinansieringsgrad ju snabbare investeringstillväxten sker. Den nedersta heldragna kurvan visar på samma sätt självfinansieringsgraden för olika företag med vinstbeskattning men utan möjligheter att göra "överavskrivningar". Vi observerar hur kurvorna sjunker parallellt med ökande expansionstakt. Den streckade F^S -kurvan illustrerar hur möjligheten att bilda skattekrediter höjer självfinansieringsgraden vid varje given expansionstakt. Genom att en snabbare investeringstillväxt enligt ovan är förknippad med en lägre effektiv skattebelastning kommer den takt att bromsas upp med vilken självfinansieringsgraden reduceras vid ökande kapitaltillväxt. För resonemangets skull har vi vidare lagt in en punktstreckad kurva (F^S), som anger hur självfinansieringsgraden varierar med expansionstakten för ett tänkt fall, där statsmakterna upprätthåller samma skattetryck gentemot bolagssektorn som det nuvarande genom att istället tillämpa en lägre, men enhetlig, skattesats på företagens "verkliga" vinster. Med denna jämförelsenorm framstår de expansiva företagen som gynnade av gällande skatteregler genom att de kan upprätthålla en högre självfinansieringsgrad.

7.5 Något om skattetrycket vid inflation

Den teoretiska diskussionen i det föregående bygger på den implicita förutsättningen, att priset på kapitalvaror är konstant över tiden. Det har heller inte varit möjligt att inom ramen för detta arbete genomföra någon närmare analys av de teoretiska och praktiska spörsmål som aktualiseras vid beräkning av kalkylmässiga avskrivningar, "verklig" vinst etc. i ett inflationsläge, och som kan ha betydelse för bedömningen av bolagsskattens verkan. Det bör också påpekas, att frågan om inflationens verkningar på företaget fortfarande är kontroversiell i den företagsekonomiska litteraturen.

En vanlig – men omdebatterad – ståndpunkt är emellertid att företaget, då priset på kapitalvaror stiger, måste basera sina kalkylmässiga avskrivningar på tillgångarnas återanskaffningsvärde för att det bl. a. skall vara möjligt att finansiera reinvesteringarna med avskrivningsmedel. Vi skall här helt kort antyda vad denna norm för den kalkylmässiga avskrivningen betyder för företagets effektiva skattebelastning i ett inflationsläge. Någon utredning av själva jämförelsenormens innebörd och rationalitet kommer dock inte att göras.

Oavsett prisutvecklingen accepterar lagstiftningen endast historiska an-

skaffningsvärden som bas för den skattemässiga avskrivningen, vilket innebär att det sammanlagda avskrivningsbeloppet över ett investeringsprojekts livslängd motsvarar projektets anskaffningskostnad. I ett prisstegringsläge täcker denna skattemässiga avskrivning alltså inte det totala beloppet av kalkylmässiga avskrivningar baserade på kapitalföremålets återanskaffningsvärde.

Vid en diskussion av den effektiva skattebelastningen är vi emellertid främst intresserade av relationen mellan de skattemässiga och kalkylmässiga avskrivningarna för företagets samtliga kapitalföremål vid en viss tidpunkt. Denna relation bestäms inte bara av de regler som gäller för den skattemässiga avskrivningen tillsammans med hastigheten i kapitalföremålets fysiska förslitning, utan också av inflationstakten och vidare av hur företagets investeringar, och därmed avskrivningsunderlaget, utvecklas över tiden.

Det är intuitivt klart att den kalkylmässiga avskrivningen kommer att öka i relation till den skattemässiga avskrivningen då priset på kapitalvaror stiger. Inflationen kommer alltså vid denna jämförelsenorm att öka företagets effektiva skattebelastning. Man kan emellertid visa, att ett företag med en växande investeringsvolym ändå i vissa fall kan göra skattemässiga avskrivningar som överstiger det kalkylmässiga avskrivningsbehovet och därmed få en effektiv skattebelastning som understiger den nominella. Då den skattemässiga avskrivningen räknas efter en hög procentsats på en växande investeringsvolym, kan nämligen den årliga avskrivningen bli större än då den räknas efter en lägre procentsats på ett återanskaffningsvärde, som ökar genom prisstegringar. Förutsatt att prisstegringen för kapitalvaror inte överstiger 10 % per år, inträffar detta enligt gällande avskrivningsregler för ett företag där investeringsvolymen växer regelbundet med 5 % per år. Exemplet bygger på antagandet, att den kalkylmässiga avskrivningen sker linjärt över en 10-årsperiod, räknat på tillgångarnas återanskaffningsvärde. Omvänt gäller, att företaget vid t. ex. 5 % prisstegring måste växa med minst 2,5 % per år (realt) för att det skall vara möjligt att göra "överavskrivningar" och därmed hålla den effektiva skattebelastningen under den nominella.

Det bör avslutningsvis understrykas, att den differentiering i skattetrycket mellan olika företag, som diskuterats i det föregående, inte påverkas av att priset på investeringsvaror stiger. Inflationen förändrar t. ex. inte det faktum att den effektiva skattesatsen för ett enskilt investeringsprojekt är lägre i början än i slutet av livslängden. Ett snabbt växande företag med en förhållandevis stor andel "nya" kapitalföremål får därmed en lägre effektiv skattebelastning än stagnerande företag, även om skattebelastningen genom inflationen kommer att ligga på en högre nivå.

8 Röntabilitet, expansionstakt och skattebelastning¹

8.1 Inledning

Slutsatsen av de teoretiska resonemangen i avsnitt 7.3 är alltså att den svenska företagsbeskattningen har en sådan utformning, att vi a priori kan förvänta oss skillnader i effektiv skattebelastning mellan olika grupper av företag beroende på skillnader i expansionstakt, röntabilitet och kapitalstockens sammansättning. Dessa slutsatser förutsätter, att företagen helt utnyttjar de möjligheter att reducera sina beskattningsbara vinster som erbjuds i skattelagstiftningen.

I avsnitt 8.2 skall vi redovisa en del beräkningar av den effektiva skattebelastningen för grupper av enskilda företag för åren 1963–68. Resultaten av dessa empiriska beräkningar jämförs sedan i avsnitt 8.3 med olika hypoteser för företagens bokslutsbeteende, varvid bl. a. utdelningspolitikens betydelse för den effektiva skattebelastningen kommer att diskuteras.

8.2 Den empiriska bilden

De beräkningar av effektiv skattebelastning för grupper av enskilda företag som presenteras nedan är baserade på den lönsamhetsundersökning som Sveriges Verkstadsförening årligen genomför bland sina medlemsföretag. Våra kalkyler avser dock inte alla företag som lämnat uppgifter till Verkstadsföreningen utan är begränsade till 51 företag, för vilka konsistenta data kunnat erhållas för åren 1963–68. De undersökta företagen utmärks vidare av att röntabiliteten varit positiv i genomsnitt för den aktuella perioden.²

Företagen har indelats i grupper efter röntabilitet (före skatt) på eget kapital och expansionstakt. Expansionstakten har mätts som den genomsnittliga årliga förändringen i totalt realkapital mellan 1963 och 1968. Vinsten i röntabilitetsmättet utgörs av bruttoöverskottet efter avdrag för kalkylmässiga avskrivningar och nettot av alla finansiella kostnader och intäkter. De kalkylmässiga avskrivningarna är baserade på tillgångarnas återanskaffningsvärden. Eget kapital har vidare beräknats som redovisat eget kapital och hälften av obeskattade synliga reserver plus halva skillnaden mellan tillgångarnas beräknade nedskrivna återanskaffningsvärde och bokförda värde. Den effektiva skattebelastningen slutligen har mätts som den andel av den på angivet sätt beräknade vinsten som gått till skatt.

¹ Framställningen i detta kapitel bygger på kapitlen 7 och 8 i Södersten [1975].

² För en närmare beskrivning av det empiriska materialet hänvisas till Södersten [1975] och Eriksson [1975].

I tabell 8.1 har de 51 företagen grupperats med hänsyn till räntabilitet och expansionstakt. För varje delgrupp har den genomsnittliga effektiva skattebelastningen för åren 1963–68 beräknats.

Tabell 8.1 Effektiv skattebelastning för verkstadsföretag med olika räntabilitet och expansionstakt
Procent

Räntabilitet	Expansionstakt			Samtliga
	< 5	5–10	> 10	
0–5	73	57	56*	64
5–10	33*	36	24*	31
> 10	34*	33*	18*	26
Samtliga	57	40	30	42

Anm: I de delgrupper som är markerade med * ingår endast 3 eller 4 företag. I de övriga grupperna varierar antalet företag mellan 7 och 11.

Det framgår av tabellen, att det finns en påtaglig skillnad i effektiv skattebelastning mellan snabbt (> 10 %) och långsamt (< 5 %) växande företag, och att denna skillnad består oavsett företagens räntabilitet. Resultatet kan sägas vara förenligt med den tidigare framförda hypotesen, att expansiva företag får en lägre effektiv skattebelastning än stagnerande. Man kan vidare konstatera en påtaglig skillnad i skattebelastning inom varje expansionsintervall mellan företag med relativt hög och relativt låg räntabilitet. För de mest lönsamma företagen är den effektiva skattebelastningen långt under den nominella på ca 50 %, medan de sämsta företagen betalat en skatt, som i genomsnitt för perioden uppgår till nästan 2/3 av den "verkliga" vinsten. På den här punkten stämmer de empiriska observationerna inte med slutsatserna från vårt a priori-resonemang i föregående kapitel. I den fortsatta framställningen kommer den skillnaden att behandlas.¹

Av de tidigare teoretiska resonemangen framgår, att skillnader i effektiv skattebelastning också kan uppkomma genom skillnader i kapitalstockens sammansättning mellan företagen. Det statistiska material som här varit tillgängligt tillåter en gruppering av företagen med hänsyn till lagrets storlek i förhållande till det totala realkapitalet. I tabell 8.2 redovisas den genomsnittliga effektiva skattebelastningen 1963–68 för de verkstadsföretag där lagret motsvarar minst 60 % respektive högst 45 % av kapitalstocken.

Tabell 8.2 Lagerstorlek och effektiv skattebelastning
Procent

Lager i procent av totalt kapital	Effektiv skatt	Räntabilitet	Expansions-takt
> 60	34	11,7	10,3
< 45	43	6,4	6,1

Det framgår av tabellen, att företagen med den största andelen lager också haft den lägsta skattebelastningen. Detta resultat kan sägas överensstämma med den teoretiska analysen i föregående avsnitt, men det bör samtidigt

¹ Jämför kapitel 7, avsnitt 3.

noteras att det också föreligger ett påtagligt samband mellan lagrets relativa storlek å ena sidan och hög räntabilitet och snabb expansion å andra sidan. En närmare uppdelning av företagen på delgrupper för att särskilja lagerstorlekens betydelse för den effektiva skattebelastningen är knappast möjlig, eftersom antalet företag därvid skulle bli alltför begränsat.

För att bedöma beskattningens verkan ur allokeringsynpunkt behöver man också veta hur företagen fördelar sig efter effektiv skattebelastning. Det är nämligen en väsentlig skillnad mellan det fall där spridningen mellan företagen är stor i den meningen att en stor andel av företagen uppvisar hög respektive låg effektiv skattebelastning och det fall där de allra flesta företagen är koncentrerade kring genomsnittet.

Spridningen ifråga om effektiv skattebelastning under åren 1963–68 för verkstadsföretagen framgår av nedanstående tabell.

Tabell 8.3 Spridningen i effektiv skattebelastning
Procent

Effektiv skattesats	Andel företag
>60	32
40–60	18
20–40	37
<20	13
	100

Som framgår har den effektiva skattebelastningen överstigit 60 % för nästan 1/3 av företagen, medan för halva antalet företag skattebelastningen understigit 40 %. Vi kan komplettera med uppgiften att 1/4 av företagen betalat mindre än 29,4 % av sina vinster i skatt och att lika många företag kommit över gränsen 85,2 %. Medianvärdet är 40,6 %.

De empiriska resultat som presenterats här visar således att företagen med den snabbaste expansionen respektive den högsta räntabiliteten har den lägsta skattebelastningen. Då vi i kapitel 7 teoretiskt diskuterade bestämmningsfaktorer till ett företags effektiva skattebelastning blev resultatet att hög räntabilitet skulle medföra en hög skattebelastning. Om räntabiliteten understiger en viss miniminivå, behöver företaget inte deklarerat någon vinst alls och skattebelastningen blir därför noll.¹ Den teoretiska analysen bygger emellertid på den uttalade förutsättningen att företagen faktiskt gör så stora avskrivningar etc. som skattelagstiftningen medger. Det är därför lätt att förklara varför de beräkningar som redovisats här inte genomgående överensstämmer med de teoretiska slutsatserna. Vid ett närmare studium av de enskilda företagens faktiska beteende visar det sig nämligen – vilket kan förefalla självklart – att man inte kan utgå ifrån att företagen gör maximalt tillåtna avskrivningar och avsättningar.

Skillnader i skattebelastning mellan företag med olika räntabilitet hänger alltså samman med att företagen i olika utsträckning utnyttjat möjligheterna att skära ner sina beskattningsbara vinster. Det är naturligt att då gå vidare och fråga vad det är som begränsar företagens förmåga eller benägenhet att utnyttja vinstreglerande åtgärder. I nästa avsnitt kommer vi att visa, att företagens utdelningspolitik kan vara en sådan begränsande faktor.

¹ Vi bortser här från garantiskatten.

8.3 Utdelningar, vinstutrymme och skattebelastning

I diskussionen kring företagets utdelningspolitik brukar det ofta hävdas att aktiemarknaden tillmäter företagsledningens förslag till utdelningar ett betydande informationsvärde.¹ Det är utdelningarnas förändring som då står i centrum för intresset. Tanken är att företagsledningen skulle föredra att uppvisa en jämn utdelningsutveckling. Utdelningshöjningar antas bli genomförda först då vinstutsikterna är sådana att de högre utdelningarna åtminstone inte skall behöva sänkas inom överskådlig framtid. På motsvarande sätt antas sänkta utdelningar innebära något av en företagsledningens konfirmation av att företaget befinner sig i ett besvärligt läge.

Företagsledningen har självfallet anledning att anpassa sin utdelningspolitik efter aktiemarknadens reaktionsmönster. Om det här resonemanget om aktiemarknadens uppfattning av utdelningsförändringar är riktigt, kan det därför vara en fördel, t. ex. med hänsyn till möjligheterna att i framtiden genomföra nyemissioner, om företaget – där så är möjligt – undviker utdelningssänkningar och genomför höjningar bara i sådan utsträckning att man inte riskerar bakslag. Tidigare lämnade utdelningar får bli en restriktion för årets utdelningsbeslut, vilket i praktiken kommer att innebära en jämn utdelningsutveckling. Det innebär i sin tur att anpassningen till en varierande vinstutveckling i första hand får falla på företagets likviditet, upplåning och investeringsverksamhet.

Ett utdelningsbeteende av det slag som skisserats ovan kan förklara både den tendens till konjunkturmässig variation i företagets effektiva skattebelastning som kan observeras i diagram 5.1 i kapitel 5 och de i föregående avsnitt konstaterade skillnaderna i skattebelastning mellan företag med olika räntabilitet.² Avgörande är då att utdelningarna under vissa förutsättningar kan påverka en annan beslutsvariabel, nämligen den redovisade nettovinsten.

Det brukar nämligen hävdas att företagen har starka preferenser för att "finansiera" utdelningarna med löpande vinstmedel.³ Den föreslagna utdelningen kan då komma att fungera som något av ett minimivärde för den nettovinst som uppvisas i resultaträkningen. Denna lägsta redovisade nettovinst brukar ofta benämnas "träskelvinst". Vid given utdelning måste "träskelvinsten" också kunna täcka de fondavsättningar som eventuellt kan bli nödvändiga enligt civillagstiftningen.

Det är genom avskrivningar, lagerreservförändringar och investeringsfondavsättningar som företaget kan reglera storleken av den redovisade nettovinsten. Därigenom påverkar företaget också sina skattekostnader, och skattelagstiftningen sätter därför övre gränser för dessa åtgärder. Men möjligheten att göra avskrivningar etc. bestäms också av företagets vinstsituation. Man brukar tala om att det föreligger ett utrymme för vinstreglerande åtgärder – "resultatutrymme" – som kan motsvara skillnaden mellan resultatet före bokslutsdispositioner – i stort sett bruttovinsten minus räntor och nettot av övriga finansiella kostnader och intäkter – och den ovan nämnda "träskelvinsten" inklusive därpå beräknad skatt. Är lönsamheten god, kan företagets resultatutrymme vara sådant att man helt kan utnyttja de möjligheter skattelagstiftningen erbjuder till av- och nedskrivningar och investeringsfondsavsättningar. Vid försämrad lönsamhet krym-

Se t. ex. Robichek & Myers [1965] och Johanson & Jensen [1969].

För ett tydligare belägg för skattebelastningens konjunkturvariation se Lödersten [1971].

Jämför Johansson & Johanson [1969] och Frostman [1966].

per resultatutrymmet, dvs. möjligheterna att vidta vinstreglerande åtgärder minskar. Men då kommer företagets skattekostnader att stiga relativt den verkliga vinsten.

Låt oss belysa resonemanget med ett sifferexempel. Vi jämför två företag, som båda har lämnat och önskar fortsätta att lämna en utdelning på 30. Man vill inte uppvisa en lägre nettovinst än föreslagen utdelning, dvs. "tröskelvinsten" är 30. Företagen är identiska i alla avseenden utom vad gäller räntabiliteten. Maximalt tillåtna skattemässiga avskrivningar antas för båda företagen vara 50.

	Företag A	Företag B
Vinst före bokslutsdisp.	120	100
./ Kalkylm. avskrivningar	40	40
./ "Överavskrivningar"	10	-
=	70	60
./ Skatt (50 %)	35	30
= Nettovinst	35	30
Verklig vinst	$120./40 = 80$	$100./40 = 60$
Effektiv skattesats	$35/80 = 43,8 \%$	$30/60 = 50 \%$

Företaget A är i den förmånligaste vinstsituationen och kan inom ramen för sitt resultatutrymme (60) helt utnyttja skattereglernas möjligheter att skära ner den beskattningsbara vinsten. Därför blir den effektiva skattebelastningen också lägre än för *företaget B*, där resultatutrymmet är mer begränsat (40).

Om räntabiliteten i *företaget A* förbättras, kommer skattebelastningen emellertid att stiga. Företaget har redan maximalt utnyttjat skattereglerna och en förbättrad lönsamhet innebär då att en större andel av den verkliga vinsten kommer att beskattas. Det är en sådan situation som åsyftas i den teoretiska diskussionen i avsnitt 7.3 och som pekar på att hög räntabilitet – allt annat lika – är förknippad med hög skattebelastning.

Man kan alltså genom att anta att företagen vill hålla sina utdelningar oförändrade även vid försämrade lönsamhet och samtidigt är benägna att "finansiera" utdelningarna med löpande vinstmedel, förklara skillnaderna i skattebelastning mellan företag med olika räntabilitet. Företag vars räntabilitet ligger på hög nivå har större utrymme för vinstreglerande åtgärder än företag med dålig lönsamhet, förutsatt att utdelningarna och därmed tröskelvinsten är av ungefär samma storleksordning.

Med det här synsättet kan skillnader i fråga om utdelningspolitiken mellan olika företag också resultera i skillnader i skattebelastning. Ju större utdelningar som lämnas vid given räntabilitet, desto mindre blir naturligtvis möjligheterna till skattefri vinstnedplöjning. Den synpunkten kan ha relevans bl. a. för den i kapitel 5 berörda frågan om eventuella skillnader i skattebelastning mellan företag av olika storlek. Det förhåller sig nämligen så att storföretagen lämnat väsentligt större utdelningar än de mindre företagen. Allt annat lika, borde alltså småföretagen ha större möjligheter att hålla sina skattebetalningar på en låg nivå.

Det finns här kanske en annan distinktion som är mer väsentlig att göra än den mellan små och stora företag – nämligen den mellan å ena sidan familjeföretag och å andra sidan flertalsbolag. I ett familjeföretag kan ägarna tillgodogöra sig företagets avkastning i form av lön och är alltså inte beroende av att företaget redovisar någon vinst för att betala utdelning. I flertalsbolag däremot ligger ägarnas möjlighet att få avkastning i vinstutdelning och därav betingad kapitalvärdestegring.

Resonemanget om utdelningspolitikens betydelse för skattebelastningen kan illustreras med hjälp av tabell 8.4. Där särskiljs de verkstadsföretag (med positiv räntabilitet) som åren 1963–68 inte lämnat några utdelningar alls, respektive de där den genomsnittliga utdelningen uppgår till minst 2 % av det egna kapitalet.

Tabell 8.4 Utdelningspolitik och effektiv skattebelastning
Procent

Utdelning i proc. av eget kap.	Effektiv skatt	Ränta- bilitet	Expansions- takt	Resultat- utrymmes- procent
0,0	30,5	10,7	7,5	10,7
≥ 2,0	45,7	9,4	11,0	3,9

Den skillnad i effektiv skattebelastning mellan de båda grupperna, som framgår av tabellen, kan knappast hänföras till olikheter i fråga om expansionstakt och räntabilitet. Den olikartade utdelningspolitiken innebär emellertid en väsentlig skillnad ifråga om vad som här kallats ”resultatutrymmesprocenten”, dvs. vinst efter avdrag för utdelningar inklusive därpå beräknad skatt, satt i relation till eget kapital. Denna resultatutrymmesprocent kan tolkas som ett mått på företagets möjligheter att utnyttja vinstreglerande åtgärder.

Det bokslutsbeteende som skisserats ovan har intressanta implikationer för en eventuell omläggning av bolagsbeskattningen. Antag att statsmakterna överväger att sänka skattetrycket gentemot bolagssektorn och då väljer mellan att förbättra avskrivningsmöjligheterna och att sänka den nominella skattesatsen. Det är inte likgiltigt vilket man väljer. För att företagen skall kunna tillgodogöra sig förbättrade avskrivningsmöjligheter måste räntabiliteten vara så god, att ökade avskrivningar ryms inom ramen för det tillgängliga resultatutrymmet. Om maximalt tillåtna avskrivningar enligt exemplet på s. 183 ökar från 50 till 60, kan *företaget A* sänka sin effektiva skattebelastning till 37,5 % utan att den redovisade nettovinsten understiger tröskelvärdet 30. I *företaget B* däremot var resultatutrymmet redan tidigare otillräckligt, och företagets skattebelastning påverkas därför inte av gynnsammare avskrivningsregler. En sänkning av den nominella skattesatsen till exempelvis 43 % vid oförändrade avskrivningsregler skulle däremot, som lätt kan visas, komma till nytta i båda fallen. För *företaget B* skapas därigenom ett visst utrymme för ”överavskrivningar” och den effektiva skattebelastningen sjunker.

För företag som har hög räntabilitet kan det alltså – om man ser till den effektiva skattebelastningen – vara likgiltigt om bolagsskatten lättas

genom förbättrade avskrivningsmöjligheter eller sänkt nominell skattesats. Företag med låg räntabilitet däremot måste föredra att den nominella skattesatsen sänks.

I kapitel 5 gjordes bedömningen att industriföretagens effektiva skattebelastning halverats sedan början av 1950-talet. Utifrån det resonemang som förts här skulle man kunna dra – den spekulativa – slutsatsen att det framför allt är företag med relativt goda vinster som svarat för denna utveckling. Samma totala reduktion i skattebelastning skulle kunnat åstadkommas om avskrivningsreglerna skärpts och den nominella skattesatsen sänkts. Men fördelningen i skattereduktion mellan företag med låg och hög räntabilitet skulle sannolikt ha blivit en annan.

9 Likviditet, kapitalkostnad och tillväxteffekter – några sammanfattande slutsatser

Som berördes i kapitel 1 har det skett en markant omläggning av finanspolitiken under de senaste decennierna från att hålla tillbaka investeringsverksamheten under 1950-talet till att stimulera den industriella kapitalbildningen under 1960- och 1970-talen. Vad gäller bolagens vinstbeskattning finns det mycket som tyder på att denna omläggning av politiken haft påtagliga effekter på företagens räntabilitet och finansieringsmöjligheter.

Som framgått av kapitel 5 har finanspolitiken motverkat den krympning av vinstmarginalerna som inträffade för industrins företag från 1950-talet till början av 1970-talet genom en neddragning av skattebetalningarnas andel av företagets förädlingsvärde. Sparandet har härigenom kunnat hållas någorlunda intakt. Denna likviditetsmässiga verkan hänger nära samman med bolagsskattens karaktär av nettovinstbeskattning, som gör att bruttosparandet inte sjunker lika starkt som bruttovinsterna om inte företagen minskar sina avskrivningar när vinsterna försämras.

Men utvecklingen av industriföretagens skattebetalningar har också påverkats av att den effektiva skattebelastningen gentemot ”verklig” vinst halverats under den berörda perioden, främst genom företagets möjligheter till lagernedskrivningar och investeringsfondsavsättningar. Det ligger nära till hands att uppfatta den utvecklingen som ett uttryck för statsmakternas strävan att upprätthålla just en snabb tillväxt för industriinvesteringarna, med hänsyn till att företagen kräver en räntabilitet på sina nyinvesteringar i Sverige, som motsvarar avkastningsmöjligheterna i andra delar av västvärlden.

Minskningen av det effektiva skattetrycket har i viss mening varit villkorlig genom att möjligheterna att reducera skattebetalningarna knutits direkt till investeringsverksamheten. Företag som inte investerat har heller inte kunnat hålla nere sin skattebelastning. Kopplingen mellan skattebelastning och investeringstillväxt bör ha inneburit en investeringsstimulans, samtidigt som den sannolikt också utgjort en politiskt viktig förutsättning för att kunna sänka skattetrycket gentemot bolagsvinsterna.¹

Som framgått är möjligheterna till skattefri konsolidering i form av ”överavskrivningar”, avsättningar till lagerreserver och investeringsfonder i praktiken ojämnt fördelade mellan företag med olika räntabilitet. Företag vars räntabilitet år efter år ligger på en hög nivå har större utrymme för vinstreglerande åtgärder än företag med dålig lönsamhet, förutsatt att utdelningarna och därmed ”tröskelvinsten” är av ungefär samma storleksordning.² Den svenska bolagsbeskattningen karakteriseras därmed av en mar-

¹Jämför diskussion i Bergström [1977].

²Se kapitel 8.

kant differentiering av det effektiva skattetrycket mellan å ena sidan snabbt expanderande, högräntabla företag, å andra sidan stagnerande företag med dålig lönsamhet.

Det är en väsentlig fråga i vilken utsträckning bolagsskattens "sektivitet" gynnat den totala tillväxten i ekonomin. Man kan hävda att vinstbeskattningen fungerat som ett viktigt komplement till fackföreningsrörelsens solidariska lönepolitik. Den solidariska lönepolitiken brukar, förenklat, beskrivas så att fackföreningsrörelsen vid avtalsförhandlingarna tvingar fram snabbare lönekostnadsstegringar i låglönebranscher än i höglönebranscher. Företag och branscher med svag lönsamhet utsätts för lönekrav utöver betalningsförmågan vid krav på "normal" kapitalavkastning, medan de mest framgångsrika delarna av näringslivet i förhållande till sin bärkraft kommer lindrigare undan.

Med denna uppläggning av lönepolitiken påskyndas strukturomvandlingen. De svagare enheterna i näringslivet slås ut, samtidigt som återhållsamheten gentemot de särskilt vinstgivande företagen innebär bättre expansionsmöjligheter, jämfört med vad som skulle vara fallet vid en mer "bärkraftsorienterad" lönepolitik.

Just förekomsten av en "expansiv marginal" inom företagssektorn, som kunnat absorbera den arbetskraft som stötts ut vid nedläggningarna har varit en viktig förutsättning för den solidariska lönepolitiken och för accepterandet av strukturomvandlingen från fackföreningsrörelsens sida. Från denna synpunkt kan bolagsbeskattningen sägas ha fått en rationell utformning genom den kraftiga favoriseringen av de expansiva, framgångsrika företagen.

Den "sektivitet" i bolagsbeskattningen som diskuterats här rymmer emellertid också vissa komplikationer för den tillväxtpolitiska bedömningen, som skall beröras i det följande. Det är en vanlig uppfattning i ekonomisk litteratur att den ekonomiska tillväxten främjas om investeringskurvan i företagssektorn svarar mot de (från samhällsekonomisk synpunkt) mest räntabla projekten. Detta förutsätter i sin tur att företagen för sina investeringsbeslut tillämpar i stort sett samma räntabilitetskrav före skatt. Frågan är nu om detta kriterium på ekonomisk effektivitet är uppfyllt inom bolagssektorn.

Den ekonomisk-politiska debatten om bolagsbeskattningens effekter på resursallokering och tillväxt har under den senaste tiden främst gällt investeringsfondssystemet. Med hänvisning bl. a. till den ofta långa tidsrymden mellan avsättningar och fondernas utnyttjande för investeringar och till att nystartade företag inte alls kan komma i fråga, har man hävdat att investeringsfondssystemet i praktiken innebär ett system för selektiva investeringssubventioner just till företag som historiskt sett kunnat generera vinster. Särskilt i tider av snabb strukturomvandling finns därför en risk för en konserverande effekt på resursallokeringen genom den lägre kapitalkostnaden och bättre finansieringsmöjligheten för dessa företag.

Denna kritik torde åtminstone till en del också vara relevant för de skattekreditmöjligheter som avskrivningsreglerna ger. Som utvecklats i det föregående, sänks företagets kapitalkostnad då skattecrediterna fungerar som ett substitut för eget kapital eller för räntebärande lån i investeringarnas finansiering.

Men som framgått ovan är möjligheten att bilda skattekrediter i praktiken ojämnt fördelad mellan företagen och har främst utnyttjats av företag som har en hög avkastning på sin redan existerande kapitalstock.

Genom den billiga finansiering som skattekrediten innebär är det tänkbart att dessa företag räknar med en lägre kapitalkostnad, dvs. accepterar en lägre räntabilitet på marginalen för nyinvesteringar, än företag som förväntar sig att helt eller delvis ta fram sina vinsttillskott från den marginella investeringen till beskattning.

Vår analys av det s. k. dubbelbeskattningsproblemet i kapitel 6 pekar vidare på att det från företagets synpunkt skulle vara väsentligt billigare – även bortsett från olika hanteringskostnader – att finansiera investeringsverksamheten med nedplöjda vinstmedel än att lita till direkta tillskott från aktieägarna.

Från tillgänglig statistik kan man lätt få ett intryck av hur lönsamheten varierar mellan olika branscher och mellan olika företag inom en bransch, och dessa skillnader i vinstläge innebär uppenbart motsvarande skillnader ifråga om möjligheterna att självfinansiera nyinvesteringarna. Företag med goda vinster från tidigare gjorda investeringar behöver i mindre utsträckning förlita sig på upplåning eller nyemission än företag, där vinsterna av olika skäl ligger på låg nivå. Dessa skillnader i finansieringsbilden kan i sin tur komma att avspeglas i form av differenser mellan kapitalkostnaden för olika företag.

Vårt resonemang här innebär alltså att vad vi kallat ojämnheter i dubbelbeskattningen – skillnaden i skattebelastning mellan utdelningsinkomster och värdestegringar – förstärker de tendenser till en differentiering i kapitalkostnaden mellan olika företag som hänför sig till utnyttjandet av skattekrediter som finansieringskälla, till förmån för företag med hög avkastning på sin redan existerande kapitalstock och till nackdel för t. ex. nystartade företag som ännu inte börjat generera vinster.

Referenser

- Riksdagens protokoll jämte bihang 1951–63.
Förslag till ändrad företagsbeskattning. *Statens offentliga utredningar* 1954:19.
Företagens intäkter, kostnader och vinster. *Sveriges officiella statistik* 1953–64.
Företagen. Ekonomisk redovisning. *Sveriges officiella statistik* 1965–75.
Nationalräkenskaper. *Statistiska meddelanden*, N 1971:11.
Företag med anställda. *Statistiska meddelanden*, N 1975:35.
Företagsräkningen 1972, del I. *Sveriges officiella statistik* 1975.
Arbetsmarknadsstyrelsens berättelse angående verksamheten 1968–69. Karlshamn.
- Andersson, Edward, 1974, Bolagsbeskattningen i Norden – likheter och olikheter, i *Bolagsbeskattningen i Norden*. Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets skriftserie, nr 2, 1974, Stockholm.
- Bailey, Martin J., 1969, Capital Gains and Income Taxation, i *The Taxation of Income from Capital* (eds Arnold C. Harberger & Martin J. Bailey), Washington.
- Bergström, Villy, 1976, Approaches to the Theory of Capital Cost. *The Scandinavian Journal of Economics*, nr 3, 1976.
- , 1977, The Political Economy of Swedish Capital Formation. A paper prepared for a conference about “The Comparative Politics of Capital Formation: The United States and Western Europe” organized by the Center for European Studies. Harvard University, Cambridge, Mass., USA, January 1978. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Bergström, Villy & Södersten, Jan, 1976, Double Taxation and Corporate Capital Cost. Working paper nr 9, 1976, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Brown, E. Cary, 1974, Recent Studies of the Incidence of the Corporation Income Tax, i *Public Finance and Stabilization Policy*. Essays in Honor of Richard A. Musgrave (eds. Warren L. Smith & John M. Culbertson), Amsterdam.
- Caves, Richard, 1971, Internationella koncerner: teorin för marknadsformer tillämpad på direkta investeringar, i *De internationella koncernerna och samhällsekonomin* (red. Nils Lundgren), Stockholm.
- Coen, Robert M., 1971, The Effect of Cash Flow on the Speed of Adjustment, i *Tax Incentives and Capital Spending* (ed. G. Fromm), Amsterdam och London.
- Coen, Robert M. & Hickman, Bert G., 1970, Constrained Joint Estimation of Factor Demand and Production Functions. *Review of Economics and Statistics*, nr 3, 1970.
- Cragg, John G., Harberger, Arnold C. & Mieszkowski, Peter, 1967, Empirical Evidence on the Incidence of the Corporation Income Tax. *Journal of Political Economy*, nr 6, 1967.
- Edwards, Edgar, 1961, Depreciation and the Maintenance of Real Capital, i *Depreciation and Replacement Policy* (ed. J.L. Meij), Amsterdam.

- Ekström, Tord, 1957, Skattepolitik och företagsbeskattning. *Fackföreningsrörelsen*, nr 51–52, 1957.
- , 1958, Skattepolitik och bruttobeskattning. *Fackföreningsrörelsen* nr 12, 1958.
- Eliasson, Gunnar, 1965, *Investment Funds in Operation*, Stockholm.
- Eriksson, Göran, 1975, *Företagens tillväxt och finansiering*, Uppsala.
- , 1977, Effects of Taxation on the Firm's Optimal Investment Behavior. Stencil, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Feldstein, Martin, 1974, Incidence of a Capital Income Tax in a Growing Economy. *Review of Economic Studies*, nr 4, 1974.
- Franzén, Thomas, Lövgren, Kerstin & Rosenberg, Irma, 1975, Redistributive Effects of Taxes and Public Expenditures in Sweden. *Swedish Journal of Economics*, nr 1, 1976.
- Frostman, Lars, 1966, Bokslutspolitik. Stencil, Ekonomiska Forskningsinstitutet (EFI), Stockholm.
- Glader, Mats m. fl., 1976, *Företagsformer i teori och tillämpning – en studie av mindre och medelstora företag*, Stockholm.
- Goode, Richard, 1951, *Corporation Income Tax*, New York.
- , 1966, Rates of Return, Income Shares and Corporate Tax Incidence, i *Effects of Corporation Income Tax* (ed. M. Krzyzaniak), Detroit.
- Hall, Robert, E., & Jorgenson, Dale W., 1967, Application of the Theory of Optimum Capital Accumulation, i *Tax Incentives and Capital Spending* (ed. G. Fromm), Amsterdam och London.
- Hammer, Richard M., 1975, The Taxation of Income from Corporate Shareholders: Review of Present Systems in Canada, France, Germany, Japan and the U.K. *National Tax Journal*, nr 3, 1975.
- Hansen, Bent, 1955, Finanspolitikens ekonomiska teori. *Statens offentliga utredningar* 1955:25.
- Harberger, Arnold C., 1962, The Incidence of the Corporation Income Tax. *Journal of Political Economy*, nr 3, 1962.
- Hellström, Mats, 1967, Ett försök att uppskatta den totala progressiviteten i det svenska skattesystemet 1966. Stencil, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Johansen, Leif, 1967, *Offentlig Økonomikk*, 2:a uppl., Trondheim.
- Johansson, Sven Erik & Edenhamar, Hans, 1968, *Investeringsfondens lönsamhet*, Stockholm.
- Johansson, Sven Erik & Jensen, Olav Harald, 1969, *Företagets finansieringsproblem*, Falköping.
- Krzyzaniak, Marian, 1966, Effects of Profits Taxes: Deduced from Neoclassical Growth Models, i *Effects of Corporation Income Tax* (ed. M. Krzyzaniak), Detroit.
- Krzyzaniak, Marian & Musgrave, Richard A., 1963, *The Shifting of the Corporation Income Tax*, Baltimore.
- Lindbeck, Assar, 1968, *Svensk ekonomisk politik*, Stockholm.
- Lindencrona, Gustaf, 1972, *Skatter och kapitalflykt*, Stockholm.
- , 1974, Aktiebolagens dubbelbeskattning – Sverige, i *Bolagsbeskattningen i Norden*, Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets skriftserie, nr 2, 1974, Stockholm.
- Lodin, Sven-Olof, 1976, Progressiv utgiftsskatt. *Statens offentliga utredningar* 1976:62.
- Lundgren, Nils, 1975, Internationella koncerner i industriländer. Samhälls-ekonomiska aspekter. *Statens offentliga utredningar* 1975:50.
- Matthiessen, Lars, 1973, A Study in Fiscal Theory and Policy. Stencil, Ekonomiska Forskningsinstitutet (EFI), Stockholm.
- McLure, Charles, 1969, The Inter-Regional Incidence of General Taxes. *Public Finance*, nr 3, 1969.
- , 1973, Economic Effects of Taxing Value Added, i *Broad Based Taxes* (ed. Richard A. Musgrave). Baltimore och London.
- , 1975, General Equilibrium Incidence Analysis. The Harberger Model after Ten Years. *Journal of Public Economics*, nr 4, 1975.

- Mieszkowski, Peter, 1969, Tax Incidence Theory: The Effects of Taxes on the Distribution of Income. *Journal of Economic Literature*, nr 4, 1969.
- Musgrave, Richard A., 1963, Growth with Equity. *American Economic Review*, nr 2, 1963.
- , 1967, *The Theory of Public Finance*. Tokyo.
- Musgrave, Richard A. & Musgrave, Peggy B., 1973, *Public Finance in Theory and Practice*. New York.
- Mutén, Leif, 1968, *Bolagsbeskattning och kapitalkostnader*. Uppsala.
- Myrdal, Gunnar, 1934, Finanspolitikens ekonomiska verkningar. *Statens offentliga utredningar* 1934:1.
- Normann, Göran, 1976, Beskattning av produktionsfaktorer. Arbetsrapport nr 5, 1976. Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Pechman, Joseph & Okner, Benjamin, 1974, *Who Bears the Tax Burden?* Washington.
- Praski, Sverker, 1975, Econometric Investment Functions and an Attempt to Evaluate the Investment Policy in Sweden 1960–73. Stencil, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Robichek, A. & Myers, S., 1965, *Optimal Financial Decisions*. New York.
- Rudberg, K. & Öhman, C., 1971, *Investment Funds. The Release of 1967*. Stockholm.
- Sandberg, Lars, 1963, Net Profits versus Gross Business Taxation: The Swedish Debate. *Quarterly Journal of Economics*, nr 4, 1963.
- Samordnad näringspolitik*, 1961, Strukturutredningen, utgiven av Landsorganisationen i Sverige. Stockholm.
- Sato, R., 1963, Fiscal Policy in a Neo-Classical Growth Model. An Analysis of Time Required for Equilibrating Adjustment. *Review of Economic Studies*, nr 1, 1963.
- Sato, R. & Hoffman, R., 1974, Tax Incidence in a Growing Economy, i *Public Finance and Stabilization Policy*. Essays in Honor of Richard A. Musgrave (eds Warren L. Smith & John M. Culbertson). Amsterdam.
- Slitor, Richard, 1966, Corporate Tax Incidence: Economic Adjustments to Differentials under a Two-Tier Tax Structure, i *Effects of Corporation Income Tax* (ed. M. Krzyzaniak). Detroit.
- Södersten, Bo, 1969, *Internationell ekonomi*. Stockholm.
- Södersten, Jan, 1971, Företagsbeskattning och resursfördelning, i *Svensk finanspolitik i teori och praktik* (Erik Lundberg m. fl.). Lund.
- , 1975, Profit Taxes and Resource Allocation. Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- , 1977, Approaches to the Theory of Capital Cost: An Extension. *Scandinavian Journal of Economics*, nr 4, 1977.
- Welinder, Carsten, 1976, *Skattepolitik*. Lund.
- Västhagen, Nils, 1957, Skattepolitiken och företagets investeringsverksamhet. *Skandinaviska bankens kvartalsskrift*, nr 3, 1957.